

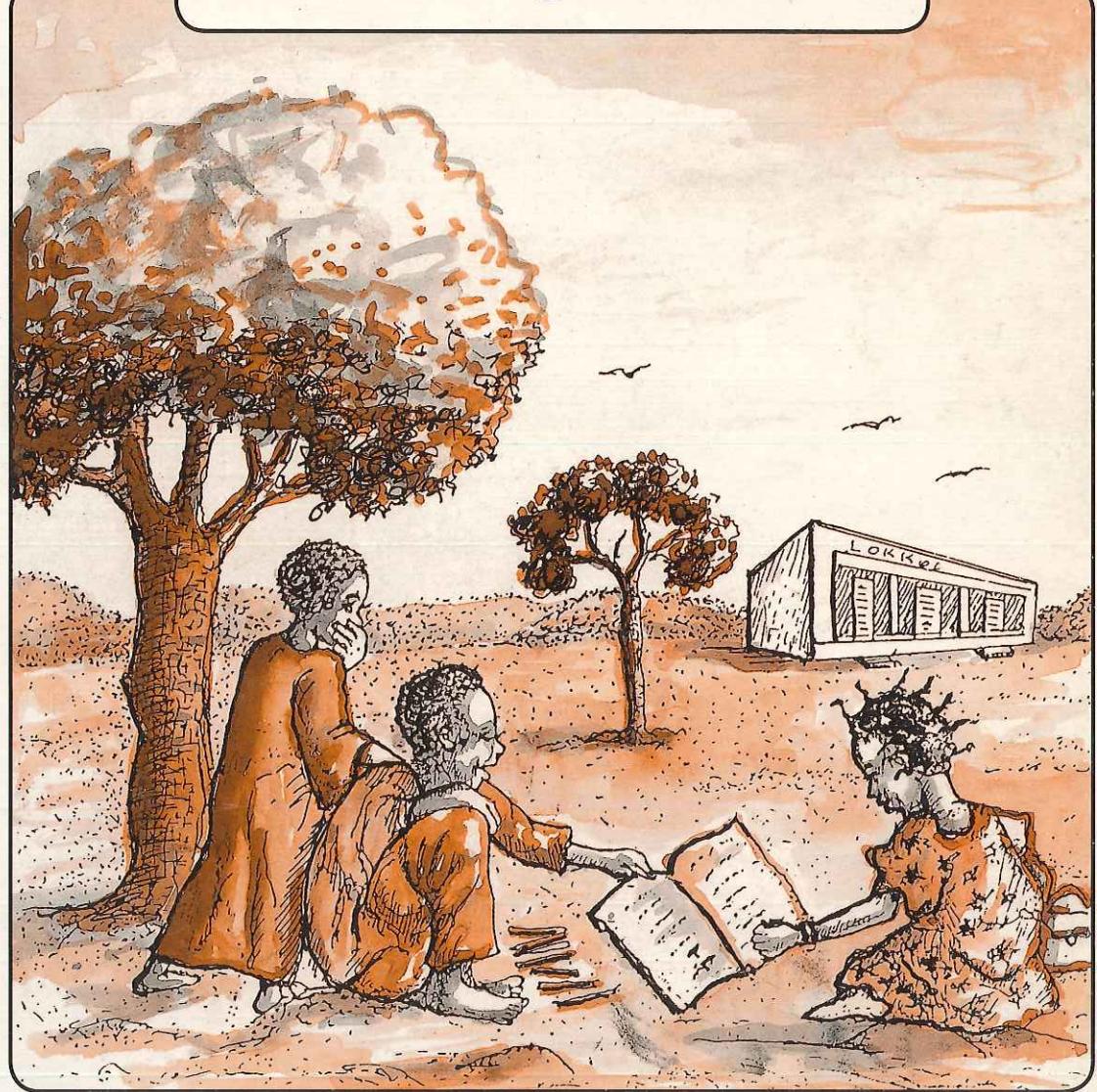
LOKKOL KACCEY NDA
BONFEERAAN MINISTEROO

MEN – CNE

MALI
Jama foo – Anniya foo
Addin foo

CAW TIIRA

5



MEN – CNE

CAW TIIRA
5

MEN - CNE

WallaFikey

Yuusuf	M.	HAYDARA
Yuusuf	B.	MAYGA
Mahammadu	B.	MAYGA
Ibrahim		ULALE
Ibrahima	Albarka	TARAWARE
Mahamuudu	Aruwani	DIKKO
Aliyyu	A.	MAYGA
Bilal		BUJUMA
Alhamdu		RUNBA
Amadu		YATARA
Ahuudu	O.	MAYGA
Muusajan		KULIBALI
Mufulihha		HAAMIDU
Aysata		MAALIKI
Kaliilu	K.	MAYGA
Mahamuudu	A.	MAYGA
Ahamar		MAYGA
Umar		ASSEYDU
Muusa		IZECEEGUMA
Saleh Almustafa		MAYGA
Faatumata	A.	MAYGA
Bubakar		MAYGA
Abdulbaaki	A.	MAYGA
Abdullay		ALASAN
Aliyyu	Boŋkaana	MAYGA
Abu		MAHAMAR
Haamidu		MAYGA
Umar		KONTAAWOO

Titre
CAW TIIRA - 5

Edition
MEN - CNE

© MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE, 2004

Imprimé sur les presses de
EUROPRESS – Editores e Distribuidores, Lda.
Lisbonne, Portugal 2004
E-mail: europress@mail.telepac.pt

Caw bonjey

moo

Biitekey

Amadu	SANOGO
Amidu	KOJO
Abdullay	MAYGA
Umaru	A. MAYGA
Mahamar	MAYGA
Manša	KAMARA
Tijjaani	TARAWARE
Hammadun	SIISE

Marsinhantumkaa

Salimata	TARAWARE
----------	----------

Yaamar	9
Cawgande 1- Gaa - ham - baani	11
Apolo	11
Apolo I	15
Apolo II	17
Apolo III	19
Kunfakaari : Gaagaaru	21
Gaawo obitaloo	24
Kunfakaari : Gaaham basi saajawayan	28
Wirci kul nda nga safarkaa	30
Kunfakaari : Isa zamanoo nda Mahammadu zamanoo ..	34
Zenti : Heraa jiire	36
Porože : Koljaywaa hanseyanoo	40
Kunfakaari : Gaadobey	42
Porože : Malokisin	44
Buri mana koy caw	47
Ntabay nda kaarayci	48
Cawgande 2- naarumay	51
Ir Jono naarumaa	51
Ir Jono naarumaa I	56
Ir Jono naarumaa II	59
Ir Jono naarumaa III	62
Porože : Looro naarumay	64
Alhabar dunbo : Gaawo baggoo munyanoo	66
Porože : Zirji naarumay	68
Ir dirakaa kaayanoo	70
Porože : Beenehii naarumay	74
Kaar naarumi	76
Porože : Siisihii naarumay	80
Hoy baani ay baakoy	82

Cawgande 3- alfaritaray-adabba maraayan-hooyan	85
Boogu	85
Boogu I	89
Boogu II	91
Boogu III	93
Porože : Dusu safari hanseyan	95
Ir gandaa adabbaa hunaroo	97
Porože : Birji hanseyan	102
Cilanbo bangoo taamoo	104
Porože : Labajja hinayan	108
Alhabar dunbo : Baña-ize taana hooyan	112
Porože : Hamiisa biirimay	115
Porože : Moo faari birji	117
Laasaabubayray : Hommo	119
Porože : Alman biiriyen	122
Haya me :	124
Porože : Moo ektar foo musakkaa	126
Taalibonboj nda Hani	129
Cawgande 4- Windila	131
Tuuri kogo nafaa jañoo cire	131
Goota kaayan	134
Goota kaayan I	138
Goota kaayan II	140
Goota kaayan III	142
Kunfakaari : Hunahew nda diiyan	144
Porože : Laabu feema albarkante teeyan	146
Senney almaanawey ceeci	149
Laasabubayray : Saaji alhukum	150
Kunfakaari : Windilahew	152
Bayti fasaloo	154
Maali soogey suboo	156
Kunfakaari : Hari-hari morroyan	158
Guku burgoo hunandiyano	160
Alhabar dunbo : Buram hewey	164

Isa si tee dendere	166
Hoorawey	168
Cawgande 5- zenti - Daara	169
Safarkaw bila ibay	169
Safarkaw bila ibay I	173
Safarkaw bila ibay II	175
Safarkaw bila ibay III	177
Safarkaw bila ibay IV	179
Daara : Wazaz Wangaaritaraa	181
Kunfakaari : Doñkul fersey	184
Zenti : Amiiru foo bay ka tee	186
Lakkalgoy nda kanbegoy	193
Alfa, macin ti woo ?	195
Koro nda Ntabay nda zinoo	196
Cawgande 6- Gaafeeray-faajikaaray	197
Alwadde-izey gurgaa	197
Deli	200
Deli I	203
Deli II	205
Deli III	206
Porože : Ir bal-kar-dogoo soolayanoo	208
Yana - yana	210
Kunfakaari : Karjinawey	214
Porože : Moobil asansi hañyan goo nga zuraa bande	217
Deli	219
Porože : Deegari donkaw se	221
Izekayna	223
Koro nda Hani	224
Harfey hangandi cere	225
Cawgande 7- Gorodoo (hunadoo)	227
Muusa Windoo	227
Mañja hugu taagaa	230
Mañja hugu taagaa I	234

Majna hugu taagaa II	236
Majna hugu taagaa III	238
Taariki : Zaman bayray	240
Porože : Garu cinayan	241
kunfakaari : Koyrateji	243
Niimaga hugoo	245
Suwoy	248
Borotaray kaddasey	251
Ladabu : Borotaray kaddasu	251
Porože :	253
Leetar fasal	254
Hiijay kaddasu	255
Hayandi kaddasu	256
Buu kaddasu	257
Manda karti	258
Maali posta hugu beeroo	259
Wiriyan kaddasu fasal	260
Kalima sendey	261

Yaamar

Tiiraa woo, ni goyjinaa no. M'a ka goy. Ma ni lakkaloo k'a tonton. Cawgande booboo goo tiiraa ra ; affoo kul kanje 10 no :

- Caw 21 nda ngi dendeney ;
- Willandi 7 nda ngi dendeney ;
- Kunfakaari 15 nda ngi dendeney.
- Porože 11 nda ngi dendeney.
- Alhabar dunbo 3 nda ngi dendeney.
- Hooray nd'albata 5.
- Maali soogey suboo.
- Beyti 5.
- Zenti 1.
- Biifeelaga 5 ; ibenbaw hinka, nd'ihunante hinza.

Fanney kañ goo kanje woyaarati :

- gaa-ham-baani ;
- naarumay ;
- adabba biiriyen ;
- alfaritaray ;
- hooyan ;
- windila ;
- taariki ;
- zenti nda filla nda daara ;
- gaafeeray nda hooray ;

- gorodoo ;
- ḷaahayey ;
- laasaabubayray ;
- dooni ;
- hooray ;

Laasaabu :

1. Cawey kaj i mana i bere k'i tee willandi, alfagaa ma woo din goyoo tee, nga nda taalibey.
2. Willandi foo kul ga hima ka ti daari himza nd'a kacca.
3. Alfagaa ma willandey kul marga a m'i jisi jiiroo benantaa ga, i ma ti tiira kaj taalibey ga hin ka nafa nd'a.
4. Alfagaa masi kay dendeney ga kaj goo tiiraa ra. A m'i boobandi ; a ma hanse ka zankey goyandi dendeney ga.
5. Porožeyaj misoo ra, alfagaa ga hima k'alhabar ceeci nga boj se baykaw cere-erantey do. A masi wasa nda alhabaarey kaj taalibey ga koy i ceeci gandaa ra.

CAWGANDE 1 - GAA - HAM - BAANI



Apolo

Alaabina bay ka tee Maali ra, jiiri foo. Jiiroo din se i ga nee : moozaajaa jiire. Borey jerey g'a silbay nda Apolo jiire.

Apolo jiire* woo, borey kul n'a maate ; za Maali waynahunay, hala nga waynakajay. Moozaajay na gandaa huure* kaj borey too zaman, i ga cere kakaw nga sibiley ga.

Boro fooyaj nee kaj haya mana kate wircoo kala borey nka ngi alaadawey fur. I hun ka ngi alaada sargarey tee sanda alzumaa hawray, isa hajandi nda haya kaj ga him'ey.

Borey jerey nee : <<Balaawu no kaj hun Irkoy do>>. Jerey mo nee kaj Amerik borey ka wircoo ka hun handoo boj.

Ganda foo kul fillaa mana ti ceroo wanoo, moozaajaa misoo ra : affooyaj nee kaj šeega-izoo kaj koogu, a few, a say hewoo bande no ka huru borey mojey ra ka tee moozaajay.

Nongu fooyaj mo zee kañ dula-izoo* haabu-haaboo ma moozaajaa noo. Nongey jerey bayrandi kañ moozaajaa sibil beeroo ti maarasu*.

Nongu fooyaj mo nee kañ borey zunubey ka fuuru,* i na moozaajaa hay.

Kakaa hanse ka boobo wircoo sibiley fahamandiyano ra. Woo ra, lotokorey bayrandi kañ moozaajaa, dori no dorey kul takaa. Dori-ize no m'a tee kañ se safari mana duwandi jina. Wiirisoo ga hanse ka futu moo ga.

Nd'a huru a ra, a g'a fuusandi, a g'a cirandi, a g'a ka kaaji, a g'a ka mundi.

Moozaajaa too nongu ga kañ kala hinoo na lotokor woyey nda arey tañ gandaa bande, i ma borey fahamandi. Jerey goo looro ra, jerey goo pinaasu ra. Cee fooyaj hunday, i ga dira cewey ga, nda nongoo si mooru.

Han tee kañ wakiiley kañ ga hawgay nda gaa-ham-baani Maali ra hunday affaa fatta telewizonjoo ra ka borey fahamandi nda wircoo misoo. A cebe kañ woo kañ bisa hayey kul, ti :

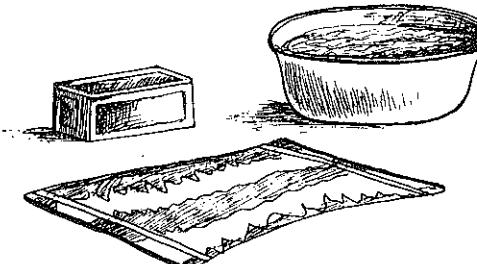
- i ma bay kañ dori-ize ma moozaajaa noo ;
- borey ma gaabu henanyan nda henanandiyen ga ;
- boro ma gaabandi ka ni kanbey nda ni monej numay nda saafun ; waaniwaani* nda n'hun taray ka gar ni nda boroyaj na kanbe dam cere kanbe ra.
- boro kañ wircoo duu a ma fay nda ka safari kul dam nga monej ra ; zama safari fooyaj kañ ga doona ka huru moo ra mana ti moozaajay safari. Nkañ ga baa safari, ma koy lotokor, i

ma safari daymi tiira tee ma ne. Yaamarey kañ wakiiloo n'i har telewizonjoo ra too zaman i ga harandi arajey ra. Woo ra borey ga duu ka hun boñ safaryanoo ra kañ ga hin ka kate albasii boobo.

Yaamarey, nda fahamandi kaddasey kañ i n'i deeji gandaa kul bande mana ganji kawya borey jerey ga gaaruura* dam ngi monej ra, jerey ga hii gande hari dam, jerey ga hoobu harikani dam, jerey ga baani dobu hari loti, jerey ga dubalen fita taya haw ngi moo dorantey ga, affooyaj ga ciiri hari dam, cindey ga fafe waa way ngi monej ra.

Waatoor kañ hayaa hanse ka sendi, borey jerey ga sarga, jerey g'alfaatiha Irkoy ma duu ka wirci tarmaa* woo bisandi. Lotokorey, wakiiley nda kondawey kul na ngi dabarey dam cere ra ka moozaajaa tangam.

Irkoy saabu tee, zama wircoo mana boro wii, a mana boro danandi. Amma ya, sarwisiboro booboyaj too ngi jirbey i si goy ; lokkol-ize booboyaj too zaman i si koy caw ; alfari nda assana goyteeri booboyaj too waati i si haya kul tee. Woo da ka Apolo tee borey se alaabina, zama i mana doona nga cine moozaajay. Za han din no borey faham kañ wirci si kacca ; i bay mo kañ boro m'a gagay baa m'a tangam. Borey ga cim kañ nee : <<Haya kañ ga ni ñaa, masi nañ a ma ni hinhin>>.



Kalima šendey :

Dula-izoo	: Gaawo (Tunbutu gandaa ra).
Apolo jiire	: Apolo jiiri.
Moozañay na gandaa huure	: moozañay say gandaa ra.
Maarasu	: Wirci kañ ga duu boro nda ni jañ ḥaayan Kañ n'g'a bay.
Zunubey fuuru	: Zunubey booboo.
Waaniwaani	: Sonko.
Nkañ	: Boro kañ.
Wirci tarma	: Buuna.

Denden

1. Wa kalimawey suuba cawhayaan ra kañ ga cebe kañ
wircoo si boori.
2. Wa kalimawey kul suuba cawhayaan ra kañ ga ben nda
yañ w'i tee maa booboyañ kañ ga bayrandi.

Sanda : boroyañ -----> borey.

3. Wa kalima margante guu ceeći cawhayaan ra.
Wa kalima kanjante guu ceeći cawhayaan ra.
4. Wa cawzuu* foo tonton cawhayaan ga.

Kalima sendey :

Cawzuu : Cawhaya dunbo (paragraphe).

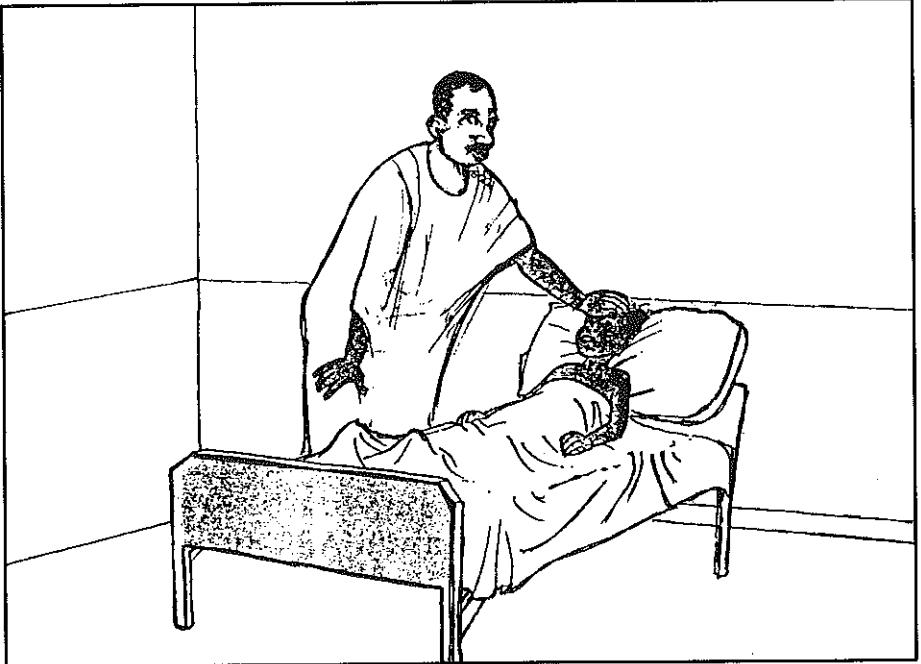
Apolo (I)

Amadu	: Zali, haja ga dirja kañ na borey dirjandi manna foo moozañaa!
Zali	: Apolo jiire wala ?
Amadu	: Ayyo.
Zali	: Jiiroo din Maali kul n'a maate ; za waynahunay hala waynakajay.
Amadu	: Borey na zaman tee i ga cere kakaw wircoo sibiley ga.
Zali	: Jerey nee : wircoo sibiloo ti borey nka ngi alaadawey fur kañ ti alzumaa hawray kaayan nda isa hañandiyan, nda haya kañ ga him'ey.
Amadu	: Jerey nee balaawu no kañ hun Irkoy do.
Baasaaroo	: Jerey boñ do, Amerik borey ka doroo ka hun handoo boñ.
Aliyyu	: Arubeeri foo nka nee ya ne kañ šeega-izoo kañ goo hewoo bande no ka huru borey mojey ra, ka wircoo tunandi.
Isa	: Koyrateji borey nee kañ dula izoo haabu- haaboo ma moozañaa noo. Waazu foo ra, alfagaa nka nee borey zunubey ka kat'a.
Zali	: Jiiri din agay hunday nka nee i se maarasu de ti wircoo sibiloo.

Lotokoroo : Borey na sibil booboyan har jiiri din.
Amma, iri hunday do, Apolo wirci de no,
wircey kul takaa. Dori-ize no m'a tee kaj se i
mana duu safari jina. Dori-izoo ga hanse ka
futu moo ga.

Amadu : Haah ! a ga futu borey ga de !

Lotokoroo : Moo kaj ra a huru, a g'a ka mundi, a g'a
fuusandi, a g'a cirandi.



Apolo (II)

Amadu : Borey na gurgay kul tee ka wircoo tangam.

Zali : Lotokor woyey nda arey hanga gandaa kul
bande.

Amadu : Jerey goo looro ra, jerey goo pinaasu ra.

Lotokoroo : I na fahamandi kaddasuyan deeji gandaa kul
bande.

Amadu : Jiiri din, gaa-ham-baani wakiiley, affaa
hunday ſelaŋ arajey nda telewizonjoo ra.

Lotokoroo : A nee kaj wircoo, dori-ize m'a noo.

Amadu : A nee mo borey ma gaabu henanyan nda
henanandiyan ga.

Zali : A nee da i ma gaabandi ka ngi kanbey nda ngi
money jumay nda saafun waaniwaani cere
fooyan banda ga.

Lotokoroo : Boro kaj wircoo duu a, ma fay nda ka safari
kul dam nga money ra ; zama safari kul
mana ti moozaŋay safari. A ma hawgay a masi
koy nga bon dorandi.

Amadu : Cimi de ! zama Apolo dori-izoo ga hanse ka
laala.

Lotokoroo : Nkaŋ mojoo n'a dor, kul ma koy lotokor, i ma
safari himantaa hantum a se.

Amadu : Borey jerey binde gaaruura no i koy dam money ra.

Zali : Bibatayan, hii harikani no i g'a loti* money ra.

Baasaaroo : Baasewoyoo, ni hunday, man'ti ni fafaa no n' cindi k'a way n'izoo money ra.

Zali : Ay baa a ni woy beeroo ya kañ ga hoobu hari kani dam nga money ra.

Salma : Maryamayan, baani dobu n'i g'a hijandi ka haroo loti. Amma i baa Hawoy kañ ga dubalenjaa fita taya haw nga money ga.

Zali : Almunkar si bisa borey kañ ga ciiri hari guzumguzum k'a dam.

Lotokoroo : Borey na haya tee kañ jaasa wey. Amma i ga hima ka hawgay nda albasey kañ ngi dabarey ga kaa nd'ey. I ga hin ka moo dorandi ka tonton.

Kalima sendey :

Loti : Tolli.

Amadu : Apolo jiire, Irkoy ka ganji Biibata money ma hasara, hii harikanoo ti sibil.

Zali : Agay hunday, za ay ga fafe way ay zankaa money ra hal'ay futu ay guma*, ay koy nd'a lotokor.

Baasaaroo : Agay da, hal'ay ga duu Mangakoy masi yee ka hoobu harikani dam nga money ra, kal'ir too haya kul ga. Money si duu baani. A si jirbi, a g'ay ganji jirbi.

Amadu : I nee kañ ciiri hari nda gaaruura damkey hunday taabi moozajaa kone.

Zali : Maryama da, baani doboo na money ka bibi tik.

Baasaaroo : Heee ! Ir ma nee de Irkoy saabu, zama bukaw mana tee, danaw mana tee.

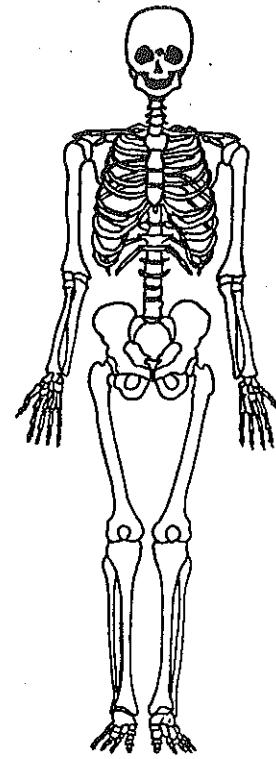
Amadu : Irkoy saabu hunday, amma ya sarwiisiboro booboyañ too ngi jirbey i si hin ka goy.

Aliyyu : Jiiri din, lokkol-izey si kabu kañ, Apolo n'i ganji cawyan.

Isa : Assana goyteerey hunday, ibooboyañ goyey hasara.

Amadu : Hala borey ga duu ka wircoo tangam, kala lotokorey nda wakiiley kul kay ngi boj ga.

- Lotokoroo** : Kondawey borey mo hanse ka dorkoto
wircoo tangamoo ra.
- Zali** : Masi koy dirja woyey. Ngi mo too ngi hinaa.
- Lotokoroo** : Wircoo takaa kul ka tee borey se alaabiiina,
zama i mana doona a ma futu takaa woo.
- Baasaaroo** : Woo kaj tee wasa waazu.
- Lotokoroo** : Woo da se, haya kaj boro si a bay, ma koy
nd'a nga baykaw alhakiikantaa do nd'a ti
Apolo wala haya foo.
- Amadu** : N'ga cim zama wirci si kacca. Nga gagay-
yanoo faala nda nga safaryanoo.
- Lotokoroo** : Woo se i nee haya kaj ga ni njaa, masi naaj a ma
ni hin hin.



Kalima sendey :

Za hal'ay futu ay guma : Hal'ay kokor ka ... ; hala a
waazibi ay ga....

Denden :

- 1- Wa willandoo zente war cerey se.
- 2- Wa willandoo senni hantumantaa tee.
- 3- Wa willandoo biyey tee.

Kunfakaari . Gaagaaru*

Adama-ize ga kay, a ga dira, a ga goro, a ga tun a ga
gunguma. Wey kul haya si i faalandi a se kala birey kaj ga
dobu cere ga. Birey wey goo boro hamoo kul ra, i ga sogay cere
ga nongu fooyaj ra, affooyaj ra i ga kotay cere ga wala i ma
kosay cere ga.

Biri dumi hinza bara boro gaahamoo ra : biri dunba kaj
goo kabe ize nda jinde ra ; biri kuku kaj ti soronbu nda maka*
biri nda biri tefay sanda tetefe.

Waati kul kanj zanka ga tonton, birey ga kuu, i ga beeri, i ga yakuwa. Boro zankataraa ga, ni birey ga ban, i si kuu, i si warga. Hala boro beeri, kala ni birey ma sendi jirin, i ma kuu ni hamoo bande, i ma filla ka warga. Saa din biri ga tonton boro hamoo nda ni azzatoo bande.

Biri kanj gay wineegar wala asidi ra, sendiyano kul ga hun a ra, a ma tee ibaana foo zama wineegaroo g'a ηaa. Ciirey nda calsiyomey kanj goo biri ra no m'a sendandi. Nda biri huru nune ra, a ga dii hal'a ma kaaray ; a ga don fellow ; nga kayriroo ga faala, ma nee dooru zama nunaa na nga albarkaa kanj ti oseyinoo ηaa.

Hala boro na ham ηaa k'a kaa biri bii ga, ma biri baanaa kaama, ma londoo zuu.

Ir ga hima ka lakkal tee zama nd'ir ga hooray wala nd'ir kanj, birey ga hin ka kayri. Kayriyanoo ga hanse ka hottu, a ga boro maray. Hala nongu kayri, i g'a haw za boraa mana koy lotokor. Lotokor hugoo do, nongoo kanj kayri, i ga palaatar dam a ga, a ma dobu. Koyra kanbey ra, boroyan goo no kanj ga kayri safar jirbi iyye banda ga.

Zanka kayri ga tar ka dobu ka bisa borobeeri wane. Zanka birey ga hanse ka ban. Nda nga diraa wala nga goraa mana boori za ganda ga, woo ga kate birey ma gongoli*. Woo se ir ga dii zankayan ga gawsu, affooyan ga gum, cindey ga siiri. A ga hima teelataakey nda janbudamkey nda lokkolsiiri. A ga hima teelataakey nda janbudamkey nda lokkolsiiri. A ga hima teelataakey nda janbudamkey nda lokkolsiiri. Izey... ma haya bay ngi bon se ngi goyey ra, birey masi gongoli. nda waa ma bara zankey hunaa ra.

1. Wa hāayaney wey zaabi.
Biri dumi marje bara adama-ize gaahamoo ra ?
Macin se nda biri huru w ineegar wala asid ra, a ga ban ?
Macin ma kate zanka birey ma gongoli ?
Macin ti hayey kanj ga hima ka huru zanka hunaa ra ?
2. Wa cawhayaa woo mee sennoo nda nga senni hantumantaa tee.
3. Wa cawhaya tana foo zente woo ga, war m'a hantum.

Kalima sendey

Gaagaaru

Maka

Ka gongoli

: birey kul kanj ga takari
birikoyney tuti. (Squelette)
Busal
Ka jollu (être tordu).

Waati kul kañ zanka ga tonton, birey ga kuu, i ga beeri, i ga yakuwa. Boro zankataraa ga, ni birey ga ban, i si kuu, i si warga. Hala boro beeri, kala ni birey ma sendi jiriñ, i ma kuu ni hamoo bande, i ma filla ka warga. Saa din biri ga tonton boro hamoo nda ni azzatoo bande.

Biri kañ gay wineegar wala asidi ra, sendiyanoo kul ga hun a ra, a ma tee ibaana foo zama wineegaroo g'a ñaa. Ciirey nda calsiyomey kañ goo biri ra no m'a sendandi. Nda biri huru nune ra, a ga dii hal'a ma kaaray ; a ga don fellow ; nga kayriroo ga faala, ma nee dooru zama nunaa na nga albarkaa kañ ti oseyinoo ñaa.

Hala boro na ham ñaa k'a kaa biri bii ga, ma biri baanaa kaama, ma londoo zuu.

Ir ga hima ka lakkal tee zama nd'ir ga hooray wala nd'ir kañ, birey ga hin ka kayri. Kayriyanoo ga hanse ka hottu, a ga boro maray. Hala nongu kayri, i g'a haw za boraa mana koy lotokor. Lotokor hugoo do, nongoo kañ kayri, i ga palaatar dam a ga, a ma dobu. Koyra kanbey ra, boroyañ goo no kañ ga kayri safar jirbi iyye banda ga.

Zanka kayri ga tar ka dobu ka bisa borobeeri wane. Zanka birey ga hanse ka ban. Nda nga diraa wala nga goraa mana boori za ganda ga, woo ga kate birey ma gongoli*. Woo se ir ga dii zankayan ga gawsu, affooyañ ga gum, cindey ga siiri. A ga hima teelataakey nda janbudamkey nda lokkol-izey... ma haya bay ngi boñ se ngi goyey ra, birey masi gongoli.

Ir ga hima ka gaabandi guuri nda azayra fita nda tuuri-ize nda waa ma bara zankey hunaa ra.

Denden

1. Wa hăayaney wey zaabi.
Biri dumi marje bara adama-ize gaahamoo ra ?
Macin se nda biri huru wineegar wala asid ra, a ga ban ?
Macin ma kate zanka birey ma gongoli ?
Macin ti hayey kañ ga hima ka huru zanka hunaa ra ?
2. Wa cawhayaa woo mee sennoo nda nga senni hantumantaa tee.
3. Wa cawhaya tana foo zente woo ga, war m'a hantum.

Kalima sendey

Gaagaaru	:	birey kul kañ ga takari birikoyney tuti. (Squelette)
Maka	:	Busal
Ka gongoli	:	Ka jollu (être tordu).



Gaawo obitaloo

Gaawo, Maali gallu beerey, affoo no. Sarwiisi booboyon goo a ra. A goo nda obital kañ ga hanse ka boori.

Za ho, a mana cindi ka boori. A cindi ka ziibi, cetaa kayri-kayri, ponpey hasara ; jerey ga dandi yaada ; cindey, haroo n'i jaah. Hugey jerey mijey nda funeetarey kul sii nda ganbu. Lotokorey hinnaa si too, goyjinawey mo ga gaza, safarey da kul si duwandi, anbilansoo zen, moobil tana kayante sii no goyey se kañ ga hima ka tee. Obital alhaaloo na borey biney kaa hala jerey ga koy safar ñamay, cindey ga koy Bamako.

Hõ zaaroo, Irkoy saabu ; obital misoo barmay, barmay kañ ga boori. Garu taagayan cina a ra kañ hinnaa ga too iwoy cindi yaaha wal'i ga bis'a. Garu foo kul goo nda hugu-ize boobo. Obital beeraa se, nkaj mana bay ka huru a ra ga dere, nd'a mana duu boro kañ g'a cebe fondaan.

Gaawo obitaloo kañ Šinuwawey n'a cin, fasaloo boori. I na fondoyan tee a ra kañ bande moobiley ga dira ka wircikoyney kate wala k'i fattandi. Fondo fooyan mo goo no kañ guuru tende goo i boj kañ cire ceekoyey ga dira waynaa masi duu ey, ncirjoo masi i kar. Tende fooyan mo goo no borey se kañ ga hanga wircikoyney bande.

Garey kañ goo obital gundoo ra, ay s'i kul goyey bay. Wey kañ ay g'i bay alhakiika ra ti : tike diidogoo, obital wakiiley birowoo, wircikoyney diidogoo, operaahugoo, arajoo dogoo, laboratuwaroo, safarey hugoo, moodori hugoo, wircey safar hugey, hugoo kañ ra i ga wircey lawre, hije-kaa-hugoo, woy gundekoyney nda zanka ajeerukoyney neesa hugoo, bukawey hugoo, marsiney kañ ga kuuran noo hugoo, ñaahayey hina hugoo, salangawey nda jumay dogey nda batukaa hugoo.

Nda boro huru obital, haya booboyan ga ti ma ne gaayay :

- Ijinaa ti kuuranjey, nda kutukuriya henney, nda tuurey kañ ga šette-šette, nda fondo serrantey.
- Ihinkantoo ti windoo nda hugu taagey kañ kul tol m'i daabu.
- Ihinzantoo ti lotokorey bankaarawey kañ ga kaaray, i ga henan tas.
- Itaacantoo ti wircikoyney kañ ga kani daarey ga ; jerey ga duray, jerey ga hëe, cindey ga dejje.
- Igguwantoo ti opera hugoo gundoo jinawey kañ ga boro hunburandi. Taabal foo g'a ra kañ boj i ga borey opere. Taabaloo din, anpul beeri foo goo a tenje beene kañ nd'i baa i g'a zigandi, nd'i baa mo i g'a zumandi. A ga hin ka kuubi jere

kanj i baa here. Jinawey cinday, nda lotokor mana i filla boro se kul n'si hin ka faham i se.

- Idduwantoo ti hije-kaa-hugoo. Nga mo nga jinawey ga hunburandi. Šeezi beeri foo goo a ra kanj bon i ga boro gorandi ka hijoo kaa. Anpul beeri goo šeezoo tenje beene kanj nda lotokoroo ga boro mijoo guna. Kanbi dumi-dumiyanj nda maasu dumi-dumiyanj, nda sana dumi-dumi booboyanj goo hije kaakaa jinawey ra. Cinday, kala nkaj i n'i fahamandi ma ne.

- Iyyantoo ti arajoo hugoo kanj nda boro huru a ra, a goo nda marsin kanj g'i ka dii haya kul kanj goo gaaham* ra bil'i m'a kottu.

- Lotokorey kanj ga dori-izey ceeci borey kurey nda ngi harimuney, nda haya tanayan ra, misoo ga kayfandi. Ni mm'i gar luulu-ize booboyanj goo jiney ra kanj ra hayayan goo. I ga ikayna kaa i ra k'a guna diji fooyanj ra kanj g'i cebe dori-izey.

- Anbilansoo nda bukawey looraa mo goo obital hayey ra kanj si hima ka dirjandi zama ngi noonawey nda moobil cinday waney ga fay, ngi heeney mo si hima.

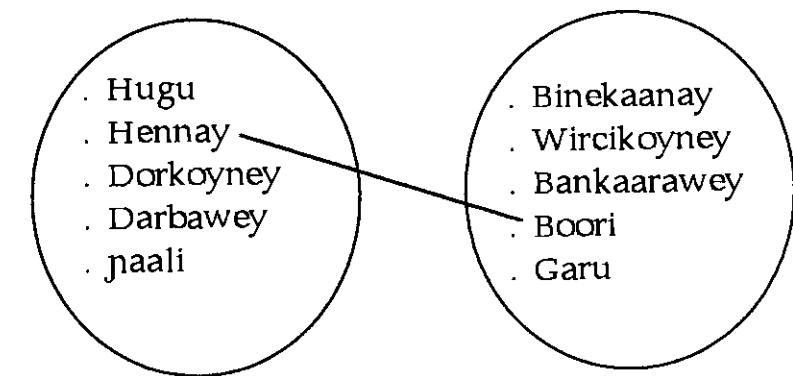
Hõ zaaroo, Gaawo obitaloo goo cinarawey ra kanj nda boro ga hin ka binekaanay. Amma ya, hala hõ, a sii nda lotokor hinnaa kanj ga hima ka nga goyey kul tee.

Hinoo ga hima ka dorkoto garu henney cinaroo masi tee yaada.

* **Gaaham** : assobon.

Denden

1. - Taka foo ti Gaawo obitaloo alhaali jinaa ?
- Wa zeeri dam kalimajaayañ cire kanj ga obitaloo booriyanoo cebe.
2. - Cawayan banda ga, wa maa guu hantum kanj affoo kul ga haya foo cebe.
- Cawayan banda ga, wa maa guu hantum kanj affoo kul ga haya booboo cebe.
3. - Wa zeeri ka kalimawey dam cere ga kanj ga ti maana foo, sanda : hennay-boori.



4. Wa sotol iddu hantum hayey ga kanj ga hin ka duu obitaloo, nda hinoo mana dorkoto k'a kula.



Kunfakaari : Gaaham basi saajawyan

Adama-ize gaahamoo ga taka nda basi nda biri....

Basoo mma birey daabu. Nda n'na ni gaahamoo naagu, nongu sendey ti birey, nongu baaney ti basey.

Basey ga dumi-dumi : basi ciray nda basi kaaray. Linjiyan no ma basey dii birey ga. Linjey si boobo kala biri money ga.

Basey ga hin ka cenda. Woo se adama-ize ga hin ka berebere.

Nda n'na zanka nda arkusu laasaabu, n'ga dii kañ ngi basey si hima. Arkusoo basey ga warga, i ga gaabi nda zankaa waney.

Boro kañ ga sahā goy tee mo basey ga warga nda boro kañ si sahā goy tee. Woo se i ga nee basi kañ si goy mma kukuši. Gaafeeray kañ lokkol-izey nda soojey nda boro fooyan g'a tee ga hanse ka boori gaahamey se.

Nda boro ga sahā goy tee, a ga ni noo gaa-ham-baani amma nkañ ga sahā goy tee ga hima ka hanse ka ñaa.

Sahā goy ga baa neesumay :

- masi zabatu goy senda ra ; anniya hayay masi kate boro ga haya kañ n'si hin a;
- ma goyoo nañ za n'sintin ka faraa maate;
- masi goy tee kañ ga bisa ni sajaa, a ga ni fujje.

Marayyan wala wirci banda ga, boro fooyan kala safarkaw m'i musay wala a ma dabari tee i se kañ ga basey huna.

Nda kuri buu gaaham ra, i g'a cense, i ga hilli ka kuri laalaa cendi. Borey ga woo din tee amma a goo nda albasi boobo.

Gaafeeray ga boori gaaham se, a g'a ganji a ma tanba ka zen. M'a tee ni aloomuroo kul ra.

Denden

1. Wa cawhayaa woo senni hantumantaa tee.
2. Taka foo nda gaafeeray ga gaaham faaba ?
3. Macin se boro kañ ga sahā goy tee, ga hima ka hanse ka ñaa?
Ñaayan dumi fooyan no ma baa boro se ?



Wirci kul nda nga safarkaa

Badu wircoo ga too handu hinza. A sendi a ga, a hanse ka borey taabandi. A si kani cijin, a si kani zaari : marayyan ti addalil. Woymey nda armey nda wandoo nda izey mana yee ka bara nda muraadu kul kala Badu misoo.

I n'a ka koy lotokor cee hinka. Lotokorey n'a guna beene nda ganda, i n'a noo safariyan, amma haya kul mana hanse. Wircloo mma koy de a ga sendi. Badu misoo na koyraa kul zaa ka kay. Sohō kay, i n'a ka koy Gaawo Lotokorey do. Ngi hunday n'a guna, i n'a dam arajoo ra. Lotokorey na safari

boobo hantum a se. Badu n'i ka safar hala i ben, amma wircloo mana kuma. A bere, a tee hollay. Nga borey n'a zaa, i n'a ka koy boro bibi safari teekey do. Handu foo banda ga haya kul mana baa. Badu takaa ti bonjaway. Armey n'a ka yee koyraa ra. Cijin si baa, zaari si baa, Badu kaa de hollokom. A ga borey wow, a g'i kar.

Han foo, alhabar hun Biya here kañ safaraykaw henna foo goo no. Koyraa borey marga i na cere guna ka Badu kanbuzaa, a ma koy safar. Soolawey tee ka ben, i na Badu dam looro foo ra, i koy. Fonda ra, boro hinka m'a dii a masi sar. Kañ i too, wircikoynoo gaahamoo buu a ga. A mana yee ka senni booboo tee, wala ka zuru, wala ka jeli-jeli. Nga misoo na borey kayfandi, za nga safarkaa sintin ka šelaj wircloo ga.

Safarkaa sii kala koyraa bandaa ga garu beeri foo ra, kañ mijoo ga tenji nda gurma. Garoo mijoo ga, hugu foo ga cina. Hugoo gundoo ra, a ga goy, nga nda aru sahante taaci kañ g'a faaba. Hugoo carawey kul ga too goyjinay : tuuri fita, karfu, adawa, tiira nda guuru nda walha nda hkh*...

A ciya Badu se, nga nd'a šelaj mee nda mee. A n'a hāa nda nga wircloo misoo kul, Badu fill'a se. Safarkaa na borey hāa nda faham ka tonton. A n'i se kañ nga ga hin ka Badu wircloo safar. Nga kalamdeenoo ti zenber woy cindi hinka kañ zenber hinka ga bana sohō da, zenber woyaa, Badu hunday ga kaa nd'ey han kañ a duu baani.

A na safaroo tee, a n'a noo i se. I yee. Jirbijyye foo banda

ga, Badu wircoo ti karji dogari. A yee nga taka zeenaa ga. Nga hunday ka zenber woyaa ka koy ; nga nda safaraykaa faajikaaray, i faham cere se ; safarkaa na zenber hinka willi a ga.

Za woo din tee, safarkaa maayoo hanse ka tun. Borey ga hun gandaa kanje taacaa kul ra, ka kaa ka a guna. Safarkaa woo si darga. Wircey jerey kañ se a sii nda hini, a ga i bayrandi borey se. Amma boro booboyañ misey ga hanse a do.

Wa bay nda war boro wirci, war m'a ka koy lotokorey do. Amma woo si ganji kañ wirciyan goo no kañ safarey si duwandi kala boro bibi safari teekey do. War ma bay kañ ngi bayraa si hima ka dookorandi.

Badu borey baa ka koy nd'a Bamako kañ ra safaray doo beerey goo. Amma Irkoy na doonay tee i se cewey cire. Woo g'ir cebe kañ wirci kul goo nda nga safaraykaa.

Kalima sendey :

Hkh : Haya kañ ga him'ey (etc).

Denden

1. a) Wa dalilyan hantum kañ ga cebe kañ Badu wircoo hanse ka sendi.
b) Macin no war dii a lotokorey safarey nda boro bibi safarey game ?
2. **Wa maajey wey tabatandi, war ma yee k'i boobandi.**

wirci _____

lotokor _____

safaray _____

raji _____

safarkaw _____

looro _____

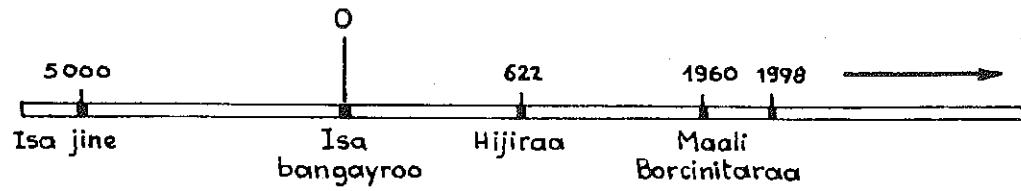
hollokom _____

walha _____

karji _____

hugu _____

3. Nda war caw hala war faham, kul war ma safaraykaw henna foo goyoo hantum ir se sanda nda kalimajaa guu cine.



Kunfakaari : Isa zamanoo nda Mahammadu zamanoo.

Alwaatey kaj tee ka bisa, nda jiiri zangubonejey nda jiiri zenberbonejey sii kala zaman ra.

Taariki hantumkey waafaku zaman beeri hinka ga : Isa zamanoo nda Mahammadu zamanoo. Isa man'ti kala diyaw kaj bay ka tee annabi Mahammadu jine. Nga bangayroo ka tee sintin jiirey kabuyanoo se annasaarey do. Hayey kaj tee, i g'i silbay Isa bangayroo jine (IBJ) wala nga bangayroo banda (IBB). Isa ma bangay ka kaa jiiroo woo kaj ra ir goo, ga sawa nda jiiri 1998.

Maali duu nga borcinitaraa jiiri 1960 Isa bangayroo banda ga. Sarwisoo kabuyaney si tee kala Isa zamanoo bande.

Zaman moora fooyaj Isa bangayroo jine sanda jiiri 5000 ir Sahara bay ka bara nda isa beeri fooyaj nda saaji komayan. Ir g'a hantum nda jiiri 5000 Isa bangayroo jine (-5000).

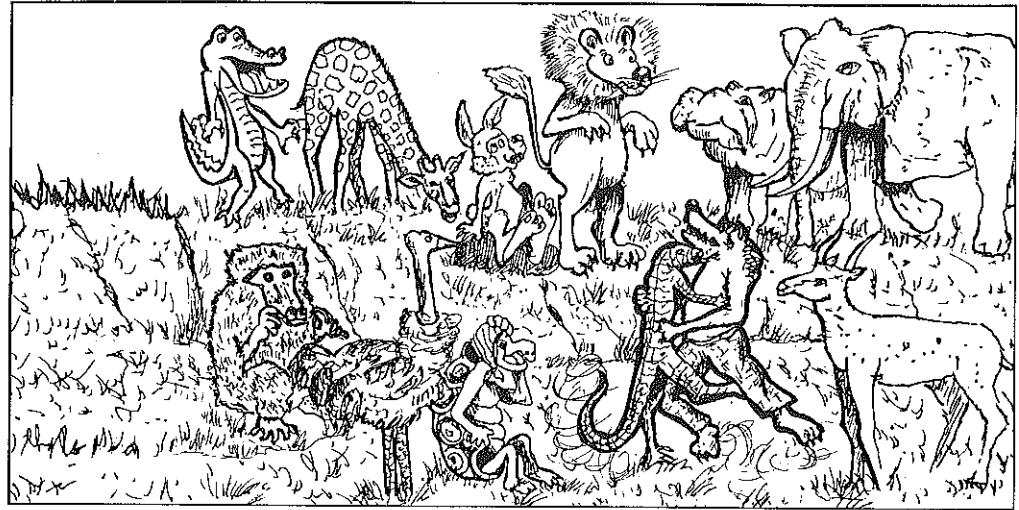
Annabi Mahammadu zamanoo ga sintin hijiraa ga. A ga sintin jiiroo kaj a hijira ka hun Makka ka koy Madiina. I ga zamanoo silbay nda hijiraa jiiroo (HJ). A ga hantumandi nda

622 jiire, Isa bangayroo banda ga. Alsilaamataray sintin ka jiirey kabu hijiraa ga. Hijiraa ga, ka kaa jiiroo woo kaj ra ir goo 1998 Isa bangayroo banda ga, ga sawa nda alsilaamataray jiiri 1419.

Haya kaj tee kul taariki hantumkey si a silbay kala Isa zamanoo bande wala Mahammadu zamanoo bande.

Denden

1. Wa hāayaney wey zaabi.
Hijiraa ma tee ka kaa hō, jiiri marje ?
Jiiri foo ra Maali duu nga borcintaraa ?
Zaman marje no war g'i bay ?
2. Wa cawhayaa woo meesennoo wala nga senni hantumantaa tee.
3. Wa cawhaya tana foo zente woo ga, war m'a hantum.



Zenti : Heraa jiire

Heray beeri foo bay ka tee. Ganjihoogey na cere marga ngi ma dabari ceeci heraa masi ngi wii. Hoogawey kul marga bojkoynoo do kaj ti Ganjihayla. Affoo kul na nga lakkaloo noo. I waafaku ngi ma gurgay. Boro kul kaj na ceroo zeeri ga duu a k'a ηaa. Taka kaj nda i ga bay boraan hin ti : gurgaykasino ma nee "Subahaana ay bone". Hoogawey kul yadda.

Kooro kaj ga waha nee nga nda Baw ma gurgaa sintin. Gurgaykaw hinkaa too ganganoo gamoo ra, cindey n'i kali. Affoo kul goo nda nga boraan kaj ga bine dam a ra. Binedamkey ga tammahā nda ngi boraan hin ngi ga duu basi - ize Gurgaa sintin. Kooro nda Baw na cere haamay ka koy, i na cere haamay ka kaa. Baw na Kooro šaatu nda sunfaa. Kooro nee "sub". Nga binedamkey nee "ha ! masi a har". Kooro nee i se kaj nga mm'a hunburandi. Gurgaykey gum cere boj koyne. I na cere bunnu ka koy, i na cere bunnu ka kaa. Baw yee ka Kooro

šaatu. Kooro nee "suba". Cerey gum mijoo boj a masi a benandi. A nee i se, i ma naanay Irkoy, a si fatta nga mijoo ra; lakkaley ma kani hunburandiyan de ti woo.

Kooro nda Baw filla ka gurgay, Baw n'a šaatu bojoo ra hala a kaj. Kooro naaji a nee : "Subahaana ay bone, subasihaana ay bone". Kaj a g'a har ka ben, a tee "pirit", a na jamaa sar kala nga hugoo ra. Kooro wandoo cindi gurgaa dogoo ra, a dii haya kul kaj tee. A koy kurjoo gar, a ga tugu hugoo ra. A n'a hāa nda woo kaj tee ganganoo ra. Kooro nee a se nga si baa šamatay, wala gurgay mma bara nga nda ba Ganjihayla gamoo ra soko Baw. Alaayanoo n'a hāa nda Baw nbukkaa ; a nee a se Baw nka Irkoy kar nga ga, nga mo fay nd'a. Woyoo na nga basi-izey kaj a duu ey hina. Kaj a si baa Kooro m'i ηaa kul a nee "Baw ni mo wanoo wata, boro si hanga boro hala nga alaayaney gamey ra k'a kar".

Kaj sawcoo ga kaj Kooro hanjaa ra kul a na hugoo ceraa fun ka zuru. Heraa na Kooro nda nga alaayaney taabandi. Izoo kaj ga dira a ga biray, ^{*}dii kusu dekante Tabay do ηaabagay se a mma koy nuuna kaa ka willi i do, a g'a wii. Woo ra a bara hala kusoo zunbu. Tabayyan na ngi moloo taasu, i na Kooro izoo noo. Nga mo n'a zemna ihinza a na nga wanoo ηaa, a na ηajoo nda baaboo bagey fur nga hanjawey boj. Ηajoo na nga wonoo zaa izoo hanjaa boj a n'a ηaa. Kooro hunday moloo nda izoo hanjaa kul no a n'i ηaa. Kaj izoo ga hēe Kooro nee a se a ma dangay, nda hanja neerekey kaa, nga ga day a se.

Izoo n'a farandi nda hēni. Kooro na gaasu cawsu fun, a

n'a dam hajjaa dogoo ra. Koro ga baa nga ma bay nonguroo kañ ra Tabay ga duu moli. A na kangaw guli dam garboo ra, a nee izoo ma nee Tabay se nga nka wirci. Tabay n'a gar a ga duray kanbe hinkaa kul goo garboo boñ. A nee Tabay se gaw bara nga ga, a ma kanboo dam nga mijoo ra ka dii a. Tabay na kaboo dam Koro mijoo ra. Waati din da Koro na nga hijey kanji a ga. Tabay nee a se : "Baani" ? A nee Tabay se nga si a tanj kul nda a mana moloo dogoo har nga se. Tabay nee a se, woo yaada, a ma nga tanj, a ma biya ka kaa ngi ma koy. Koro na Tabay kaboo nañ. Moobooyan koroku* Koro ga. A hanna a ga koy Tabay tunandi ngi ma serre. Tabay fara, a nee a se hala gorgey ma ciya. Koro koy gobu zaa ka huru gorgey ra k'i kar hal'i ciya. A koy a har Tabay se. Tabay nee a se hala kaaraa ma fatta. Koro koy nuuna diinandi, a kaa ka nee Tabay se gandaa kaaray. Tabay yee ka nee a se hala jiiraa ma ciya. Koro koy a na salaatu cee, a kaa Tabay do.

Tabay tun, i serre ka koy moli kaa. Moloo faaroo, ziney wane. Moli beeri foo goo no kañ nda boro man a kul guuru foo ga hëe ka ziney bayrandi. Tabay na moloo cebe Koro se, a mana yadda. Boro kul ga moli kaa k'a dam nga hiyoo ra. Tabay ga dam nga hiyoo ra, a g'a doori, Koro ga dam nga wanoo ra, a g'a cendi guraa ga. A tammahä kañ Tabay si baa moli beeroo kala nga boñ se, a koy nee nga g'a zaa, guuroo hëe. Waati din da i ga ziney honnay i ga zuru ka kaa. Tabay na nga hiyoo doori, a sar a ra ka koy nga hine.

Koro cindi a ga duray nga wanoo cire hala ziney n'a dii.

Ziney n'a kar, jina i na Koro niinoo fun ka karfu dam a ra k'a haw. I nee ngi mm'a tee heejit*. Koro gay a ga hawa. A nee nga boñ se. "Niine berjay wala hoy ka hawayan?" A nee nga ma nga boñ ceeci. Waati din da a yoba ; niinoo berji, a zuru. Koro koy dii Tabay ka nee nga mm'a kar za nga de ka nga dam hayaa woo ra. Tabay nee a se a ma nga batu.

Tabay koy lanba de a nee : "He! ziney, war heeji niine berjaan !" Kan ciyaroo ga kañ Koro hajjaa ra kala kusaw !

Kalima sendey :

Koroku : ka hanse ka kuu (alwaati).

Heeji : yeeji.

Denden

1. Fahami :

Macin ga ganjihoogey waafaku ?

Macin no Koro nee waatoo kañ Baw n'a šaatu cee hinzantoo ?

2. Nahaw :

Wa kalimajaney wey teekey boobandi.

Tabay na nga hiyoo doori a sar a ra, a koy nga hine. Koro cindi a ga duray hala ziney n'a dii.

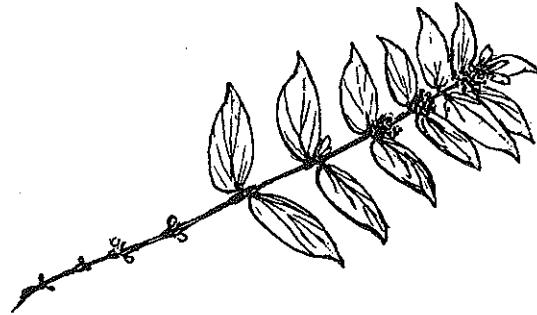
3. Luga :

Kalimawey kañ zeeri g'i cire barmay nda kalimayan kañ ngi nd'ey ga tee maana foo.

Hoogawey kul marga boñkoynoo do kañ ti Ganjihayla. Baw yee ka Koro **šaatu**.

4. Hantum :

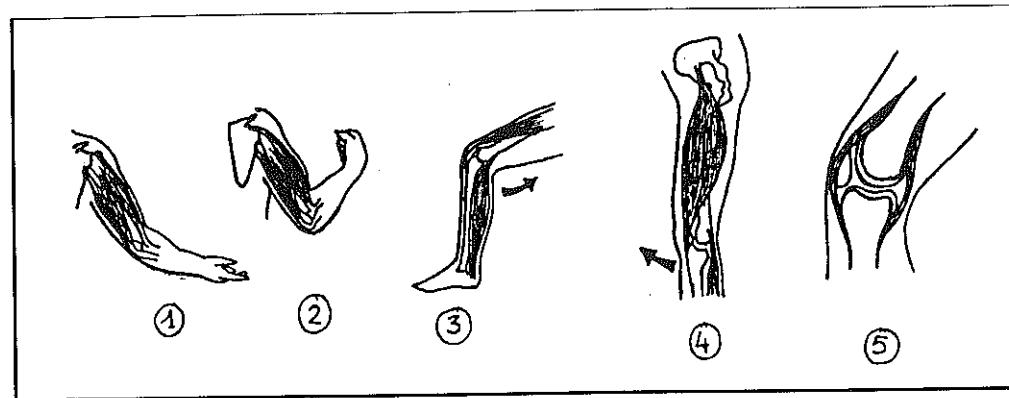
"Koro hin Baw, a duu nga hamoo". Wa nga zemnaroo filla.



Porože : Kolŋaywaa* hanseyan

- Goyjinawey** : Kolŋaywaa hawari foo, albarada foo, furna foo, denji bibi, hari, taasa, teme nuuna, attay cenbu (weer L-a8).
- Dililoo** : - Taalibey ma hin ka gundekuubi safari hanse.
- Nafawey** : - A ga baa gundekuubi se.
- A ga baa gundezur se.
- A ga baa tooto se.
- Yaamar** : - W'a numay hala a ma henan.
- Nda war n'a hina, war masi sukar dam a ra.
- Hanseyanoo** :
- Kuru jinaa** : - Wa koy saddijaa ra.
- War ma kolŋaywaa hawari foo kaa.
- War m'a noo kuru hinzantoo se.
- Wa ma war goyoo senni hantumantaa tee.

- Kuru hinkantoo** : - Wa koy jinawey jisi dogoor a, war ma kate : furna, denji bibi, hari, albaraada, teme, attay cenbu, taasa nda nuune.
- Wa war furnaa zaa, war ma denji nda nuune dam a ra war m'a fayni hal'a ma ciray, war m'a noo kuru hinzantoo se.
- Wa goyoo senni hantumantaa tee.
- Wa taasaa zaa, war ma hari dam a ra.
- War ma kolŋaywaa jumay hal'a ma henan.
- War m'a dam albaraada henananta ra ; wa hari sasawante dam a ra k'a deke. W'a zargandi hal'a ma nin.
- Wa war goyoo senni hantumantaa tee.
- Wa albaradaa zumandi.
- Wa haroo sosogu taasaa ra nda temaa.
- War ma naŋ a ma yay.
- Wa senni hantumantaa tee
- Kuru taacantoo** :
- Yaamar** : Hanjanoo takaa :
- Wa safaroo noo wircikoynoo se nda takaa woo :
- cenboo mee foo subbaahi ;
- cenboo mee foo zaari ;
- cenboo mee foo almaari.
Nd'a baa wircikoynoo se, war ma safaroo hanjanoo kayandi.
- Kalima sendey** : Kolŋaywaa : Subu dumi foo no kaŋ goo nongu yayney ra ; nda n'n'a kayri, waa ga fatta a ra.



Kunfakaari : Gaadobey

Nda boro na gaaham laasaabu, n'ga dii nonguyaŋ kaj ra birey ga cere kubay. Nongu foo kul se, i ga nee dobu. Dobey ma kate boro ma hin ka dira, ka zuru, ka tun, ka zogu, ka gunguma, ka sar, ka ɻaa, ka sokono, ka gurfa ; nda haya kaj ga him'ey.

Dobu dumi hinza bara :

- wey kaj taabaroo ga hanse ka bangay ti : kaba hankor, kanje, kanbe jinde, kanbe-ize dobey ; jese, cee jinde ... ;
- wey kaj taabaroo si hanse ka bangay ti sanda : dumay zuu, warkandu, jinde ;
- wey kaj si taabandi sõy : sanda bonjiri dobey.

Albasi ga hin ka too dobu sanda yobu nda goyri. Yobuyan ti dobey birey bonjey ma cere hoo. Nda woo din tee boro se kul a m'a haw dogoo ra, ka koy nd'a lotokor. Goyri si harandi kala waati kaj linjoo cenda ka hun cere ra wala a kottu. Boro ma ciiri hari konno k'a musay bila a ma ziira, de a ma hawa.

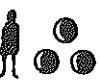
Ir ma ir bonj takaa bay diray nda hooray meerey ra.

Wa cawhayaa senni hantumantaa tee.

Wa bayray filla foo tana tee.

Wa hãayaney wey zaabi :

- * wa dobey kaj taabaroo ga hanse ka bangandi har ?
- * Macin ti goyri, macin ti nga safaroo ?
- * Macin ti yobuyan ? Macin ti nga safaroo ?

	Boro beeri Kinin -ize 2 wala 3.
	Soogo (jiiri 9 ka koy 14) kinin -ize 2.
	Zanka (jiiri 4 ka koy 8) kinin -ize 1.
	Zanka (jiiri taaci se gande) kinin -ize jere.

Poroze : Malokisin

Alhaloo nda noonaa :

- Kinin kaaray no kanj ga hin ka kayri, "Maloxine" ga hantum ceraw faa ga. Kinin-izey ga tee ihinza ; affoo kul goo nga foolaa ra, foolawey ga taka cere ga.

Hayey kanj huru nga hanseyanoo ra :

- Silfadokisin U.S.P. mg 500
- Pririmetamin U.S.P. mg 25

Hayey kanj a g'i safar :

- Jamda

Alkadarey kanj ga sanbandi jiiri bande :

- Kinin-ize hinza ga wasa ka jonta safar doo foo. Hinnaa kanj hantumandi boro se kul ma hañandi cee folloku. Amma nda tilasu kate i m'a hantum boro se koyne, nda a kacca jirbi yaaha ma huru hañyan hinkaa gamey ra.

Nkanj i n'a hantum a se, takaa kanj nda a ga hanj ti :

- Nda boro beeri no : kinin-ize hinka wala ihinza cee folloku.

- Nda zanka no (jiiri 9 ka koy 14) kinin-ize hinka doo foo.
- Nda zanka no kanj goo jiiri 4 ka koy 8 ra kinin-ize foo doo foo.
- Zanka kanj goo handu 30 ka koy jiiri 4 ra kinin-ize fersi doo foo.
- Kinin-ize jeroo woo ga hima ka gar zankaa tijaa ga sawa nda kilo 10. Saa din kilo 10 foo kul kinin-ize jere. Safaroo masi hañandi zankey se kanj mana too handu 30.

Borey kanj si hima ka safaroo sanbu :

- Wey kanj silfamidey g'i nefi.
- Wey kanj tasawey si saabu.
- Wey kanj dumay guurey si saabu.
- Alhaamilkoyney kanj jirbi hinka cindi i ma duu ngi borj.
- Zamarawey.
- Haytaagey.

Yaamar :

Alhaamiltaray handu jinaw hinzaa ra, woy masi safaroo hañ nda mana ti tilasu kanj sii nda koreberaw.

Ceebandey :

Safaroo sii nda ceebandu boobo. Amma nda boro na alhaali taaga maata ni gunda kuna goyoo ra, wala kaajiri, wala ni tasaa here, ma safaroo kayandi, sahā din da ma koy dii lotokor.

Malokisin mana ti kala lanba no kanj "Exphar S.A" Wane nd'a. Nga aderesoo ti : "Rue Beeckman 89 à 1180 Bruxelles".

Hugoo kañ n'a tee ti : " gracure pharmaceuticale LTD INDIA".
Safaroo ga hima ka jisandi nongu ra kañ zankey si hegu a se. A
si baa gaaya, a si baa konni, a si baa tay.

NB : Alfagaa ga hin ka taalibey ti kondayyanj a m'i noo
yaamaryanj kañ nd'i ga goy cawhayaa ga. A ga hin k'i noo mo
dendeney wey.

Denden

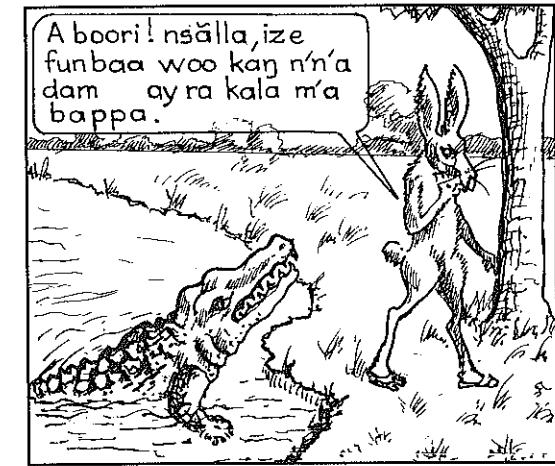
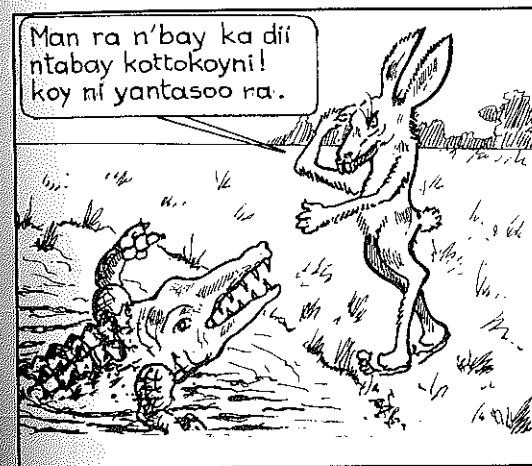
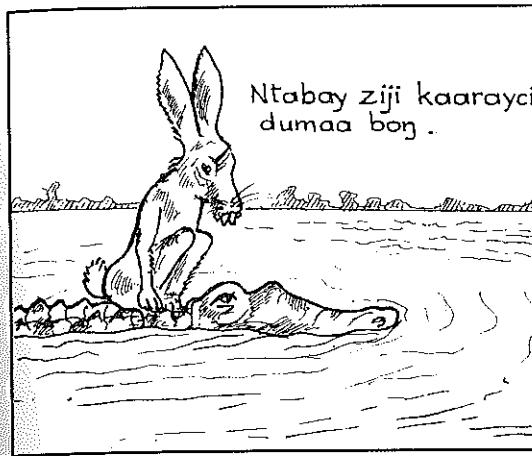
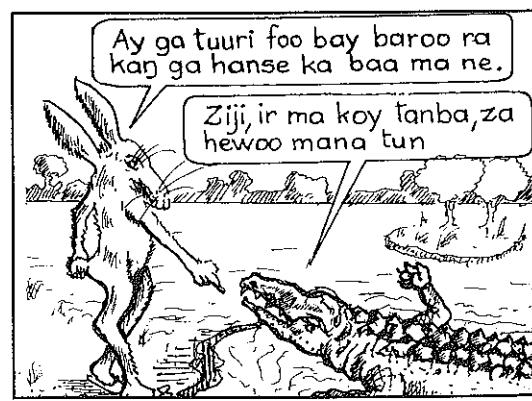
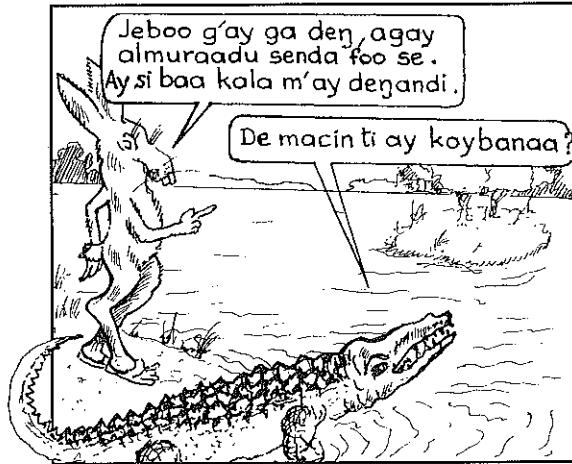
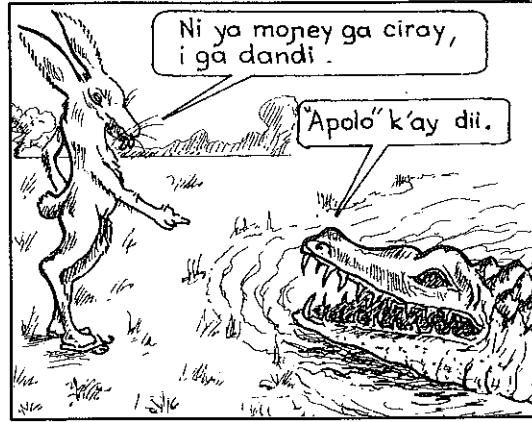
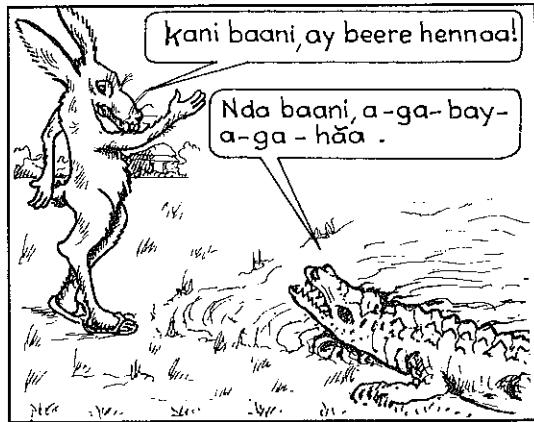
1. Ni armaa goo nda jiiri 15, jamda n'a dii ; malokisin ize
marje no a ga hima k'a zaa.
2. Ni woymaa goo handu iyye alhaamiltaray ra, jamda n'a
dii a ga hin ka malokisin hañ wala ?
3. War ma borey har kañ ba jamda n'i dii malokisin si boori i
se.
4. Wa nongey har kañ ra malokisin si hima ka jisandi.

Buri mana koy caw

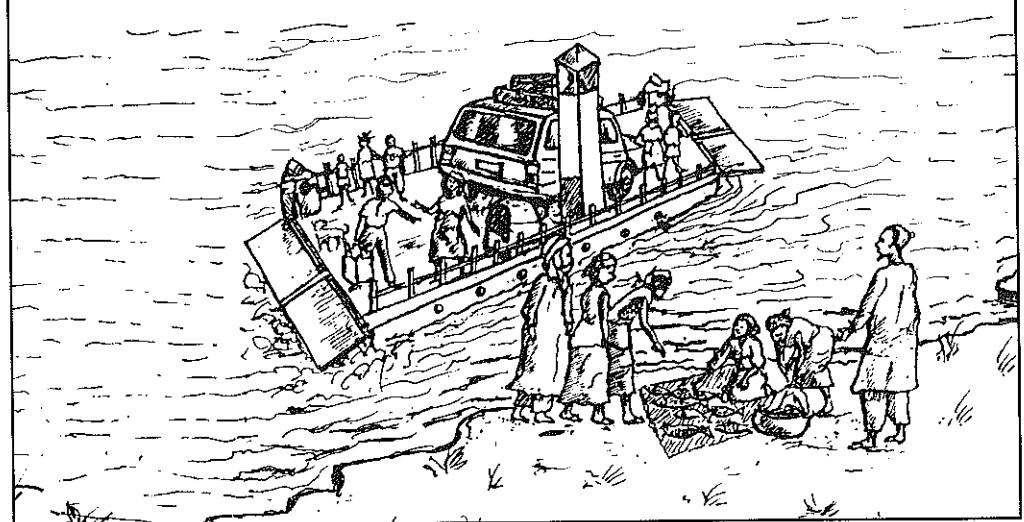
Macin se Buri mana koy caw ?
Haya kañ se a mana ñaa.
Macin se a mana ñaa ?
Haya kañ se baaboo mana gulli.
Macin se baaboo mana gulli ?
Haya kañ se a mana duu haya.
Macin se a mana duu haya ?
Haya kañ se a si haya bay kala fari.
Macin se a si haya bay kala fari ?
Haya kañ se a mana caw.
Aywa ! nda war mana caw.
Saa din war si bay war si duu.
War si duu war si gulli.
War si gulli war si ñaa.
War si ñaa war si caw.
War si caw. War si caw ! War si caw ?

Ibrahima Albarka TARAWARE

Ntabay nda Kaarayci



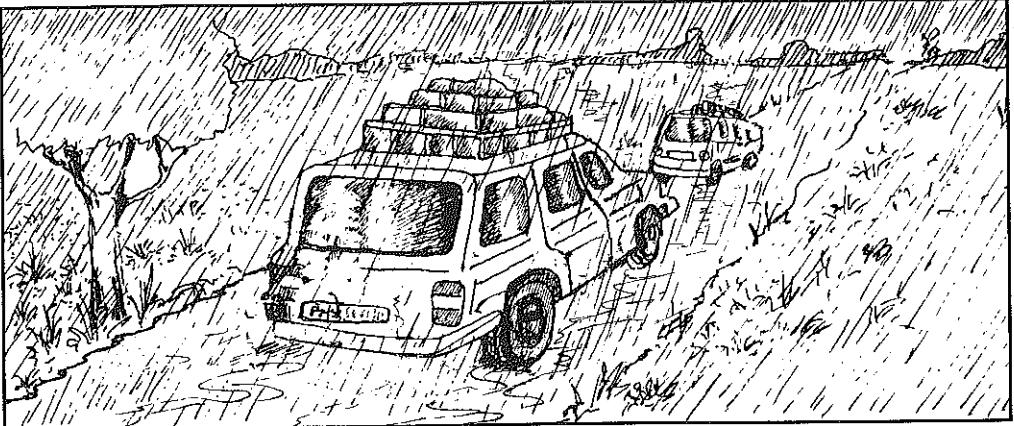
CAWGANDE 2 - NAARUMAY



Ir Jⁿono naarumaa

Tejekaanay si bisa dirakaw se ma duu hii waatoo hunday kaj n'soolu. Looraa kaj r'ay dira hun ir koyraa ra za subbaahi taya. Jⁿafunke nda Mowti game ga hima ka too kilomeetar zangu hinka nda woy guu. Ir lakkaley ra alaasar g'ir gar Mowti. Faranjkoyra ra, baggu foo no ma loorawey deñandi gaaniyaa banda... ga. Deñandikey n'ir dii za subbaahi hala adduhaa bisa, beenaa binde goo no a ga hirri, ir ga hunbur a masi koy ir dii fonda ra.

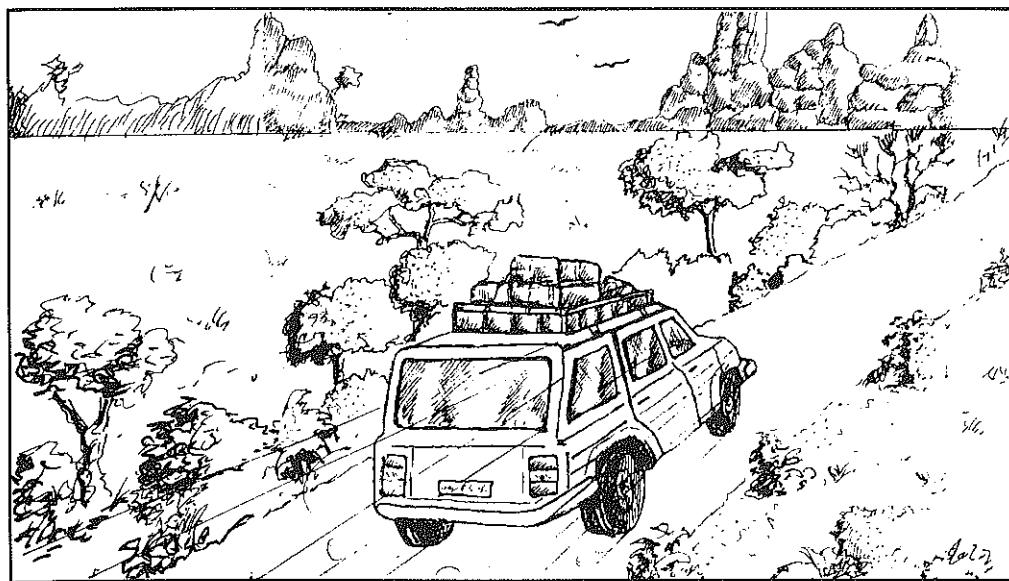
Waatoo kaj ir deñ, looraa dirandikaa nee ir ma cahā za ncirpoo mana kaa. Ir bar'ir ga koy hala hewoo kaa ka tun. Kusaa na gandaa kul daabu amma dirandikaa ga mosso-mosso a ga koy. Ir goo takaa din da ra hala ncirpoo kaa. Haroo ga doori, beenaa ga taram*, looraa ga tibi, a ga tansi-tansi.



Borey ga Irkoy cee, i ga gaara a ma ngi fattandi batakaraa ra nda baani. Ir kaa ka too nongu ra kañ wala fondaan dere ir se ; farroo kul kaaray, hari t'addalil. Dirandikaa kay ; a nee arey ma fatta ka fondaan susura*. Waati kuku banda ga, ncirnoo kay ; haroo sundu ; ir duu ka faham fondaan se. Dirandikaa nee ir ma cee tañ nga jine ka too Sorobugu kañ ga fondo baacerantaa ga sintin. Ir ga dira ir ga tiibitaaba hala ir too Sorobugu ; amma borey jerey fura* fondaan ra. Looraa hunday duu senday kul hal'a ga too koyraa ra.

Sohõ, ir duu fondo baacerantaa amma ya, looraa ga sar-sar a ga tansi hala Koryanse. Ir bisa jinde hinka ga kañ ga laala, hala ba woyey nda zankey zunbu. Jindey din ga hay, haroo na laboo baanandi.

Looraa na heeni dumi kul tee hal'a ga duu ka jindey din deñ. Alaasaroo ra, ir kaa ka too Koryanse. Dirandikaa nee nga si hin ka bisa sohõ da, zama fondaan ga laala. Kala borey ma kani hala suba, i ma tanba ka biya. Cahāyan se, ir hunday ka kafe hansekey tunandi, i ma cirkaaray tee ir se.



Boro kañ mana Koryanse nda Mowti fondaan dira ncirpi beeri banda ga kul si bay wal'a ga laala. Looraa ga zunbu guusuyan ra, a ga zuku-zuku, a ga ziji tondi boñ, a ga tattal gooru ra. Takaa woo da hala Konna kañ ra ir too guduronjoo do.

Noo din nda Mowti gamoo ra, borey kul jirbi kala zurandikaa. Ir koy zunbu Sewaare hiyey kaydogoo ra. Parantey nda tayfawey* ga kaati i ga nee : "Bamako" ! "Sikaaso" ! "Kucaala !" "Banagara !" ...

Ir koy Segu borey do. Tayfa ga doona a si cimi har : a nee ir ma kaa za aluula zama koyyanoo ti alaasar. Ir tanba ka kaa, amma hiyoo mana tun kala almaari. Hala ir ga too Segu, kala cijin bine. Hiyoo n'ir zumandi fondaan jesoo ga. Parantey nda tayfawey ga kaati : "Nono !" "Markala !" "Jooro !" ...

Ir n'ir jinawey sanbu ka koy kani doo ceci. Ir mana ba kani kañ loorokoy foo kaa ka kay ir se. A na ir jinawey sanbu a

n'i fur nga moobiloo boro, a koy kani. Amma ir biney mana kani. Ir goro ka batu hala jirbi huru ir mooney ra. Ir kani. Alfazar baa ka too kaj boro foo kaa k'ir tunandi ; a nee nga soolu Jono se. Nkañ ga koy ma huru. Ir mo n'ir jinawey feeri, ir n'i kaa hii waanoo ra k'i dam hiyoo ra kaj ga serre. Kaj ir ga too Jono, a sawa nda jiiraa ga ciya.

Naarumaa woo ra, ir dii taabi nda ziji-ka-zunbu. Kaj ay too ir goydogoo ra, ay na zaari foo nda cijin foo tee ya na hin ka goy. Nafunke boro kaj Jono koyyan huru a se kaydiya waate, ma hanse ka soolu. Fondaa diray si cahā, a ga boro farandi.

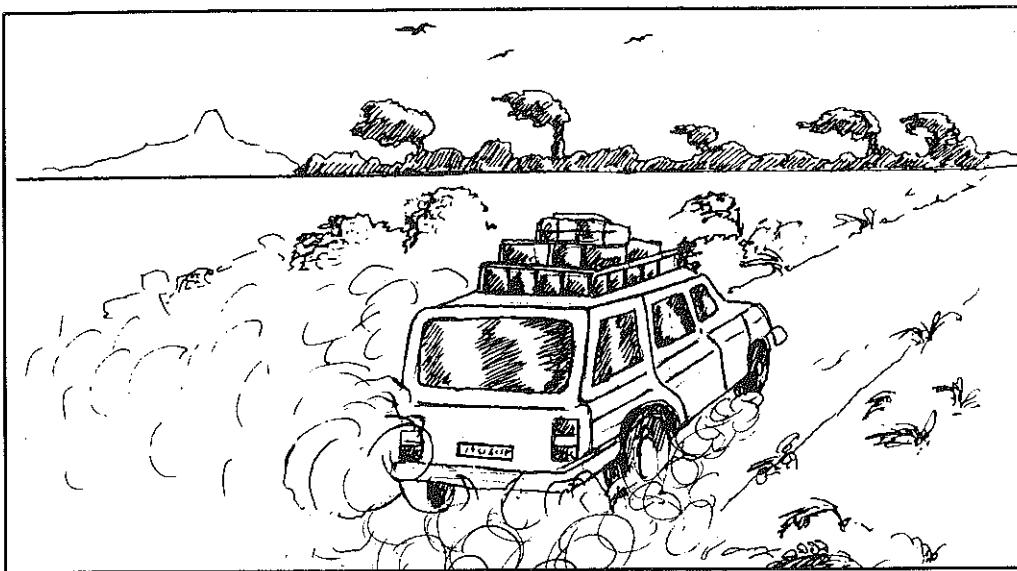
Baggu : Guuru hii kaj moobiley deñandi (bac).

Beenaa ga taram : beenaa ga kaati.

Tayfa (tayfawey) : boro kaj ga huru neerekey nda daykey game ka ngi muraadey hanse ; nga mo ga duu nooru woo din ra ("courtier").

Ka ... susura : Ka ... ceeći.

1. **Wa hääyaney wey zaabi :**
 - a) Koyra fooyer gamey ra narumaa hanse ka sendi ?
 - b) Cee marje no dirakey na hii barmay ?
 - c) Nongey har kaj ra i na hii barmay ?
2. **Kalimawey tabatandi nd'i ga haya foo cebe :**
 - dirakaw
 - moobil
 - hari
 - beene
 - ncirpi
 - fondo
3. **Wa diray foo hantum kaj bay ka sendi war ga (cawhaya dunba ra).**

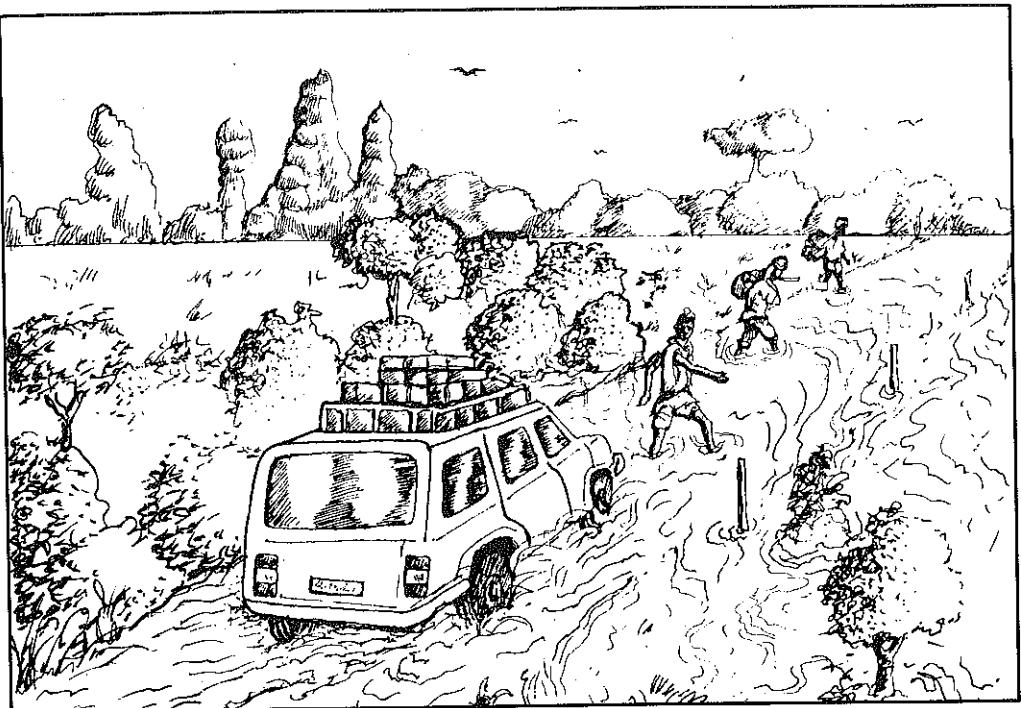
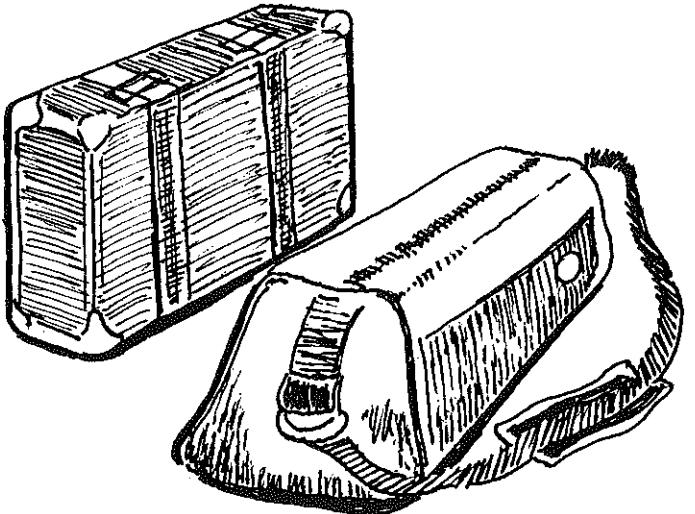


Ir J̄ono naarumaa (I)

- Aliyyu** : (J̄afunke moobiley kaydogoo ra, isaa mijnoo ga). Hamma, naarumaa woo da se ni binoo ga kan wala ?
- Hamma** : Cin ka too naarumay ? Boro ga koy dii nongu kaj n'si a bay, n'ga duu bayray kaj sii ma ne.
- Aliyyu** : J̄afunke nda Konarebugu gamoo binde haya booboo goo a ra.
- Hamma** : Ngi gamey ga mooru ?
- Aliyyu** : I ga mooru kayna, amma ir ga hin ka tar ka too zama ir looraa tun za subbaahi taya.
- Hamma** : De ne ka koy Mowti ?
- Aliyyu** : A ga hin ka too kilomeetar zangu hinka nda woyguu.

- Hamma** : Man ti koyraa hendi kaj ra ay ga dii baggu ?
- Aliyyu** : Woo din se i ga nee Farankoyra.
- Hamma** : Nongoo woo ya dejanadoo takaa ga hima ka sendi.
- Baggoohunkaa** : (Looraa dirandikaa se) Ni hiyoo kayandi ne here hala kayna.
- Looradirandikaa** : He ! war masi kaa ka waynaa konnandi borey ga de !.
- Aliyyu** : (Gayyan banda ga) Borey wey binde mma baa ir ma hoy ne.
- Hamma** : (Bagguhunkaa se) Wa haya borey se. War ne k'ir dii za subbaahi hala adduhaa bisa. Beena binde goo no a ga hirri. Ir ga hunbur a masi koy ir dii fondaar ra.
- Bagguhunkaa** : Wa hiyoo dan ir ma deñ.
- Looradirandikaa** : (Nga dirakey se gaaniyaa banda ga) Soñokaj ir deñ ir ma cahā za ncirjoo ma na kaa.
- Aliyyu** : Hewoo ya kaj ay ga dii a tun mo.
- Hamma** : (Waatoo kaj hewoo too kate). Ay ga dee Irkoy ga kusaa woo na gandaa kul daabu.
- Aliyyu** : Woo da se dirandikaa ga koy nda mossomoso.
- Dirandikaa** : Sohõ ya ncirjoo hunday ka kaa.
- Hamma** : Haroo ga doori de !

- Aliyyu** : Beenaa mo ga taram futu.
- Hamma** : Ir looraa cindi ka tibi, Sohō a ga tansi-tansi.
- Aliyyu** : Ir ga dee Irkoy ga. Irkoy ma ir fattandi batakaraa woo ra nda baani.
- Hamma** : Sohō ya jaasare tee, farroo kul kaaray, fondaan mo dere.
- Dirandikaa** : Arey kul ma zunbu ka fondaan susura, i ma cee tanj ka koy ay batu Sorobugu.



Ir jono naarumaa (II)

- Hamma** : (Aliyyu se) Ni gaararoo too. Ba kaj ir dii fara, ir hun batakaraa ra ir ga hallasi.
- Aliyyu** : Sohō ir sintin fondo baacarantaa ra, ba kaj nga hunday si boori.
- Looradirandikaa** : (Zaman banda ga) Borey kul ma zunbu ba woyey nda zankey, zama ir too jinde laaley do.
- Hamma** : (Aliyyu se) Guna taka kaj nda haroo na laboo baanandi.
- Aliyyu** : Hala looraa ga jindey wey deej a na heeni dumi kul tee.
- Hamma** : De koyraa hendi ?

Aliyyu : Woo din ti Koryanse.

Hamma : Ir gay me ! Kala alaasaroo ra hala ir ga too
Koryanse.

Looradirandikaa : (Dirakey se) Wa zunbu ka njaa. Iri mma
kani ne da ra, zama fonda ga laala, cijin
here diray mo ga sendi. Nda Irkoy baa ir
ga biya tanba.

Hamma : (Subbahoo ra, kafe koyey se) Wa tun ka
cirkaaray tee ir se.

Kafekoy : Sohō da.

Looraa : Piiit! pipiiit! pitpit!

Aliyyu : He! he! Ir mana ba ir kafawey hanj !

Hamma : (Aliyyu se) Ir ma koy, hiyoo dira k'ir nanj !

Aliyyu : (Zaman banda ga) Nkanj mana Koryanse nda
Mowti fonda ga ncirni beeri banda ga kul si
bay wala a ga laala.

Hamma : N'ga cim ! Looraa ga zunbu guusuyanj ra, a ga
zuku-zuku, a ga ziji tondi bonj, a ga tattal*
gooru ra.

Aliyyu : De koyraa woo ?

Hamma : Woo se i ga nee Konna.

Aliyyu : Wooti gomni ! Sohō gudurojoo hunday ra ir
sintin. (Dirakey kul kala dorbaa ga jirbi, i ga
gorru)

Parantey nda tayfawey: Bamako ! Sigaaso ! Kucaaala !

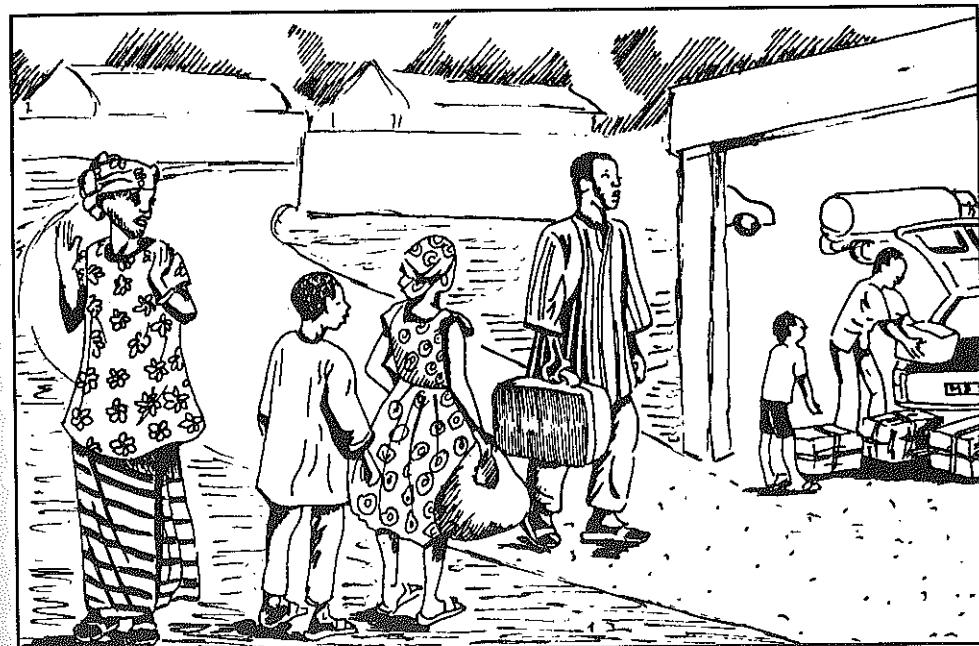
Banagara ! Segu !

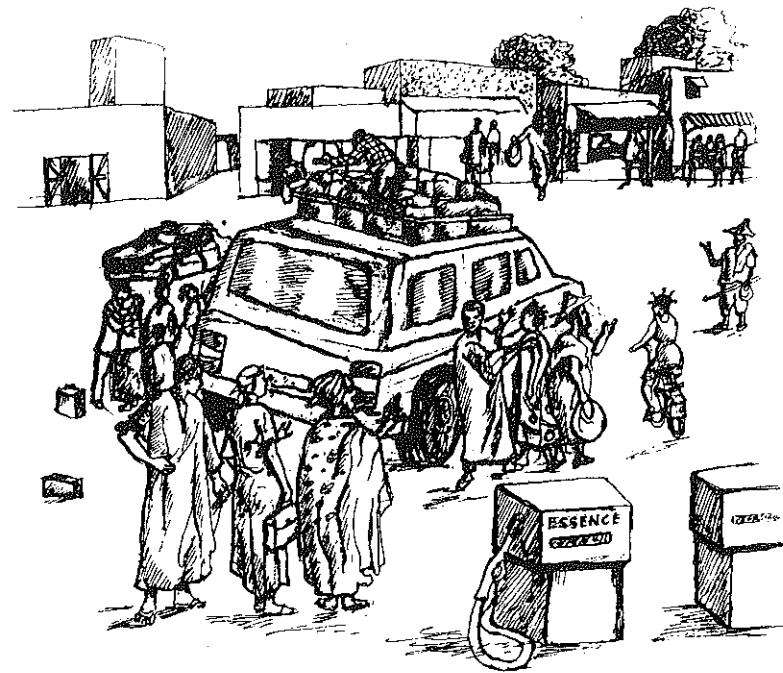
Hamma : (A biizaa ka tun) Cin kaati-kaati ti woo ?

Dirandikaa : Sewaare hiyey kaydogoo ti woo. Boraal kul
ma zunbu. Ay si bisa ne da ga.

Parantey nda tayfawey: Bamako ! Sigaaso ! Banagara !
Segu ! Kucaaala !

Aliyyu : Ir ma koy Segu boraal do.





Ir J^lono naarumaa (III)

- Hamma** : Segu no n'ga koy wala ?
- Tayfa foo** : Ayyo ! wa tike zaa ir ma koy.
- Aliyyu** : May do tike ga duwandi ?
- Tayfa foo** : Koy hugu-izoo hendi do.
- Hamma** : (Tayfaa se) Masi war alaadaa tee ir se de !
- Tayfa foo** : War lakkaley ma kani ! War de ma kaa za aluula, koyyanoo ti alaasar.
- Aliyyu** : (Zaman banda ga) Tayfa ga doona a si cimi har. Borey kanj nee ir ma kaa aluula, hiyoo mana tun kala almaari.
- Hamma** : Sohō hunday kala, cijin bine hal'ir ga too Segu.
- Segu parantey** : J^lono ! Markala ! Jooro ! Siribala !

- Aliyyu** : Woo ti Segu Balanzan kanj ay ga maa maajoo !
- Hamma** : Nga hunday no. Ir m'ir jinawey sanbu ka koy kani doo cecci.
- Loorakoy foo** : Nda J^lono war ga koy, wa kate war jinawey ; kayna kul ir ga koy (a na jinawey fur nga moobiloo boj, a koy kani nga hugoo do).
- Hamma** : Ay binoo mana naanay loorokoyoo woo.
- Aliyyu** : Agay hunday, jirbi goo ay money ra, ir ma kani.
- Hamma** : (Alfazaroo ra) Aliyyu, tun ir ma koy ; hii foo ne kanj soolu.
Ir jinawey zumandi kate ir ma koy.
- Aliyyu** : (Fondaa ra) Naarumaa woo ra, ir dii taabi nda ziji-ka-zunbu.
- Hamma** : N'ga cim ! Jafunke boro kan J^lono koyyan huru ma ne kaydiya waate, ma hanse ka soolu. Fondaa diray si cahā , a ga boro farandi.
- Aliyyu** : Subbahoo huru. De jiiraa woo kanj ga ciya ?
- Hamma** : Alwaatoo ka too.
- Kalima sendey**
- **Beenaa ga taram** : beenaa ga kaati.
 - **Ka tattal** : ka zunbu.
- Denden :**
- 1- Wa willandoo zente war cerey se.
 - 2- Wa willandoo senni hantumantaa tee.
 - 3- Wa willandoo biyey tee.

Poroże

Deegari looro naarumay se :

Goyjinawey : Kaddasu, dawa, zeeribundu, kanje neesiji, maasu, deeli, kalam noonanteyaj, dawa kalam

Goyoo daliloo : Taalibey ma hin ka bay taka kaj nda zanzanjan* ga tee.

Nafawey :

1. Ka naarumay hugu zanzañ ka naarukey cee;
2. Ka naarukey noo alhabar diraa misey ga sanda alwaatey nda hiihayoo.
3. Ka naarukey lakkaley kanandi naarumaa misoo ra.

Yaamar :

1. War ma dawa komo hanse kaj si mun ; deeloo ma ti deeli kaj ga dii boryo.
2. War ma kaddasu senda soolu kaj si kottu faala ga.
3. War ma haw gay maasoo masi war dunbu.

Kuray jinaa :

War ma kaddasoo dunbu nda maasoo, kuuyanoo ma sawa nda meetar 1, hayyanoo ma sawa nda santimeetar 50 sanda muulubii.

War ma muulubii foo tee nda zeeri bundoo nda kanje neesijoo, kaddasoo gamoo ra, kuuyanoo ma sawa nda santimeetar 40, hayyanoo, santimeetar 20.

War ma senni hantumantaa tee.

Kuray 2-ntoo :

War ma kaar bii tee muulubiyoo ra kaj goo kaddasoo gamoo ra.

War ma kaaroo maajoo hantum nda kalam noonante.

War ma nga senni hantumantaa tee.

Kuray 3-ntoo :

War ma naarumay hugoo maajoo hantum, hantum beeri, kaaroo biyoo se beene.

War ma caajawey hinnaa, zaarey nda alwaatey hantum kaaroo biyoo se ganda.

War ma senni hantumantaa tee.

Kuray 4-ntoo :

War ma faktiroo tee ka goyjinawey zimam.

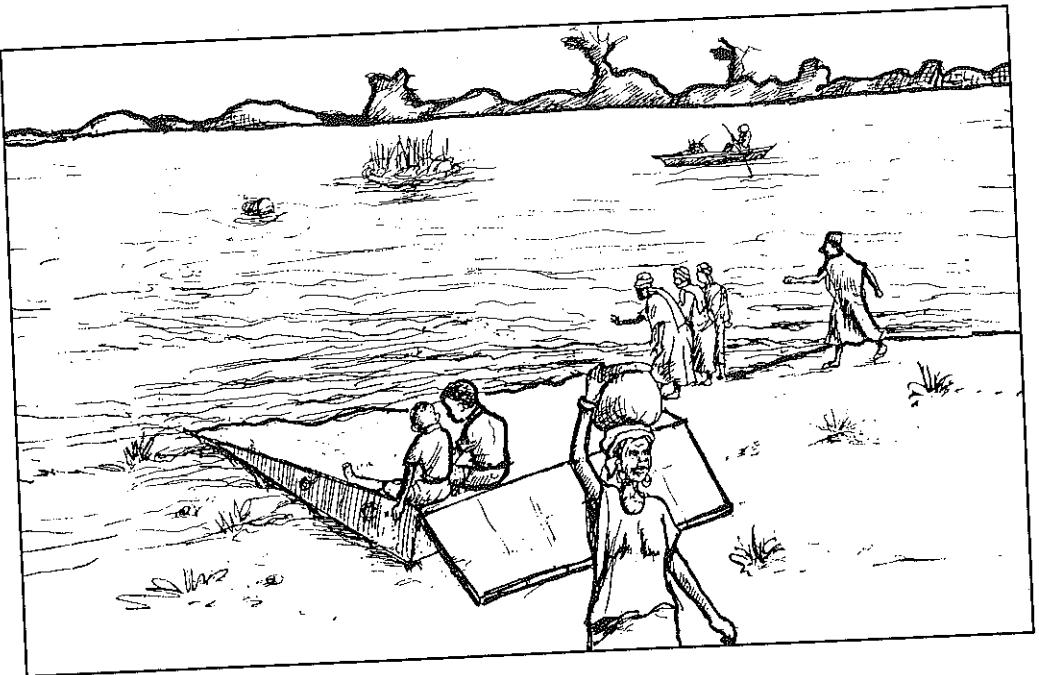
War ma deegaroo nda faktiroo sanbu ka koy i noo kanpajaa se .

War ma ngi goyhayoo dii.

War ma laasaabu tee ka guna wala leybu mana huru i ga.

War ma senni hantumantaa tee.

Zanzanjan : feeyan.



Alhabar dunbo : Gaawo baggoo munyanoo, 1997 jiire

Dejandi kul si tee Gaawo nda gurma game loorawey here, nda man'ti baggu. Manna koron borey mana haya kul bay kala i nee baggoo mun. Wurroo tun. Hiyey kañ ga hun waynakajay kul fandi Bilaalikoyra. Wey kañ ga hun Gaawo ka ziji waynakajay kul fandi isaa alkaaba ceraa ga.

Kala dundumyan nda wolko*. Dejyan si tee hawsa, a si tee gurma nda man'ti kanba hii wala pinaasu. Jinaa kañ ga kaa hii beerey ra kala a ma zunbu ka yee ka huru pinaasey ra jina a ma koy zunbu ya here ceraa ga, i ma duu k'a dam moobiley ra.

Berandiyanoo woo ti dalil kañ tonton jinaa kul mijoo ga za taasoo hala fitaa nda sukaroо nda haya kañ cindi. Misoo too nongu ga kañ pinaasey nda kanba hiyey hun ka borey ka koy

Buram wala Ansojo. I kul willi jinaa dejandoo ra zama nooru kayfanta ma duwandi a ra. Takaa hanse ka siita hala i huru Ansojo baggoo cewoo ra kañ ga dejandi Leleho.

Baggu kaccu foo no kañ si hin ka remorkey sanbu. Wala ton woy hiyey kala i ma zebu jinaa ra, jina a ma hin k'i dejandi. Nda hew ga hẽe mo a si dejandi.

Baggu munyanoo misoo ga kayfandi, a ti bojhaway borey se. Hasaraw kul mana tee a ra, hew mo si hẽe han din. Remorku foo ka hun Bamako kañ ton woytaaci hayni goo a ra. A gar baggoo goo gurma cee. Remorkoo huru, baggoo tajja. A mana ba teele* kañ remorkoo zululu ka koy kañ nda jine. Nga kanjanoo ra, a na baggoo siirandi, a n'a telgum*, a n'a mun. Borey kaa ka gurgay ka baggoo fattandi. I kate kaatarpila, i kate delbu beeri. Ba ſaar huru gurgaa ra.

Borey koy dii isaa koyey ; Anasaara hun Bamako kañ i nee a mana haya kul caw kala baggu nda nga cine. Amma hala hõ zaaroo, baggoo goo Bilaalikoyra isaa ra, haroo ga tasa-tasa boj faa boj guraa here. Borey ga dii a, fondo dere kañ g'a kaa. Baggoo ga gandabiri sanda jirbikoyni kañ si baa i ma nga tunandi.

Kalima sendey :

Ka wolko	:	Ka kaati.
Ka teele	:	ka koy isaa boj.
Ka telgum	:	ka siiri

Denden

1. Wa fillaa woo kañ ir n'a caw cine foo hantum war tiirawey ga.
2. Wa cawhayaa filla war bojey ra wala war ma nga senni hantumantaa tee.

Poroże

Deegari zirji naarumay se :

- Goyjinawey** : Kaddasu, dawa, zeeribundu, kanje neesiji, maasu, deeli, dawa kalam*, kalam noonanteyaj.
- Cawoo daliloo** : Taalibey ma hin ka bay taka kanj nda zanzanjan ga tee.

Nafawey :

1. Ka naarumay hugu zanzanj, ka naarukey cee;
2. Ka naarukey noo alhabar diraa misey ga, sanda alwaatey nda caajaa;
3. Ka naarukey lakkaley kanandi naarumaa misoo ra.

Yaamar :

1. War ma dawa komo hanse kanj si mun ; deeloo ma ti deeli kanj ga dii boryo.
2. War ma kaddasu sendo soolu kanj si kottu faala ga ;
3. War ma hawgay maasoo masi war dunbu ;

Hanseyanoo :

- Kuray 1-naa** : War ma kaddasoo dunbu sanda muulubii : kuuyanoo ma sawa nda meetar 1, hayyanoo ma sawa nda santimeetar 50 .
- War ma muulubii foo tee nda zeeribundoo nda kanje neesijoo kaddasoo gamoo ra, kuuyanoo ma sawa nda

Kuray 2-ntoo :

Kuray 3-ntoo :

Karay 4-ntoo :

Kalima sendey :

Dawa kalam :

santimeetar 40, hayyanoo, santimeetar 20 (sm 20).

War ma senni hantumantaa tee.

War ma zirji bii tee muulubiyoo ra kanj goo kaddasoo gamoo ra.

War ma zirjoo maajoo hantum nda kalam noonante.

War ma senni hantumantaa tee.

War ma naarumay hugoo maajoo hantum, hantum beeriyanj, zirjoo biyoo se beene.

War ma caajawey hinnaa, zaarey nda alwaatey hantum zirjoo se ganda.

War ma senni hantumantaa tee.

War ma faktiroo tee ka goyjinawey zimam.

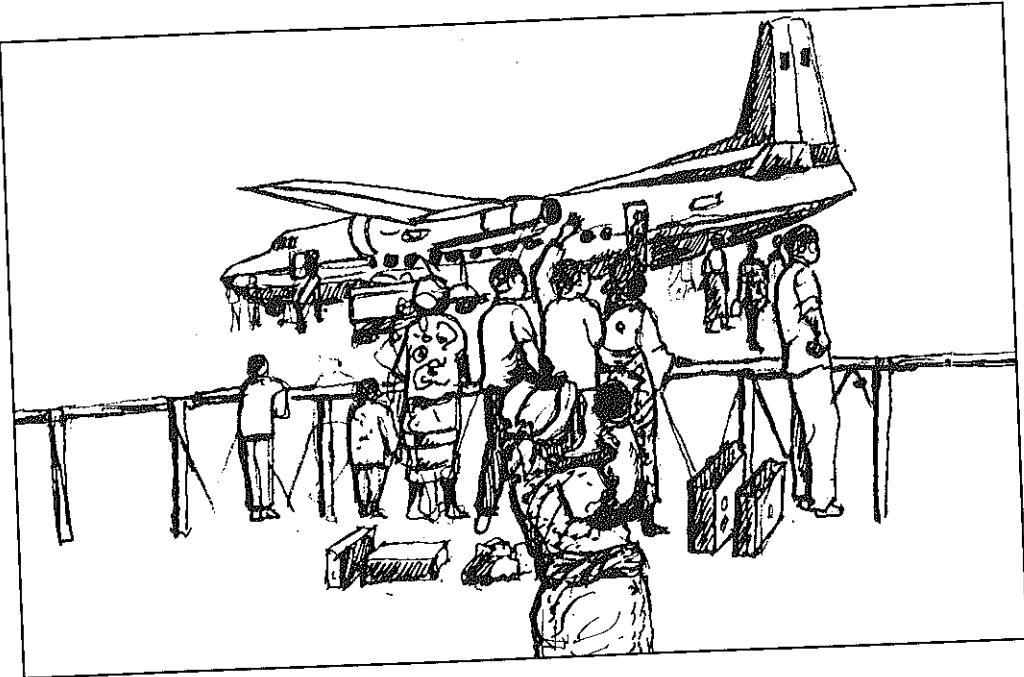
War ma deegaroo nda faktiroo sanbu ka koy nd'ey kanpajaa do.

War ma goy hayoo dii.

War ma laasaabu tee ka guna wala leybu mana huru i ga.

War ma senni hantumantaa tee.

Kalam kanj ga sufa dawa ra, wala kanj goo nda dawa.



Ir dirakaa kaayanoo

Guuru iyye nda miniti waranza ga ir duu telegram kanj hun Faransi. Aruberoo nee Muusa m'a caw. Muusa nee gomni de no, ir baaba kaccaa Saadu, k'a sanba. A nee nga goo kaayan fondo ra, handoo jirbi taacaa ra nga ga tun. I ma nga kubay beenehii zunbu dogoo ra.

Alhadoo hane ti nga kaayanoo. Za subbaahi taya, arubeeroo nda zankey na moobil zaa ka koy a kubay. Ir too ka gar hiyoo mana kaa. Ir batu miniti waranka, da kanj hiyoo zunbu, ma nee de beenaa ka kottu. Jamaa haaba ka koy hiyoo zunbu, zandarmey n'i gagay. Hiyoo kay, borey sintin ka yawey kubay, zandarmey n'i gagay. Hiyoo kay, borey sintin ka yawey kubay, zandarmey n'i gagay. Hiyoo kay, borey sintin ka yawey kubay, zandarmey n'i gagay. Kayna kul ir ga dii aru kayante, kungo nerante foo ga zunbu. Muusa sar a nee. "Man'ti Saadu ti woo wala?" Baaba sikka, jina a nee nga hunday no.

Darbay nda taami hennayañ goo a ga. A n'ir kubay nd'anniya nda, binekaanay. Nga nda beeroo gay i ga cere foo. woo din banda ga a na ir foo, a na ir hāa nda ir maajney, a n'ir bojey mooru-mooru*. Nga turaari hew kaanaa cindi* ir ga hala ir cindi k'a hin hin. Ir batu hala jinawey kaa, ir n'i dam looraa ra ka serre. Jinawey ga booboo, i ga tiñ, i ga dii garaw.

Waatoo kanj moobiloo kay hugoo mijoo ga, borey kul fatta k'ir kubay nda binekaanay. I na yawoo bisimilla nda waa tuu foo. Ir gar woyey na hugoo haabu, i daara, i na hañharey soolu. I na doonu tuu nda waa tuuyan gorandi k'ir batu. Borey kanj bay yawoo kaayanoo ga kul kaa k'a kubay, ka barka* ngi borey se. Borey jerey mo ga ngi dirakey alhabar hāa. Jerey hunday kunfa de ka kat'ey. I ga yawoo guna hal'i ga baa ka dirja ngi boñ.

Kanj a ga too alwaati, windoo too pet adama-ize. Ir baaba na gaaru naaso foo wii ka yawoo yaaray. Hamoo jeroo tonandi, cindoo tee maafe hawrey se. Ir taalammey n'ir kanbuzaa nda jii luulu* booboo. Z'attay ga seere hal'a jan hañkaw.

Woyey nda arey, hugu-izey nda fookey kul na hawru njaa hal'i wang'a. A too jirbi hinza borey ga kaa ka yawoo foo, ka nga baani hāa. Boro foo kul ga gaara a se. Gaararoo kanj i ga koy ka willi a ga ti. "Irkoy masi ni 'bii nañ ganji!".

Jirbi taacantoo hane, yawoo na nga jinawey feeri k'i cebe ir baaba se kanj ti nga beeroo. A na kubaybagey mo cebe a se, a m'i zemni. Boro fooyan duu kay nda subi ; jerey duu taami wala

fuula wala montar. Woyey duu taafayanj nda taami, wala mosooro, wala taalam*. Cindey mo duu nooru. Boro kul mana doo nda nga bagaa*

Borey nee ngi yaasay foo ra : <<Diray ga yantasu fooyanj hanse, amma a si baabahuu cin>>.

Ir ga maa yawoo ga nee nga faajikaaraykey se : <<Ganda waanoo ra, ir dii kayna nda faasa ; amma ir si hin ka šelanj zama yaw t'iri. Alman ga hin ka duwandi ganda waani ra, amma zaari kul kala ma dii alhaali kanj ga cebe ma ne kanj ne man' ti ni koyraa. Waati kul, hinoo mma kanj yawey ga k'i dii nd'azukka nd'alkaasi nga gandaa cinaroo se>>.

Han foo, yawoo ciya ir koyraa zankey se k'i waazu. A nee i se : <<Nda war koy ceeći ganda waani ra, wa gaabu ka zogu banda. Alman kanj war duu a kul zamnay beeroo ma sanbandi koyraa ra, i m'a ka koyraa cin zama zari foo i ga hin ka war haabu ka war fattandi, war almaanoo ma cindi ; woo binde mursay no>>

Kalima sendey :

.A n'ir bojey mooru-mooru : a n'ir bojey haama-haama.
.Turaari hew kaanaa cindi ir ga : turaari hew kaanaa kosu
 ir ga.

.Ka barka ... se : Ka alhamdila... se.

.Jii luulu : Jii buntal.

.Taalam : Taaram.

. Boro kul mana doo nda nga bag'a : Boro kul mana nga bagaa dookoray.

Ka zemni : Ka zamna borey game.

Denden

1. a) Kalimawey wey tabatandi.
guuru ; gomni ; baabakaccu ; beenehii ; subbaahi ; haaray.
b) Wa kalimayañ cecci kanj ra hii goo (sanda beenehii).

2. Wa haryan kalimajaa* nda yankar kalimajaa* noo.
Sanda 1. Muusa na bataga caw.

2. Salma mana hawru hina.
3. Hō wala suba tonton kalimajaney wey ga ka ngi alwaatoo bayrandi.

- Sanda** : a) Ir baabakaccaa ga kaa.....
Woyey na hugoo haabu ka boori
b) Ir si caw.....
Baaba na gaaru foo wii yawoo se

4. Hayaa filla kanj tee, yawoo kaayanoo banda ga.

Kalima sendey :

Haryan kalimajaa : Kalimajaa kanj ga haya tabatandi (phrase affirmative).

Yankar kalimajaa : Kalimajaa kanj ga haya kanj mana tee har (phrase négative).

Porože

Deegari beenehii naarumay se

NB : Goyjinawey nda goyoo daliloo nda nafawey nda yaamarey kul ga hima looro naarumay deegaroo waney.

Hanseyanoo :

Kuray 1-naa :

War ma kaddasu dunbu , nda maasu, kuuyanoo ma sawa nda meetar 1, hayyanoo santimeetar 50 sanda muulubii.

War ma muulubii foo tee nda zeeribundu nda kanje neesiji kaddasoo gamoo ra, kuuyanoo ma sawa nda santimeetar 40, hayyanoo ; santimeetar 20.

War ma nga senni hantumantaa tee.

Kuray 2-ntoo :

War ma beenehii bii tee muulubiyoo ra kañ goo kaddasoo ra.

War ma beenehiyoo maajnoo hantum nda kalam noonante,

War ma nga senni hantumantaa tee.

Kuray 3-ntoo :

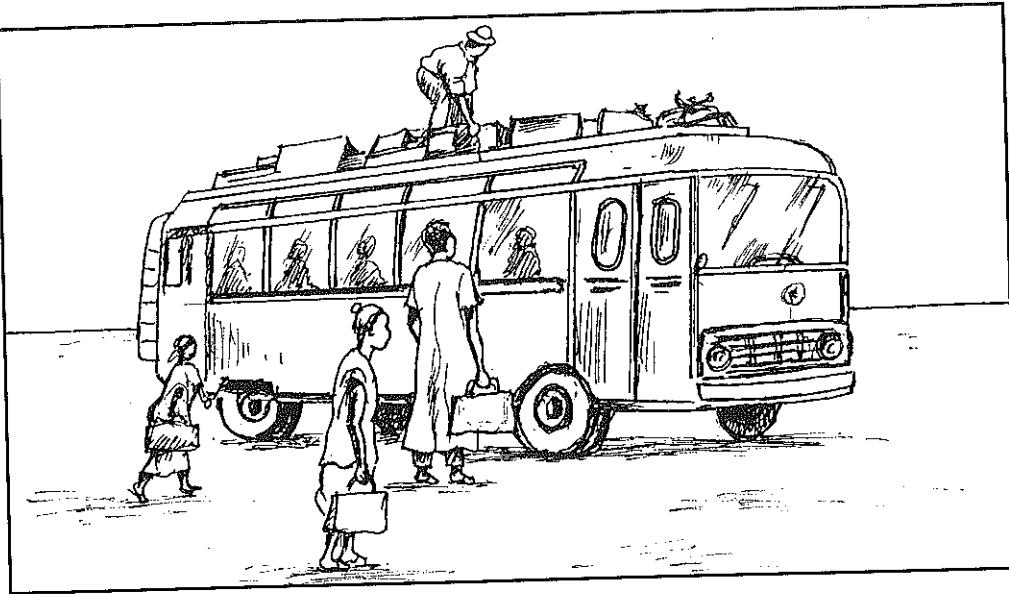
War ma naarumay hugoo maajnoo hantum, beenehiyoo biyoo se beene hantumey ma warga.

War ma caajawey hinnaa, zaarey nda alwaatey hantum beenehiyoo biyoo se ganda.

War ma nga senni hantumantaa tee.

Kuray 4-ntoo :

- Ga faktir tee ka goyjinawey zimam.
- Ga deegaroo nda faktiroo sanbu ka koy nd'ey kanpanja do.
- Ga ngi goyhayoo dii.
- Ga laasaabu tee ka guna wala leybu mana huru i ga.
- Ga ngi senni hantumantaa tee.



Kaar naarumi

Haran jiiroo ay na anniya zaa, ay soolu ka naaru. Ay nee nda lokkol daaba kul kala ya koy dii Bamako.

Naarumaa sabbu se ay na hamisa koga day nda lefe caarayyaj nda teenay, nda fakuhoy, nda garbay, nda fifiri nda haya buuna booboo fooyaj kañ ay g'i tee kubaybaa nda Irkoy n'ay ka too.

Alhamiisaa hane ay hun Ansoño "soojaalandoo" ra ka koy Bamako kaarey zaa Gaawo. Za ay too Gaawo, ay koy tike dii. Kaaroo koyey bayrandi ya ne kañ ir ma kaa guuru iyye ga, kaaroo si dira kala guuru yaaha ga.

Kañ guuru iyye too dirakey kul marga, parantey na jinawey neesi ka hay dunbu i se. I na silbay dan i ga, i na itinjey dam kaaroo carawey ra, i na cindey haw kaaroo boj. Jinay dumi kul boro ga dii a : waliisi henna, molgo kañ goo saaku ra, kartonj beeri kañ ra taasa goo.

Guuru yaaha g'i sintin ka borey cee. Dirakey nda ngi dumkey kul ga tun ka kay-kay, borey ga cere tuti, izeyaj ga hée jañey jesey ga. Hoolaa ga baa.

Kañ borey huru ka ben, kaaroo sufula jina hala cee hinza, a na fondaan dii. Waati kaccu banda ga ir too Bilaalikoyra baggoo do. Woo ti guuru hii beeri ! Cee folloku, a n'ir nd'ir kaaroo kul deñandi.

Za ir hun Bilaalikoyra, ir mana kay hala Gosi. Noo din ir na zanka nda arkusuyaj gar kañ ga jii nda gasi, nda sokol-ize nda hamisa haaganta nda faawa* ham neere.

Gosi gandaa ra, boro ga bisa bangu beeri fooyaj ga. Ir ga dii yoo nda farka, nda haw nda alman marya booboo bangey jesey ga, zaarikayaa* ra. Adabbawey, cindey ir g'i honnay i ga kur hondey boj.

Za ir mooru Gosi, ir ga tondi kuku foo honnay kañ ma nee a mma too duulawey do. Woo din ti Hunburi tondoo. Nga cine kuku sii Maali kul ra. A ga too Tooborj tondoo kañ goo Ansoño cine woy kuuyan nda beeriyan. Tondi sasawanta booboo fooyaj goo za noo din hala Duwanza. Tondey jerey ma nee adama-ize kanba, jerey ma nee ndarka boj. Bangu booboo goo tondey gandaa ra. Fondaan cerawey bande haw booboo ga kur.

Duwanza no kaaroo ga kay, borey ma zunbu ka ñaa, i ma jingar jiiray henna foo ra. Noo din ra, ñaadoo henna goo, i ga ñaa dumi kul neere : konbitar, maakoroni, ham, hawru, gorgo haaganta...

Almaari jingaryan banda ga, kaaroo too Sewaare. Fondaa ra, boro ga bisa koyra sasawanta foo ga kanj se i ga nee Konna. Sewaare ra, fondajaa taaci ma cere kubay. Za kaaroo kay, parantiyanj ga kaa ka haa boro kanj ga koy Banagara, Mowti, Konna, Sigaaso, Segu, Abija.

ŋaadood nda kafe neere doo booboo goo fondawey jesey ga. Noo din no gariibu booboo goo ; iboobaa, zayyanj no. A ga sendi ma kani Sewaare hiyey kaydogoo ra i mana ni zay. Koyraa jamaa ga baa, nga moobiloo ga baa. Hugu henney ga booboo a ra. Kuuru taami henna nda kunta henna nda diiri fuula ga tee hari Sewaare ra.

Cijinoo fersaroo ga, kul kaaroo too Segu. Fondaa ra, a ga kay borey ma hawru Saŋ koyraa ra. Sewaare nda Segu gamoo ra boro ga dii hayni nda hommo, nda haabu faari beeriyanj kanj dumi sii Gaawo ra. Woyey nda izey nda baabey kul mma goy nda ngi kuumey.

Segu ra, ba kanj kaaroo too noo din cijinoo gamoo ra, ir gar kanj koyraa jamaa, iboobaa monney ga hay. ŋaadogey ra nda taabal koyey do, ma nee zaari.

Alfazar no kaaroo too Bamako. Za ir man, ir ga kuuranjey nūnē boobaa honnay, ma nee jiyaw waate handaray. Noo din ma nee cijinoo nda zaaroo kul ga sawa adama-izey se. Za kaaroo kay, taksi koyey nda torka koyey kaa ka kay ir se, i ga boro wiri kanj ngi g'a zaa. Nda i hegu ma ne kul i ga ni zay. Woo se boro boobaa mma goro yaada ka moobooroo batu.

Segu nda Bamako gamoo ra tuurijaa booboo ga fondaakaku.

Naarumi ga kan kaarey ra. Ngi goraa ga kan, boro ga dii fondaak ra haya booboyaŋ kanj sii ni gandaa ra. Gaawo ra aru beeri kul mma fatala danj, za n'bisa Mowti ga fatala danjan ga kacca...

Hayey wey kul se borey ga nee <<Diray ga boro noo bayray nda fahami cawyan takaa>>.

War ma naaru ka dii adunjaa.

Denden

1. Wa hayey har kanj ga cebe cawhaya ra kanj naarumay ga boro noo bayray nda fahami cawyan takaa.
2. Wa maa guu kanj mana tabati suuba war ma i tabatandi.
3. Wa maa hinza suuba war ma ngi kabilawey har sanda : naaru - naarumi - naaruyan - naarukaw.
4. Wa cawzuu foo hantum naarumi ga kanj war n'a tee. A masi bisa sottol* iddu.

* Faawa : Waaye.

* Zaarikay : Zaarimaasu.

* Cawzuu : Sottolyanj kanj ga hanga cere ka hantumkaa lakkal timmantaa cebe (paragraphe).

* Sottol : Kalima kuru kanj ga hantum soofu foo ra (lignes).

* Moobooroo : Sabbaahi ma hanan.

Porože

Deegari siisihii naarumay se

NB : Goyjinawey nda goyoo daliloo nda nafawey nda yaamarey kul ga hima loore naarumay deegaroo waney.

Hanseyanoo :

Kuray 1-naa :

- . Ga kaddasu dunbu nda maasu, kuuyanoo ma sawa nda meetar 1, hayyanoo ma sawa nda santimeetar 50 sanda muulubii.
- . Ga muulubii foo tee nda zeeribundu nda kanje neesiji kaddasoo gamoo ra, kuuyanoo ma sawa nda santimeetar 40, hayyanoo, santimeetar 20.
- . Ga nga senni hantumantaa tee

Kuray 2-ntoo :

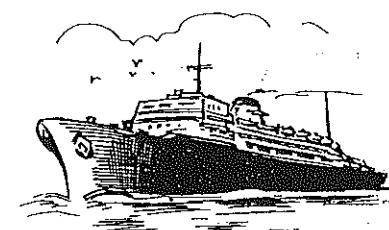
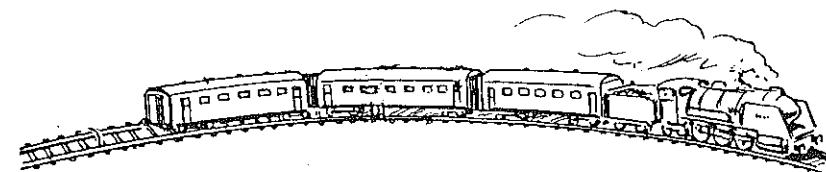
- . Ga siisihii bii tee muulubiyoo ra kanj goo kaddasoo gamoo ra.
- . Ga siisihiyoo maajoo hantum nda kalam noonante.
- . Ga nga senni hantumantaa tee

Kuray 3-ntoo :

- . Ga naarumay hugoo maajoo hantum, siisihiyoo biyoo se beene, hantumey ma beeri, .
- . Ga caajawey hinnaa, zaarey nda alwaatey hantum siisihiyoo se ganda.
- . Ga nga senni hantumantaa tee

Kuray 4-ntoo :

- . Ga faktir tee ka goyjinawey zimam.
- . Ga deegaroo nda faktiroo sanbu ka koy nd'ey kanpajaa do.
- . Ga ngi goyhayoo dii.
- . Ga laasaabu tee ka guna wala leybu mana huru i ga.
- . Ga ngi senni hantumantaa tee.



Hoy baani* ay baakoy

Hoy baani ay baakoy ma hoy nda baani.
Ir hanna ka faajikaaray
Sohō, naŋ ya koy ay jere faa ma cindi.
Hoy baani ay baakoy ma hoy nda baani.
Ay boŋoo hanna ni makawey* boŋ.
Ma zee kankani hunbar siitayan ga.
Ay hamoo nd'ay linjey ra
N'na Aysa Alaamir nzarkaa kar
Kanj Aljuma Bogo bidigaa ga tuuru a se.
N'na ḥaasi kurboo foti a ra
Kanj Hawme nzarkaa g'a cee.
N'na kurkaw kaynaa jurkeloo kar a ra
Kanj Bintu Garba londu jindoo g'a cee.
Ni zurandi a ra Hammadun Tandina baytey.
Ni zenti a ra Mahamman Tindirma
Baakoy kaana zentey kanj nda
Gurma nda Hawsa kul ga ngi hanjawey fifiri.
Yala hō masi ti ir cee koraa !
Yala handaray-izey kanj boonay iri masi ir haasiday !
Yala ncirni m'ir sunbuyan* tayandi !
Hoy baani ay cere hoy nda baani.
Yala tubaloo kanj se hanja si maa
Kala ni nda agay nda Koy beeroo

Ma tuurandi ir ra za ir ceetaami hala boŋ gaasu.
Hoy baani Ni hoy nda baani.
Agay ibere boko* ay zamna !

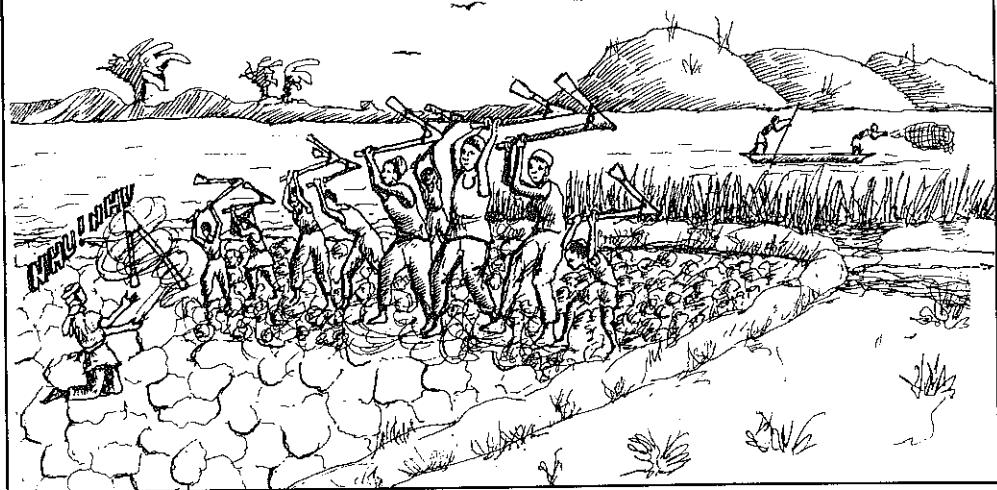
Ibrahima Albarka Taraware

Kalima sendey :

makawey	:	Ceehamey
Hoy baani	:	Zaaroo ma boori (Bonne journée).
Ay boko	:	Ay bone (agay ibere bone, mursu)
Sunbuyan	:	Summuyan.



CAWGANDE 3 - ALFARITARAY-ADABBA MARAAYAN-HOOYAN



Boogu

Alarbaa no Gandagoro n'a kayandi nga faaroo beeriyano se. A sawa nda a na koyraa soogey kul wiri i ma han din zaaroo dam nga se. Za alhadoo hane, a na hommo sun hinka nda moo saaku hinza kaataray nga alaayaney m'i soolu cirkaaraa nda cirkosaa se. Woyey na hommaa buka, i n'a sosob, i n'a dur, i na hamnoo yendi a ma kogu*. Moowaa da safandi, ηaaroo dasandi, a suubandi. Zaari foo, hanoo jine Gandagoro na sukar nda fita boobo day. Woyey mo hanga koyraa bande ka kusu beerey ceeci. Cijinoo nka fersa de cirkaaraa kusey deke. Kaj moo ga boo hunday, a ti gar bitaa yay hala a goo faaroo ra.

Tubaarikalla ! jamaa tuuru Gandagoro se nda baayan, zama a mma koy borey kul boogey ra. Gandagoro na borey

yaamar i ma cirkaaray. Zankey na cirkaaraa too batoo gamoo ra. Boro kul na zooto zaa ka haj hala a kungu.

Gandagoro faaroo sii kala Gaawo isabeeroo jesoo ga. Bangu beeri no kaj haroo ga tar ka too a ga. Faaroo ga too ektar hinka. Nga honnaa ga, zaari foo si a goy. Amma anniya no ma haya kul tee. Borey kul anniyaat i, ngi masi willi ka kaa faaroo ga koyne.

Beerikey soolu goyoo se. I gamahaw ka beeriguurey zaa. Zankey kate ngi tubaloo ka biney dam.

Hoora sintin, donkaa na jindoo faaru :

Koy goy, alfaroo, koy goy,

Koy ka ni faaroo goy,

Ciiri neere man'ti alfari goy,

Sukar neere man'ti alfari goy,

Koy goy, afaroo, koy goy.

Guureybaaba* jin ka hawoo kaa, a n'a say. Booguke ſatata, goyoo sintin. Guureybaaba nee : nhuu ! nhuu ! woo ti zabbaa sintinoo. Waati kaj i na haw foo ben, kul i ga hanga cere ka koy affoo do. Nda boro dii a, a ga hanse ka boori.

Tubalkarkaa da goo nga boj ga, doonoo ga tee nda fonda, zankey ga kaba kar. Guureybaaba koy borey jine, a na nga guuroo wili-wili* beene, a n'a dii, a n'a ka beerikey huuzu* jina a n'a suka laboo ra. Zankey kobi-kobi. A wurru, a kaa ka donsu* tubalkarkaa jine. Borey kul haaru, i wurru a se.

Adduhaa ra woyey kat'i se doonu. Beerikey na guurey jisi ka hunanzam kaccu. Woyey n'i foo-nda-goy, i n'i noo doonu

nda hari. I haj ka ben, i na guurey zaa koyne. A ti gar i na gongari* taaci benandi, woo din cine hinza no ka cindi faaroo ra. I yee ka taagandi, zama i nka zee kala faaroo ma ben han din. Waynaa ga koron, beerikey ga sungay, i ga herre, woo din kul mana biney kaa. Hooraa nda gaanoo se, i mana bay mo kaj ngi nka faara.

Hugey do, alman hinka buu cirkosaa se. Hawru kusey deke nda waati. I na hawroo hina, i n'a labajja hala faaroo ga ben. Aluulaa ra faaroo too ganda. Goykey zigi ka kaa Gandagoro hugoo do. Noo din, i yee ka zabba. Woo ti haya kaana : guurey mma hanga cere ka jer, i ga hanga cere ka zunbu. Guureybaaba ga zammu ka koy, a ga zammu ka kaa, a ga nga guuroo sarandi, a g'a ka guurey hendi kubay.

Gandagoro n'i foo-nda-goy, a n'i kayandi ka duu k'i bisimilla i ma cirkosu. I ηaa hō se, i ηaa suba se, i na attay haj.

Woo kul banda ga no Gandagoro yee ka hanse ka borey foo-nda-goy, a n'albarka dam i se, a n'i sallama nda ηaari saaku, alman hinka, fita keesu nda sukar saaku.

Kalima sendey :

Guureybaaba	:	Boro kaj ga zabba dirandi.
Zabba	:	Beeruma kaj ra guurey ga hanga cere ka jer, i ga hanga cere ka zunbu.
Wili-wili	:	Sarandi, guuru hooray.
Ka huuzu	:	Ka jooru.
Ka donsu	:	Ka zoora (jooru).
Gongari	:	Haw kuku.

Denden

1. Wa hääyaney wey zaabi

- May faari no ma beeri ? Han foo no ?
- Macin ti sooluyaney kañ tee boogoo misoo ra ?
- Faaroo beeri ka ben wala a mana ben ?

2. Kalimanjey timmandi

Zaari foo hanoo se boobo day.

A jin ka hawoo kaa, jina jer cere bande.

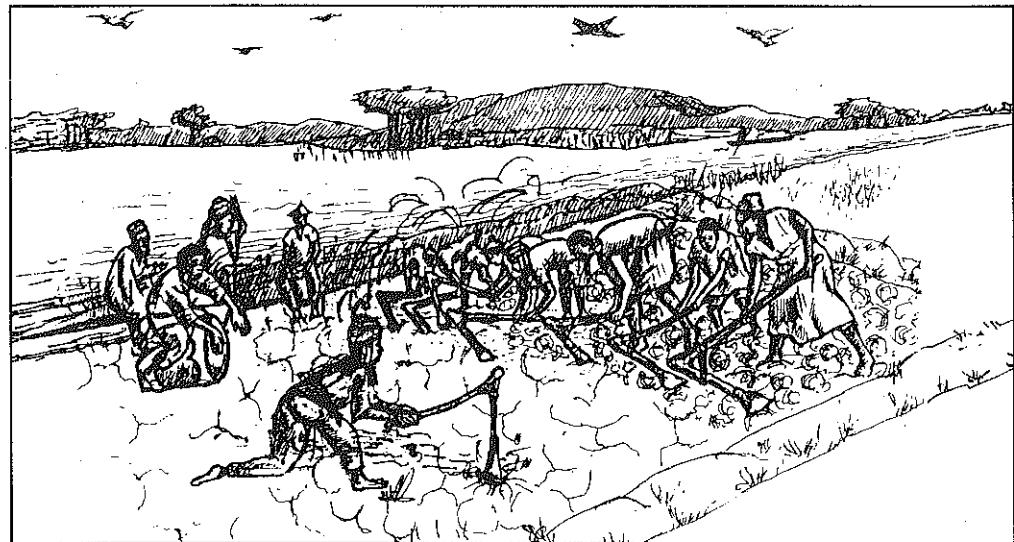
Woo ti haya kaana : guurey mma ka zunbu.

3. Kalimawey tuusu kañ sii cawhayaa ra.

Alaayaney-babata-yaamar-goyoo-gooru-gamahaw-fersari.

4. Cawhayaa duurandiyanoo tee.

Woyey na hommaa buka, i n'a sosob, i n'a dur, i na hamnoo yendi (Gaawo) : Tunbutu ka kaa Jenne sennoo ra, woyey ga hommaa "dur" jina i m'a "sosob" k'a "buka" a ma ti hamni.



Boogu (I)

Gandagoro : Zali, zankey cee ! Ay goo nda war do senni.

Zali : Ir kaa.

Gandagoro : Ay ga baa ya bayrandi war se kañ alarbaa n'ay n'a kayandi ay faaroo beeriyanoo se.

Zali : Irkoy m'ir cebe han din nda baani. De macin ti soolagey kañ n'n'i tee ?

Gandagoro : Hommo sun hinka nda moo saaku hinza n'ay n'i kayandi cirkaaraa nda cirkosaa se.

Zali : Salma, wa koy hommo sun hinka kaa garoo ra, war m'i soko*, war m'i sosob, war m'i dur.

Salma : Goyoo ya ga boobo agay nda Haday hinne se.

Zali : Masi mee kaa jina, goyoo mana ba sintin, za moo saaku hinza da ga fatta ka safaa, ka dasa. Wa war cerey cee, i ma war faaba.

Boogu (II)

- Gandagoro :** Aliyyu, kaa ka koy yooboo ra, ma sukar saaku
foo nda fita keesu foo day ya ne.
- Salma :** Anna, hommaa dur ka ben.
- Zali :** Wa koy hamnoo yendi waynaa ra, a ma kogu.
- Haday :** Macin no ir g'a tee koyne ?
- Zali :** Ciya Aliyyu nda Isa se, i ma moo saakey kaa taray.
- Aliyyu :** Ngi ne.
- Salma :** Haday, saakey feeri,
- Cerey :** Yeee ! man ra ir ga hin ka moo boobaa woo
safa k'a ben ?
(Waati kuku banda ga).
- Salma :** Anna, ir saf a ka ben. Wa kaa ka koy moowaa faaru.
- Haday :** Koy Maryama do, ma nee a se, a ma ciya ngi
windoo woyey kul se, i ma kaa.
- Maryama :** Weete baani Zali, ir kaa.
- Zali :** Nda baani kala baani. War kul ga saabu ? Wa
bisimilla. Zankawoyey saf a ka ben. Ir ma koy
moowaa faaru i se.
- Maryama :** A boori, ir ma koy ya tanba.
- Zali :** Salma, wa koy njaaroo zaa, k'a dasa.
(Waati dunba banda ga).
- Salma :** Ir n'a dasa ka ben.
- Zali :** W'a zaa kate hala ir m'a suuba sohō.
Woyey, alarbaa hane ti boogoo, war ma soolu
hinaroo se.

Kalima sendey : Ka ... soko : Ka ... buka (Gaawo).

- Gandagoro :** Saadu, za nda hinay ma kaa moowaa se.
- Zali :** Salma ni nda Haday wa hanga koyraa bande
ka kusu beeriyanj kate.
- Salma :** Anna, wey kanj ir duu ey ne.
- Gandagoro :** Zali, woyey tunandi war ma deke ; cijinoo
fersa*.
- Zali :** Maryama, bitaa nin, ir m'a doori k'a faaru.
- Maryama :** A yay, ir ga hin ka sukaroo dam a ra.
- Gandagoro :** Wa koy nda cirkaaraa faaroo do.
- Aliyyu :** Baaba ir serre.
- Gandagoro :** Jamaa wa man ka cirkaaray jina.
- Guureybaaba :** Wa cahā, nd'ir tun, zabbaa ga sintin.
- Beerikaw foo :** Ir na nka woo soolu, ir si fatta nda man'ti
faaroo ka ben. Guureybaaba, faaroo say ir se.
- Guureybaaba :** Wa kay war cewey ga ir ma
sintin : nhūu ! nhūu ! nhūu !.
- Donkaa :** <<Koy goy, alfaroo koy goy
Koy ka ni faaroo goy
Ciiri neere man'ti alfari goy
Sukar neere man'ti alfari goy
Koy goy alfaroo, koy goy>>.
- Guureybaaba :** Wa guurey jer, wa hawgay, ayuuuy !
ayuuuy !

Aliyyu : Hee wa guna taka kaj nda Guureybaaba ga
guuroo ka hooray !

Isa : Ya na bay ka dii boro kaj ga wan guuru
hooray ka too Guureybaaba. Nnaadillaahi
bara a ga waan'a.

Aliyyu : Zankey, wa tubaloo kar i se ka biney dam.

Guureybaaba : Wa cahā, waynaa ga baa ka kaj, haya kul
mana hun faaroo ra.

Beerikaw foo : Koyraa woynajey si maa ir ma kaa iri
nzuraa faaroo ra, de haya ma cindi a ra koyne.

Zankey : Ir da ya si dusu nda hooray nda gaani.

Beerikaw foo : Ir da haya mana cindi ir se, haw koraa da
ra ir goo.

Guureybaaba : Goy tee hō zaaroo, faaroo too ganda.
Irkoj ma war noo war sajawey albarkaa.

Kalima sendey :

Cijinoo fersa : Cijinoo zemna

Boogu (III)

Guureybaaba : Wa foo - nda - goy, sohō ir ma koy
numay, jina ir ma ziji Gandagoro hugoo
do. A g'ir batu.

Aliyyu : Baaba, goykey fatta, ngi ne hendi ma
numay isaa ga.

Gandagoro : Zali, wa cahā ka hawroo kaa. War ma
ham boobo gabu, zama labajja n'ir g'a
tee.

Zali : He Maryama, wa tun. I nee beerikey
fatta ; wa kaa ir ma taasa.

Maryama : Tuu marje no ma hun ?

Zali : Nañ hala ya arubeeroo hāa.

Gandagoro : Tuu waranza ma tee, zama jamaa ga
boobo.

Zali : Maryama n'maa ya, i nee tuu waranza
ma hun.

Maryama : Salma, wa ciya war cerey se, war ma
hamoo gabu hala a ma buu.

Gandagoro : Isa, wa nune dam furnawey ra tanba.

Guureybaaba : Wa salaamaalaykum, ir kaa.

Gandagoro : Aleykummasalaam, wa bismilla, war
masi kay. War too war do !

Guureybaaba : Zabbaa ga sintin taaga hugey do : nhūu !
nhūu! nhūu!.

Zali : Arubeeroo, ḥaaahayey hanse ka ben.

Gandagoro : Wa soogey ḥaaahayey too tuurey cire,
war ma borobeerey waney dam garoo
ra. War masi dirja hanjhari nda kanbe
jumay hari.

Guureybaaba : Ir ḥaa ka ben Gandagoro. Irkoy
m'albarka dam war se woo kaj cindi ra.

Gandagoro : Wa foo-nda-goy, wa foo-nda-goy.
A hanse ka beeri ay ga. Ay na war
sallama nda ḥaari saaku foo, alman
hinka, fita keesu foo nda sukar saaku
foo.

Denden

1. Wa willandoo woo zente war cerey wala yawey se.
2. Wa willandoo senni hantumantaa tee.
3. Wa willandoo biyey tee.

Porože : Dusu safari hanseyan

Cawhugu : kilaasu guwantoo.

Cawoo daliloo : Lokkol-izey ma hin ka miliya tee dusu
safari.

Nafawey : A ga dusu gaaray.

Hoystawey : War ma ziji miliya foo ga
War ma haw gay war masi kanj ka
hun tuuroo ga, war masi tuuroo kabey
kul kayri, haroo masi boobo miliyaa ra.

Goyjinawey : tinda, hinji, soo, hari, miliya fita, gaña,
saaku.

Hanseyanoo : Miliya fitaa ma durandi hala a ma buu, wa
ma fitaa kaasim hari ra, i m'a sosogu.

Kuray jinaa : Wa koy mangasaa ra.
War ma saaku kuuru zaa.
War ma koy miliyanjanoo ga.
War ma fita hoobu ka dam saakoo ra.
War m'a zaa kate.
War ma senni hantumantaa tee.

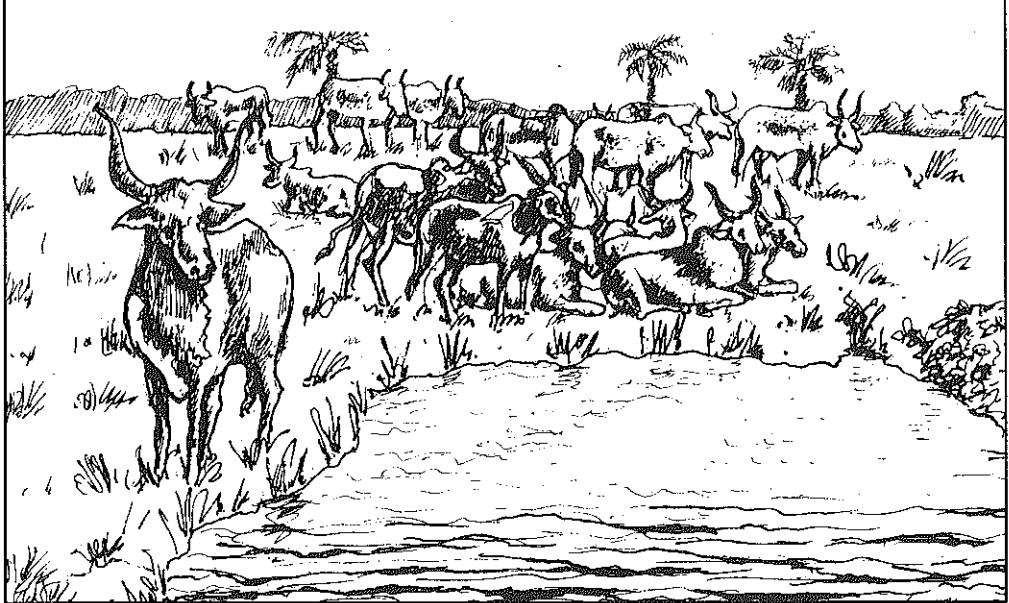
Kuray hinkantoo : Wa koy hinadogoo ra,
War ma kate tinda nda hinji nda soo,

War ma miliya fitaa gabu hal'a ma buu,
War m'a bere soowaa ra,
war ma senni hantumantaa tee.

Kuray 3-ntoo : Wa soowaa zaa ka koy dayoo ga,
War ma kate a ra hari,
War ma miliyaa kaasim hari sasawanta
ra,
War m'a sosogu nda gajaa,
War ma senni hantumantaa tee.

Kuray 4-ntoo : war ma miliyaa haroo ka koy mangasaa
do.
war ma mangasaa jinawey kul kaa a ra,
war m'a haabu hal'a ma henan,
war ma miliyaa haroo say gandoonda
cetawey bande,
war m'a naj a ma kogu ; War ma jinawey
willi a ra,
War ma senni hantumantaa tee.

NB : Miliyaa fitaa ga hin ka hinandi.



Ir gandaa adabbaa hunaroo

Ir gandaa man'ti kala adabba ganda. Zaman moorey, haw, feeji, hancin, yoo, farka, bari ga hima nda daw. Kabilayan goo no kañ adabba biiriyen de ti ngi goyoo. I man'ti kala Surguborey, Laarabey nda Fulaney.

Isaborey hunday, mana adabba teeyan yala. I goo nda ngi hawjiyey. Boroyañ goo no kañ goo nda kuru nda kuru. Adabbaa gooruyanoo nda nga booroo sii kala suuboo nda kurdogey bande. Woo ti doo- ka - zigiroom, dandiroo nda dangaroo kañ ga tee alwaatey bande.

Alwaatey man'ti kala kaydiya kañ handu hinza no : Žuyye, Ut nda Sektanbur ; Jamde kañ handu hinka no : Oktoobur nda Noowanbur ; Jiyaw kañ ti handu taaci : Deesanbur, Žanwiye, Feewiriye nda Marsi ; handu hinza koraa : Awiril, Mee nda Žuweñ ti koron.

Nda ncirpi jinawey kañ, gunakey ga zigi ka hondoo lawre. Nd'i dii hari kayanta bangey ra, i ga alhabaaro tanj gandaa kul ra. Nbohiri* kul ga soolu nga hawjiyoo se. Muraadey ti bankaaray, taasu, hunbar, farka. Zijiroo zaaroo, borey ga joote nda adabbaa marayyanoo nda hari jeñaa mo. Woo kul kala adabbaa ma ziji, za ñaadoo kul sii isaa ga. Alhabaarey si fay i ga dira gandaa kul ra kala hondoo ma boori : ncirpi kañ, bangey too, suuboo zay, tuuroo firzi, hondoo kul ga anneema cere bande. Woo ti binekaanay nda yafarhā ba adabbaa se. Waa goo, jii goo. Hawwaarey ga doo ka kaa koyraa ra. Borey hunaa ga bere, za tolli goo. Waa ga barandi koyraa kul bande.

Hawey masi duu ka taasoo hasara se, haw koyey ga gobu-gobu,* i ga taarandi*. Hawjiyey si fay i ga gana, i ga zunbu hondey nda saajey bande kala jamde kañ arzakaa kul ga doo ka looga.

Dimmaa din no kalalaa* ga tee hawjiyey nda cere game. Zaari beeri ti hanoo kañ i g'a kayandi. Koyraa kul ga cere marga. Hooraa ga tee nda ne, hooharoo* mo ga tee nda ne here. Hawjiyey ga ngi lokulokey* kaataray hawey gamey ra. I ga naasu, i ga nere, i ga taalam nda ngi buzubuzey kañ ga deega hilley nda jindey ga. Hawjiyey g'i zankamandi adama-izoo jine. Suubakey ga kay, i ga honnay. Waati kañ i waafaku hawoo ga kañ hin hawey kul, i g'a cebe, de cililoo ma tun beene nda ganda. Hawjiyoo kañ wane hawoo, ga gan, a ga cilili, a ga duu kabuzaa kañ sii nda adadu. Kalala ma kate hawji

ma adabba kula, kula henno. Za affoo kul si baa kala i ma nga sifa kurkaw beerey ra.

Jiyaw waate kañ yayni ga hanse ka bara, kurkey mma googandi*. Jirbi hinka ka kaa jirbi hinka no arzakaa ga doo ka hari hañ. Woo se i ga nee "arkabu". Lahule kañ isaa ga sundu, moo hegayyan banda ga, arzakaa ga huru gungey ra. Suubu dumi kul goo : burgu, hori-hori, taaraba, minay*, nda ngi ciney. Dimma nafanta no adabba se. A ga himandi kaydiya r'i goo. Koron kañ hew konney ga hēe, arzakaa ga sintin ka maray. Gungey ñandi hala i faara, hondoo mo sii nda hari. I ga nee waatoo woo se Korsol*. Adabbaa kokoroo kul ti a ga fatta. A ga koy kur hondey ra, amma isaa da ga, a ga ti hari hañ. Suubu buunaa nda toosaa kañ borey n'i marga waati sendaa woo se nd'i ga adabbaafafagay hala kaydiya ga zunbu. Arzakaa ga faabu, a sii nda waa, a sii nda mee. Koyey biney ga hanse ka maray.

Zamanyañ bay ka tee, sanda 1973 nda 1984, kañ ncirney kayna, azayra sii hondoo ra, a sii isaa ra. Ñaa sii adabba se beene, a sii a se ganda. Jiirey din boro fooyan kanbey kokoba, cindey dumi de ka cindi i se.

Woo ka kate hinoo wakiiley na lakkal willi adabbaa misoo se. I na fondayan sanbu kañ ga balaawey wey cine koray sanda day fansayan zijoo bande, bangey kañ fiji guusandiroo, burgu dumayanoo isaa goorey bande, haabu-izoo ñandiyanoo nda safaroo misoo.

Adabbaa kulayanoo woo, ka kate a ma huru jiiri

kokorantey wey. A ga booboo ka huru ir hebey ra. Daykey ga hun ba addawlawey ra, kaj g'ir kuubi ka bere : Kuduwar, Senegal, Moritaani, Alžeri...
Looro nda looro mma luudu zaari kul.

Arzaka goo ir gandaa duura beerey ra. Nga misoo si hima ka yalandi.

Kalima sendey :

Kalala	:	Konkassa, suubayan.
Lokuloku	:	Haw woy suubari kaj i g'a naasandi kalala se.
Hoohă	:	Ka haw-izoo ka jañoo hoorandi.
Googandi	:	Ka goro hari jañay ra alwaati dunba se.
Arkabu	:	Waati senda kaj ra arzaka ga ñaa hondoo ra, a ga hari hanj isaa ga.
Korsol	:	Waati senda kaj arzaka ga maray, a si duu ñaayan kayanta.
Nbohiri	:	Hawjiyoo wakiiloo.
Minay	:	Subu dumi.



Denden

1. Hääyaney wey zaabi.

- Arzaka koyey sugullawey filla arzaka here.
- Daliiley har kaj se arzaka goo ir gandaa duura
beerey ra.

2. Maayey wey hantum boryo : sanda

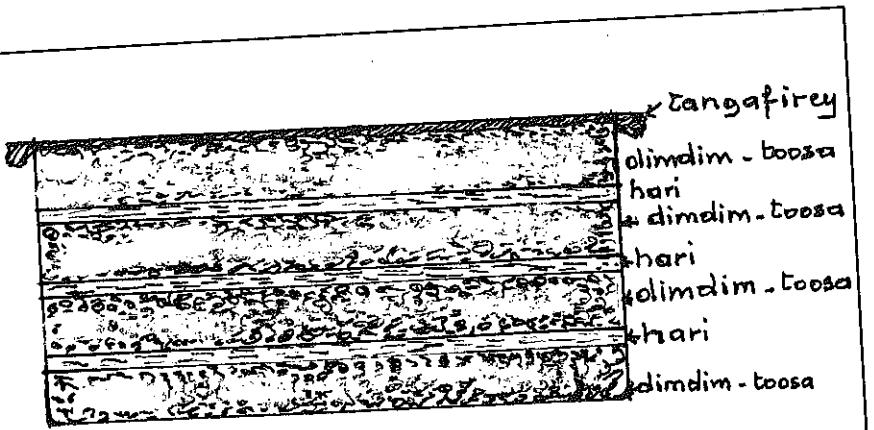
haw	hawoo	hawyanj	hawey
hancin	-	-	-
yoo	-	-	-
kaydiya	-	-	-
waa	-	-	-
jii	-	-	-
hew	-	-	-

3. Kalimawey wey maana tana fooyanj hantum jiney ra.

Sanda :	adabba	_____	arzaka
	hondu	_____	
	ncirni	_____	
	tonton	_____	
	nakkasi	_____	

4. Boro beeri foo hää nda woo kaj a dii a 1973

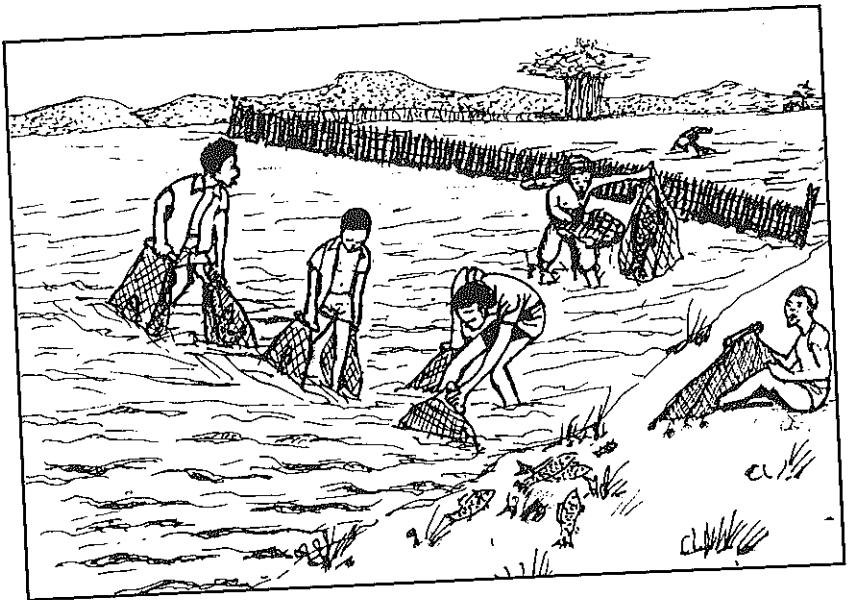
wala 1984 jiire adabbaa misoo ra.
Ma nga fillaa hantum kate.



Porože : Birji hanseyan

- Cawhugu** : Kilaasu guwantoo.
- Cawoo daliloo** : Lokkol-izey ma hin ka janbu birji hanse
ngi bonj se.
- Nafawey** : Birji ga labu kaanandi, a ga dumaray
tonton.
- Hoyrawey** : mana wala biri wala tondi wala labu
masi huru ziibey bande.
- Goy jinawey** : Soo, pellu, kuumu, ndooso, hari,
tangafiri, kokondo.
- Hanseyanoo** : Guusu ma fansandi, ziibey ma huru
guusoo ra, i ma hajandi, i ma daabandi
hala handu hinza banda ga.
- Kuray jinaa** : Wa koy mangasaa ra,
war ma pellu nda kuumu nda ndooso
zaa,

war ma koy lokkol janboo hawsa ceraa here
war ma kaare neesi kaj ceraa ga sawa
nda meetar hinka,
war m'a fansi, a ma guusu hal'a ma too
meetar foo,
wa koy ma goyoo senni hantumantaa tee.
Kuray 2-ntoo : wa koy mangasaa ra,
war ma pellu nda kokonda nda kuumu zaa,
war ma koy ziibi kuuna denderaa ga,
war ma toosa nda dimdim zaa kate kaley ra,
war m'i marga guusoo jesoo ga,
war ma senni hantumantaa tee.
Kuray hinzantoo : Wa koy mangasaa ra,
war ma soo nda pellu nda tangafiri zaa,
war ma ziibi dam guusoo ra hala gamoo
ga,
war m'a hajandi hala hari ma kay a ra,
war ma yee ka ziibi dam hala guusoo
mijoo ga,
war m'a hajandi cee jinaa takaa,
war ma tangafirey ka guusoo daabu a
ma boori,
war ma daw bere a bon.
war ma senni hantumantaa tee.



Cilanbo bangoo taamoo

Cilanbo man' ti kala bangu kañ ga fatta isabeeroo ga. A goo Bagunje, Gaawo laamaa ra. Jiiri ka kaa jiiri, nda konnoo too borey g'a tam.

Woo ma kate i ma jinay booboyan̄ soolu sanda sankay, nda tengi bundu, nda karfu kañ ra hamey ga teng*. Woyey, kañ ga hin a, ga arey kanbuzaa nda kokondo. Nda borey na anniya taamoo se, i ga jin ka hanoo kayandi, waati din, i ma cere noo alhabar.

Han din, jamaa ga hun nda nongoo kul here ; hawsa, gurma, dangay, dandi. Zankey ga hanga baabey bande. Woo ti zaari beeri ! Borey boobayanoo se, ni mma zee jingar ka tee. N'ga dii boroyan̄ kañ ga ngi tamdarbawey dam, za hugey do, soola ti dalil ; cindey mo, ga naj hala bangoo manay ga.

Fondaa ra, borey ga tee kuru-kuru, i ga faakaaray hala i ma too. Han din, bangoo koyoo, wala nga diyaa ga kaa. Nda borey ſaawar a ga ka ben, a g'i noo fondo, taamoo ma doo.

Ya here, Duwwa kaati. A nee :

W'ay faaba ! w'ay faaba !

Ay sankawey hun ay kone !

Jaka, hanibooru ika huru nga sankawey ra, a g'a nay*. Waati kul kañ a n'a marra*, kul a ma kaati. Borey n'a faaba ka haniyoo wii. Borey ga tam, i ga teng ; i ga tam, i ga teng. Affooyañ ga ngi hamisawey warra guraa ga ; zankey g'i marga. Taamoo mana fay woo ra hal'a gay.

Waatoo kañ borey ziji, affoo kul na bangoo koyoo noo hamisa albarkanta foo. Woo banda ga, i na hugey fondaai dii. Cijinoo ra, hawray banda ga, soogey na hooraadoori* batumaa ra. I hann'a ga hal'alfazar. Jiiri din hamisaa, hala sohō borey g'a filla.

Ganda fooyañ ra, borey ga ba isajindey tam. War ma faham ka bay, kañ goyoo ga waani*, za ganda foo kul goo nda nga aladaboo. Woo din ra, ir ga bangandi war se kañ i mma isajindey hañandi nda waa, wala doonu, wala hancin kuri. Borey, kañ ga kuroo ka goy, mma hancin ciray wala hancin bibi biiri, hala handu hinza isakoyoo windoorra.

Waati kañ i nee hari taagaa ciinay isaa ra, nga no hañandiroo ga tee. Han din, borey ga batu hal'alfazar, i m'almaanoo jindoo kaa nongu ra, kañ kuroo ga hin ka dandi isaa ra. Woo banda ga, i ga hamoo hina isakoyoo hugoo ra, i m'a ñaa. Hamoo birey si kaamandi. I mma i marga jinay ra.

Cijinbine sunfulayni, kañ ba ciraw si tun nga guurey boj, isakoyoo ma birey ka koy hala isaa gama kaanaa ra, a m'i doori.

Nd'a willi hugey do, a ma boro foo suuba nga borey ra. Woo din ga doo cee hinza haroo ra, hala gandey ga, a ma zigi. Sohō kay, a ma duje borey se, taamoo ma sintin.

Nd'a kaa ka gar bangu no, borey cindey ga birey fiji bangoo jindoo ra, cindey mo mma i doori leeraa* ra.

Alaadawey kañ kokor ka fillandi hanjandiroo fondaar (sanda waa, doonu, kuri), i kul bay ka tee nongu fooyan̄ ra. Ganda fooyan̄ mo g'i tee hala sohō. Boro kul nda nga alaadaa.

Kalima sendey :

Taami	:	Hamiisa hooyan kañ ga tee nda kabe sankay.
Ka tengə	:	Ka ham dam karfu ra.
Ka baala feeri	:	Ka batuma tee.
Ka nay	:	Ka marra, ka bir ; hanoo na Duwwa nay, a n'a marra, wala a n'a bir.
Ka hooraa doori	:	Ka hooraa singi, ka hooraa kayandi, ka hooraa tunandi, ka hooraa waasandi.
Waani	:	Kañ si hima, i man' ti affoo.
Bangu leera	:	Bangu tuu.

Denden

1. Cimi wala taari. Nda cimi no, ma dam kalimaa jine "C", nda taari no ma dam "T".
 - a) Cilanbo sii kala Tunbutu laamaa ra.
 - b) I ma baala feeri.
 - c) Duwwa ga haaru.
 - d) Soogey na hooraa doori.
 - e) Isajindey ga hanjandi nda waa, wala doonu, wala kuri.
2. Wa kalimawey boobandi, war m'i tabatandi : hamisa, zaari, hancin, kuri.
3. Cawhayaa woo, cawyanoo banda ga, filla ir se taka kañ nda borey ga tam war koyraa ra.



Wa deke haroo dam, w'a sasawandi wa nunaa kula.

Nda kusoo zarga, wa jaaroo jumay k'a dam.

Wa kurbasokoloo ka war deke haroo deedandi, war hawroo masi fotogu.

Wa hawgay nunaa masi bara jere foo hawroo masi jnaku.

Wa lakkal dam kusoo se,a ma zarga ka sundu ka boori.

Wa laasaabu wala jaaroo biroo buu.

Wa senni hantumantaa tee.

Kuray guwantoo : Wa jinawey nda hawroo nda hamey sanbu, war ma labajja tee yaamarey wey bande :

Wa gundakunahayey soolom, war ma basi tonton i ga, w'i dam tindaa ra, w'i gabu hal'i ma buu.

W'i gum jinay henananta ra.

Wa hawroo taasu, w'a kar bakawey kul ma kayri.

Wa ham hari doori ham gabantaa ra.

W'a kurba hala hamoo ma say haroo ra.

Wa sanbu a ra ka dam hawroo ra.

Wa a ka hawroo kaasim hal'i ma cere dii.

Wa ham gabanta tonton hal'a ma wasa.

Wa nga nda hawroo tunandi hal'i ma cere dii.

Wa jii doori a ra.

W'a kurba,w'a kar.

Wa jii doori a bonj, w'a hangandi cere.

Wa jii doori a bonj koyne.

Wa zamna.

Wa senni hantumantaa tee.

Denden

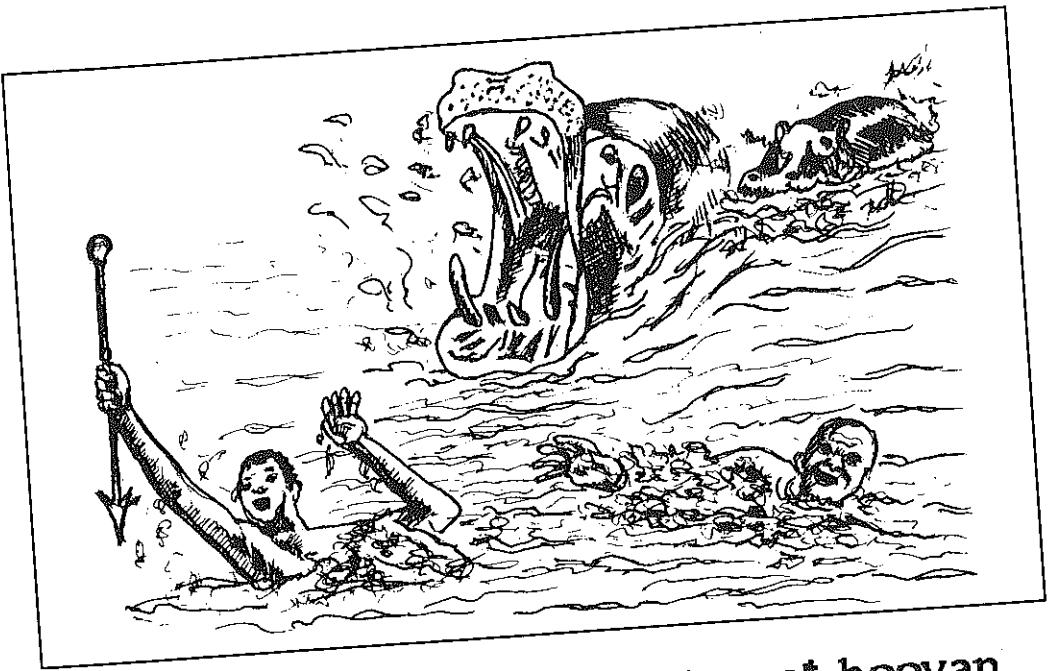
1. Hayey kañ huru labajja teeyanoo ra hantum, ma mijney ceeci ka labajja hayoo bay.
2. Kaddasu banda foo cawhaya hantum labajja hinaroo ga.
3. Wa leetar hantum A.P.E jineboraa nda kominoowanooroo nda koyraa bonkoynoo se, i ma kaa war lokkol hoyandoo ra.
4. Wa feeyan kaddasu hantum labajja ga.
5. Wa koyrayaj maawey har kañ ra labajja ga zanzaj.

Kalima sendey :

Lenka bundu : Maasabundu.

Funsu haya : Tuuri, denji, gaz ...

Zazalgey : Haya laaley kañ goo hamoo ga.



Alhabar dunbo : Banya-ize taana* hooyan

Za zamaney kaj bisa , ir gandaa ga too nda adabba
beeriyaj sanda tarkunday nda banya.

Adabbawey wey tontonyanoo goo nda kayfi. Boro ga i
gar cere bande, i ga tee boj waranka wala waranza kaj i kul
aru foo m'i juwal. Arubeeroo woo m'i kur, a g'i jaajandi. A si
baa aru kul ma huru nga dogoo ra. Woo din se alaada ra nda
banya na ize aru hay kul arubeeroo mma ceeci k'a wii. Woo din
mo se banya woy kul ga tugudoo wiri za a man hayyan.

Banya woy ga koy lanba isa cewey wala bangu moorey ra
ka hay. Hala a duu ize woy, a mm'a ka kaa cerey do ; nda izoo
tee aru, a mm'a gum noo din da ra, a ga zay ka koy a naanandi ;
amma nongu kul kaj ra a goo, haya kul kaj ra a goo si lakkaloo
kaa izoo se.

Koyra foo goo no kaj ga moor'isa kayna, isacee ma bisa
koyraa din cire ; isacewoo din goo nda tibi nda nongu guusa
boobo kaj ra banya janjey ga doona ka hay. Koyraa borey mma
tibey nda guusey lakkal de hal'i ma dii i ra banya-ize, i ma naj
hala waati kaj janjoo ga hanse ka moor'a, i ma cere marga, i m'a
hayla*, hal'i ma too a do, i m'a miri haroo cire za a mana kaati, i
m'a wii, i m'a ka ziji. I ga hanse ka faham goyoo woo se, i ga
nafa a ra mo.

Han foo, jamde waate, i ga dii banya-ize taana foo, a ga
doyya-doyya mennaa bande, dogoo ra koyraa borey na cere
maatandi. I doo haroo ra hala gandey ga, i na banya-izoo hayla, i
dii ka haylaa kaccandi, i ga kabey hiibi-hiibi haroo cire, hala
boro jinawey kabey kara janjoo kaj goo haroo cire ga. Banya
dirgasu, a na bonjoo kaa taray, a na niiney ka hari warra. Ni
hugu masi cina noo din ! Borey jerey mma miri i ga huru banya
cire, affooyaj ga zee kala ngi ma haroo cire laboo fun ka bisa,
cindey mo goo de isaa bande, i ga zii. Hala arey wey ga duu
guraa, haya kul tee, amma boro kul mana maray, boro kul mana
buu.

Za woo tee, koyraa borey sintin ka ngi boj hawgay banya-
ize wiiyan ga.

Kalma sendey :

Taana : Ize ciray.

K'a hayla : k'a kubay - kubay, k'a kunfa - kunfa, k'a
wanga.

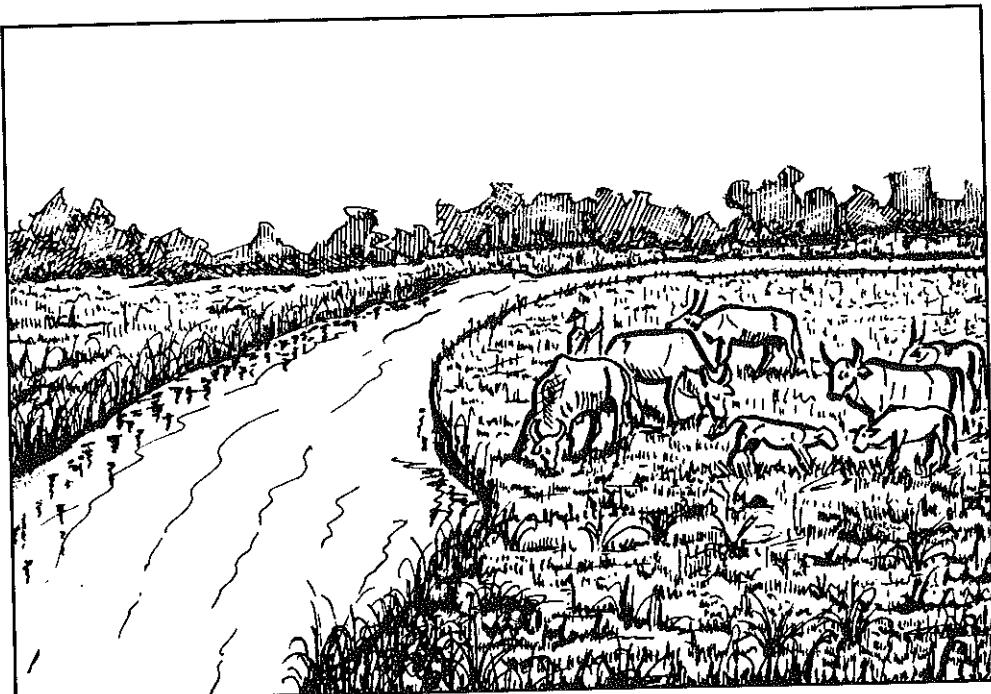
Wa hāyaney wey zaabi :

Macin se banja ga izoo tugu nda a gar aru no ?

Macin ti adabba beerey kaj cindi ir gandaa ra ?

Taka foo nda koyraa borey ga banja-ize wii ?

Macin ka tee waatoo kaj banjaa dirgasu ka tun borey gamey ra ?



Hamiisa biirimay

Taalibey ma koy sarwiisoo do kaj ga huuga nda hamisawey, ka duu fahami.

- Daliley :**
- Taalibey ma wan hamisa biiriyen.
 - Alfarey goyey ma barmay.
 - Koyra ziibi furantaa ma huru nafaw ra hal'a ga fura - fura yaada.
 - Alfarey duuraa ma tonton, ngi hunaa ma boori.

Nafawey : - Hamisa boobo naasa duuyan.

- Kuray jinaa :** Wa koy sarwiisoo boraa do kaj ga huuga nda hamisawey biirimaa, war m'a hāa nda :
- gatanba hanseyanoo ;
 - jinawey kaj nda gatanba ga hansandi ;
 - jinay foo kul alfaydaa.
- Wa alhaabarey wey noo kuray 3-ntoo se.
- Wa senni hantumantaa tee.

Kuray hinkantoo :

- Wa koy sarwiisoo boraa do kaj ga huuga nda hamisawey, war ma alhabarey wey ceeci : hamisa dumey kaj ga boori biirimay ra : ngi alhaaloo, ngi njandoo, ngi safaryanoo, ngi

ganandoo, hamisa hinnaa gatanba alkadaroo
bande.

- Wa alhabaarey wey noo kuray 4-ntoo se.
- Wa senni hantumantaa tee.

Kuray hinzantoo :

- Wa gatanba fansi kuray 1 yaamarey bande.
- Wa hari dam gatanbaa ra.
- Wa senni hantumantaa tee.

Kuray taacantoo :

- Wa kaatibi zenber foo (k 1000) sanbu lokkol
ceesoo ra.
- Wa koy sorko foo dagaa ra, war ma hamisa-
ize buunayan day.
- Wa hamisawey dan gatanbaa ra.
- Wa naayan dam i se kuray 2-ntoo yaamarey
bande.
- Wa senni hantumantaa tee.

NB : War ma hanse ka lakkal tee hamisawey se
ganaroo ra.

Porože : Moo faari birji

Cawhugu	:	Kilaasu guwantoo.
Cawoo daliloo	:	Lokkol-izey ma birji dumey bay kañ ga moo nafa.
Nafawey	:	Moowaa hayroo ga tonton.
Hoystawey	:	War masi bisa adadey ga kañ i n'i har war se : angerewoo ga boro posine.
Goyjinawey		
nda muraadey	:	Pellu, kokonda, soo, taasa, angere, birji.
Kuray jina	:	Wa kaddasu nda kalam zaa. War ma koy faari gunakaa do ; War ma birji nda angere adadey haa kañ ga wasa moo faari ektar foo se nda albasey kañ goo angere damyan ra ; m'alhabaarey wey noo kuray hinzantoo nda itaacantoo se ; War ma senni hantumanta tee war goyoo se.
Kuray hinkantoo	:	Wa koy mangasaa ra, war ma pellu nda kokonda zaa. War ma birjoo guusoo feeri ; Wa ma birjoo zaa k'a say faaroo laboo bande ; War ma senni hantumanta tee goyoo se.

Kuray hinzantoo: Wa zenber guu zaa kondaa keesoo ra.
War ma fosfaasu saaku iddu day.
War ma koy i say beerumaa ra.
War ma hinnaa kañ cindi laasaabu.
War ma senni hantumanta tee war
goyoo se.

Kuray taacantoo : Wa koy faari gunakaa do.
War ma iire saaku hinka zaa.
War ma iirewoo say faaroo haroo ra.
War ma senni hantumanta tee war
goyoo se.



Laasaabubayray : Hommo*

Hommo man'ti kala azayra kañ ga booboo ka goyandi ir gandaa ra. Taasu no kañ borey iboobaa ga huna nd'a. A goo nd'albarka.

Boro g'a maamala mo. Boro kañ ga azayraa laasaabu ga dii kañ :

1. A goo nda linji nda kaari nda fita. Linjey ga tee kabiila hinka : wey kañ goo laboo cire kañ jerey ga warga, jerey ga buunay ; nda wey kañ goo taray kañ ga hanse ka warga, i ga ganji hewey m'a kañandi.
2. Kabiila fooyaj kaaroo ga kuu hala a ga hin ka too meetar hinza ; jerey kuuyanoo si bisa santimeetar woyyaaha. Hommo kaaroo si booboo ka kanba, amma a goo nda dobuyañ kañ hinnaa goo kaaroo kuuyanoo bande.
3. Fitawey ga kuu. I ga lem* boryo dobey ga. Linji kuku serrantayanj goo fitaa bande.

4. Waati kaj hommaa beeri, a g'ize zaa, kaaroo beene
jindoo ga warga, a ga meewii, a ma feeri. Nda a feeri,
jeenoo ga fatta. Jeeni foo kul kutukuriya* booboo goo a ga.
Kutukuriya foo kul goo nda kokosi kaj ga bere ka tee
duu, waati kaj hommaa nin. Baali foo goo kokosoo
gamoo ra kaj ga ben nda bizibizi. Baaloo din no ma koogu
ka tee hommo nyaari. Baaloo gundoo, niine goo a ra kaj
ga, zay.
5. Hommo noonawey ga booboo : ikaaray goo no, iciray goo
no, ibibi goo no. Jeeney bisa cere nyaari. Nyarey mo
warga nda cere.

Hommo goyyanoo man'ti faala zama a ga baa :

- ganda feerante ;
- labu diini doo ;
- nongu kaj goo nda birji, waynaa ga hegus a se.

Hommo ga hin ka duma wala a ma tilam. Amma affoo kaj no
kul, boro kaj ga baa hegay boryo, kala m'a batu dorandihayey
ra kaj ti adabbawey nda cirawey ; m'a cirekaa, ma subu laaley
dogu, ma laboo birji, ma laboo marga linjey ga hewoo se.

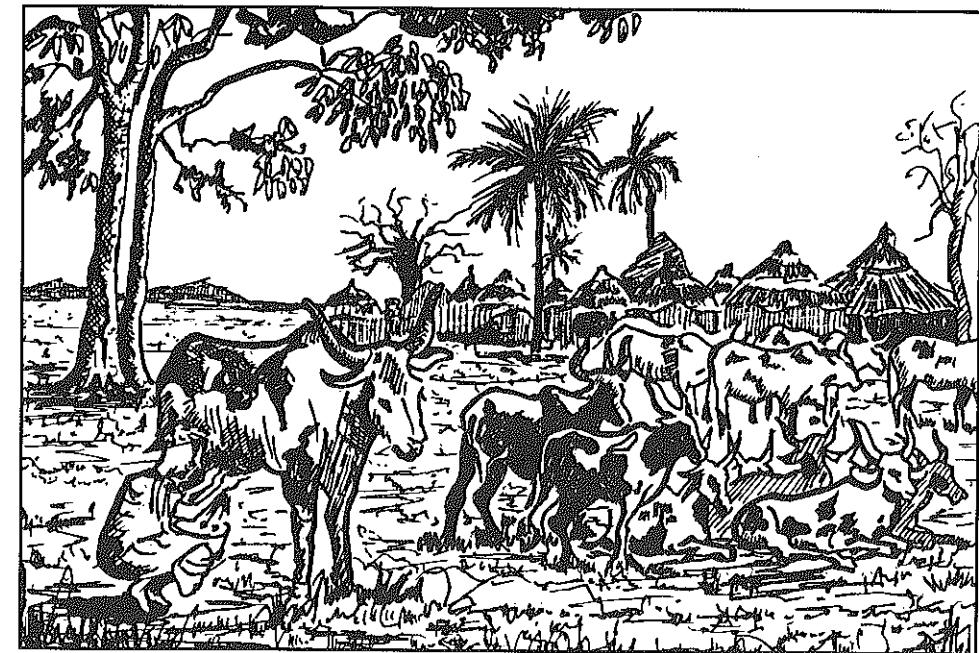
Nda i n'a wii, i g'a yendi a ma koogu, i m'a jisi suuru wala
buwa wala bugu wala hugu ra.

Denden

Wa cawhayaa filla war cerey se.
Wa filla hantumanta tee cawhayaa ga.
Wa zente cawhayaa ga k'affoo tee.
Wa hommo silbay linjoo nda fitawey nda kaaroo ga.

Kalima sendey :

Hommo	: Attam dum i foo kaj ga zay ganda konney ra ; nga izoo ga warga nda hayni wanoo ; saba (Sorgho).
Ka lem	: Ka lab ; ka law ; ka naaga dobey ga.
Kutukuriya	: Boosu.



Poroze : Alman biiriyan

- Daliloo : Taalibey ma wan alman biirimay.
- Nafawey : Assana goy teeyan.
- Alman naasandiyan, faawa wala neerandiyan se.
- Goy jinawey : Dekameetar, kanje gorante bundu, bargu koonu, bundu, guurutaaru, haabu-ize, burgu, ndoosu.
- Kuray jinaa :
- Wa dekameetar nda kanje gorante bundu sanbu birowoo boj.
- Wa koy cawhugoo hawsa kaboo ga windoo ra.
- Wa feejey kaloo fasal k'a tee muulubii kañ alkadarey ti:kuuyanoo meetar 4, hayyanoo meetar 2.
- Wa kaloo alkadarey hantun k'i noo kuray hinkantoo se.
- Wa koy bargu koonu foo kaa taray mangasaa ra.
- Wa koy nda bargu koonoo garaasaa do a m'a fay k'a ti gonfa.
- Wa gonfawey noo kuray hinzantoo se.

- Kuray hinkantoo : - Wa guurutaaru kuuyanoo diida kaloo wangaroo bande.
- Wa koy kaatibi zenber 3 zaa keesoo ra.
- Wa koy guurutaaru nda bundu yagga day.
- W'i noo kuray hinzantoo se.
- Wa senni hantumantaa tee.
Yaamar : - War masi dirja kañ kaloo mijoo hayyanoo ti santimeetar 50.
- Kuray hinzantoo : - Wa ndooso sanbu mangasaa ra.
- Wa guusu fansi kaloo kanje taacaa kul ga.
- Wa guusu fansi hayyan foo kul gamoo ra nda kuuyan faa gamoo ra.
Nongu kañ ra kaloo mijoo ga hun, wa guusu hinka kaa kañ santimeetar 50 bara gamey ra.
- Wa bundu suka guusu foo kul ra.
- Wa guurutaaru hangandi bundey bande.
- Wa gonfawey dam kaloo ra.
- Wa senni hantumantaa tee.
- Kuray taacantoo : - Wa zenber 10 sanbu keesoo ra.
- Wa koy feeji 5 nda haabu-ize saaku 3 nda burgu terenji waranka day.

Haya me !

Dan̄ bibi, dan̄ ciray, dan̄ kaaray, brr !
H̄i tefe bibi, tefe ciray, tefe kaaray, hā !
War nda adujnnaa.
War kan̄ ga biya, cirkosay si biya
war kan̄ ga hoy, cirkosay si hoy
waynaa ga jeesi war si jeesi
war baba-izoo* meecindoo ne !

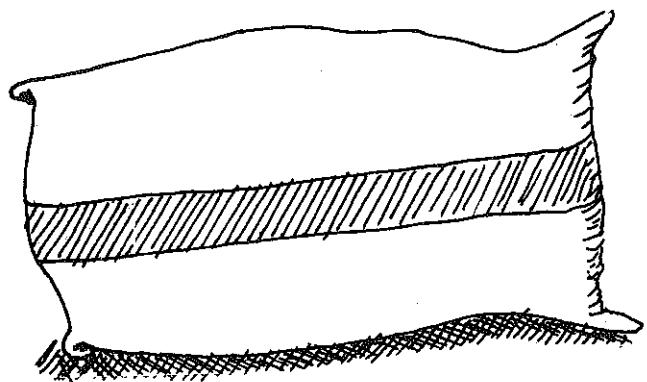
Dan̄ bibi, dan̄ ciray, dan̄ kaaray, brr !
Tefe bibi, tefe ciray, tefe kaaray, brr !
Han kul ay ga war kubay nongu kul.
Lenjaa ga bisa koyoo nda boykaa.
Duraa ga miti* batakaraa nda dawoo ra.
Buka si ben, žab si jab, miimi si kay.
Heray si ay kumandi, wirci si ay jañandi.
Tiñay si mongandi, bii si zumandi.
Arja, farka harmalemme !
Dira ma ti zokayzokay.
Zokayzokay ma ti suuday*.
Suuday ma ti haabay*
Nd'ir jaali ka kaati, macin se ?
Nd'ir kungu ka fura, alaabiiina !
Nd'ir dukur ka bana, tayyarak !
Nd'ir baa ir ma duumi, biray ! biray !

Ngi binde si wey kul kabi, brr, brr !
Brr, han kan̄ wura taaji furandi guguru boj
Bara lenje ma tinj, bundu ma gana, silba ma suute
Tilasu ma ti baaka, duu ma mee tana too
Banda ma burbur, bur ma dere.

Agay foo nd'ay dan̄, agay foo nd'ay tefe
Han kan̄ daaru hal abada too
Ay ga ti hongandi tondi kayandi war se.
Nga boj, ay ga ti hantum
"Brr, ne no, Irkoy tam borcin hin ka dusungum" !

Ibrahima Albarka TARAWARE

Suuday : Gata diray
Arja : Ahāy, ahak.
Haabay : haabandi.



Porože : Moo ektar foo musakka

Cawhugu : Kilaasu guwantoo.

Cawoo daliiloo : Lokkol-izey ma hin ka moo faari ektar
foo musakkawey bay.

Nafawey : I ma faham bojhaw se, i ma faari
musakka bay.

Kuray jinaa :

Wa koy alfaroo do, war m'a hāa nda :

- nga faaroo gandoo;
- borey hinnaa kaj na faaroo tunandi ;
- boro foo kul goy hayoo ;
- ngi ḥaahayaa hayoo ;

war ma duu goykey wey almusakkaa hinnaa
war ma goyoo senni hantumantaa tee.

Kuray 2-ntoo :

Wa koy alfaroo do, war m'a hāa nda :

- hinnaa kaj nd'a na busungoo day ;
- borey hinnaa kaj na faaroo tilam ;

- borey hinnaa kaj na faaroo dooga ;
- boro foo kul goy hayoo ;
- tilamkey nda doogakey ḥaahayaa hayoo ;
- War ma duu goykey wey almusakkaa hinnaa ;
- War ma goyoo senni hantumantaa tee.

Kuray 3-ntoo :

Wa koy alfaroo do, war m'a hāa nda :

- angere saaku hinnaa kaj a n'a dam faaroo ra ;
- angere saaku foo kul hayoo ;
- borey kaj na faaroo hegay hinnaa ;
- borey kaj na moowaa kar hinnaa ;
- boro foo kul goy hayoo ;
- ngi ḥaahayaa hayoo ;
- war ma duu goykey wey almusakkaa nda
angere woo wanoo.
- war ma senni hantumanta tee war goyoo se.

Kuray 4-ntoo :

Wa koy alfaroo do, war m'a hāa nda :

- kilo hinnaa kaj faaroo hegaa toor'a ;
- saaku kuuru foo kul hayoo ;
- hinnaa kaj a na jeejekey bana ;
- war ma duu saakey hinnaa kaj a n'i hegay,
- war ma duu hinnaa kaj na saaku kuu rey day,
- war ma duu saaku kuurey nda jeeja
almusakkaa,
- war ma goyoo senni hantumantaa tee.

Kuray 5-ntoo :

wa koy alfaroo do, war m'a hää nda :
 faaroo hanjandoo hayoo,
 war ma koy kuray jinaa nda ihinkantoo nda
 ihinzantoo nda itaacantoo do,
 war ma faaroo goyoo almusakkawey taa,
 war ma duu almusakkawey kul hinnaa cere ra,
 ma goyoo senni hantumantaa tee.

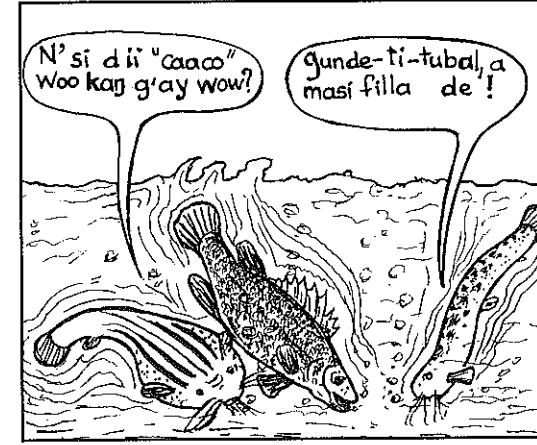
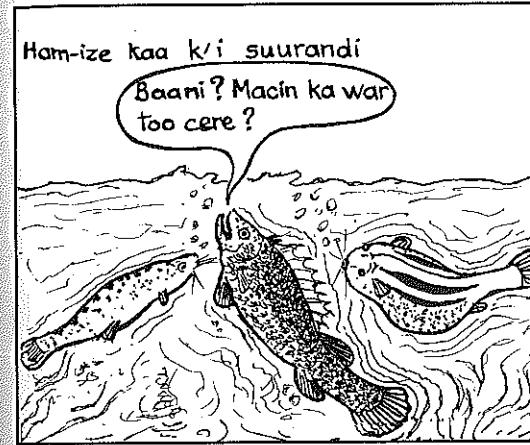
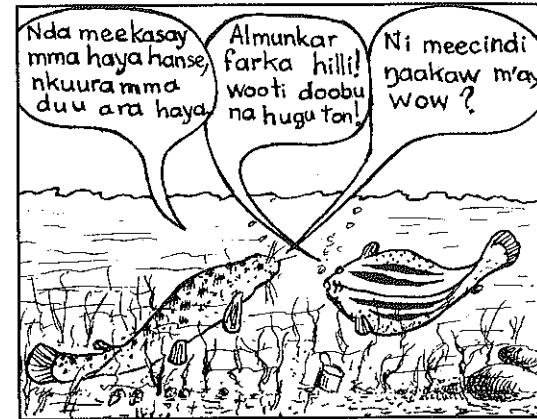
Kuray 6-ntoo : Wa koy kuray taacantoo do,

war ma saakey hinnaa kaj hegaa toor'a taa,
 war ma koy heboo ra,
 war ma duu moo saaku foo kul hayoo,
 war ma alfaroo hegaa kul alkadaroo ceeci,
 war ma koy kuray guwantoo do,
 war ma duu goyoo musakkaa kul cere ra,
 war ma ceeci ka bay yalla alfaroo nka kaj wala
 a nka duu hari*,
 war ma goyoo senni hantumantaa tee.

Kalima sendey :

Hari : Albeta.

Taalibonbon nda Hani



CAWGANDE 4 - WINDILA

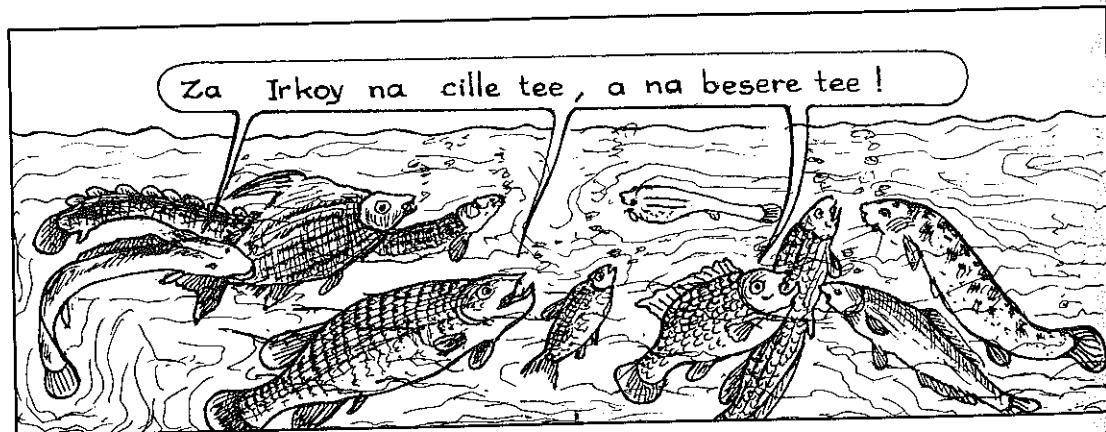
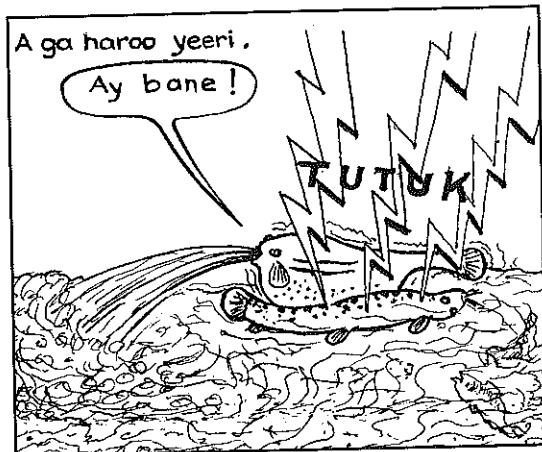
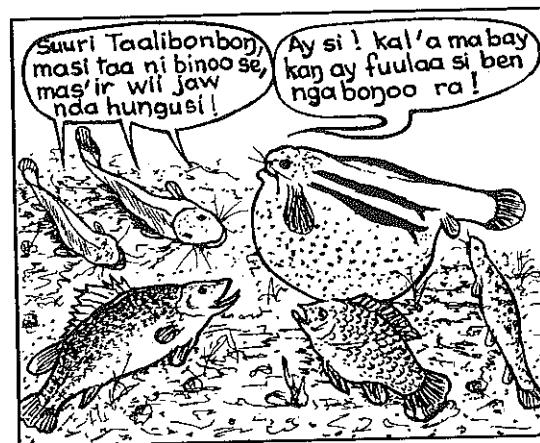


Tuuri kogo nafaa janjoo cire

Za abada kul, tuuri kogo goo nda nafaw janjoo cire ka bisa nkanjay ra.

Boro boobo ga hongu kañ nda tuurijaa buu kul nga tuuroo si boori kala nkanjay ra. Woo din binde ti firka beeri. Nda tuuri huru nkanjay ra, cimi no a ga hawru nda gusum hina, a ga hari konnandi, a ga attay nda alfinta tunandi, a ga hargu kaa, a ga darbay paasa. Nga kokoroo kul ti boosu da. Boosoo ga ti soso kañ ga huru gusum wala saafun ra.

Saa din, nda tuuri dii ka ti boosu nda soso, cimi no a goo nda nafaw ba kañ nga dulloo ga hundikoyney sira*. Amma nd'a cindi janjoo cire, nga nafaa ga bisa wey kul.



Ijinaa, nda tuuri kanboo nda fitaa nda kobtaa kogu ganjoo ra, i ga ti saajoo se birji. Birjoo din ga subu nafa, subu ga adabba maryey nda ibeerey kul huna. Wey din g'ir noo ham nda kuuru nda waa nda safari boobo.

Ihinkantoo ti suboo ga tay,* a ga yayni gaabu, a ga dawoo koray hala hewoo nda ncirjoo nda haridandoo masi koy nd'a. Zama nda dawoo ibaanaa koy kul, dawoo mma mon, kaanoo ga hun a ra. Waati din subu si zay a ra soko fari ma tendi a ra.

Aywa, nda ḡaayan binde mana bara, attabiya futu kul ga bangay! Wey din ra, boro si zanba nda zaytaray nda izefututaray nda hundi kaayan kaa, nda macin koyne kañ Irkoy g'a yankar. Nda borey muraadoo hinne ti hinayan tuuri kogo ra, i ga hima ka soobay ka tuuri booboo duma waati kul, k'i kula.

Woo din ra, i ga hin ka duu haya kañ nda i ga hina, i ma duu mo haya kañ i g'a neere, wala bundu kañ nda i ga hugu cin. Hala hō tuuroo masi hasara sabbu se borey ga hima ka waafaku nda feema albarkanta.

Kalima sendey :

Ka tay : hunahew wala daw ma bara nda hari (être humide).

Ka sira : ka hungusi

Denden

1. Hāayaney wey zaabi :

Macin ti nafaw kañ ni g'a hongu tuuri ra ?

Macin ti nafaw kañ goo tuuri ra nda boro n'a nañ nañjoo cire ?

Macin ti subu nafaa dawoo se ?

2. - Wa maawey wey tabatandi i ma booboo :

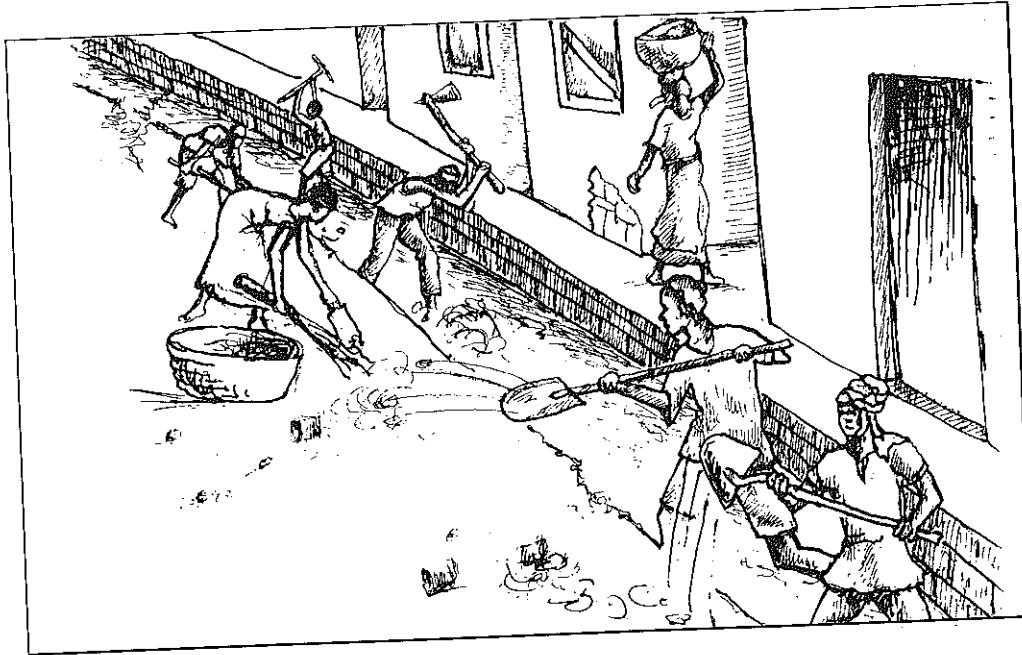
sanda tuuri _____ tuurey ; nafaw, boro, nkañay, hawru, firka, boosu, hundikoyni, birji , fita.

- Wa teerawey dam ngi dogey ra kalimajaney ra kañ ra i ga hima ka huru :

huru, hina, tunandi, kaa, konnandi.

Nda tuuri , nkañay ra, cimi no a ga hawru nda gusum ; a ga hari , a ga attay nda alfinta , a ga hargu , a ga darbay paasa.

3. Wa cawhayaa woo timmandi sanda takaa kañ nda war faham a se.



Goota kaayan

Jiiroo, Duurabangu amiiroo na anniya taaga sanbu goota fijantey fonda ra ; zama, manna, borey kul dii albalawoo din kaj tee ncirpi beeroo hane. Haroo kaj ga dandi nka borey nda adabbawey leesey kaj goo saajoo ra, nda adabba bukawey nda ziibi tanawey kul doori koyraa ra. Hanoo din, haroo bande, leesi mana jan ka huru amiiroo windoo hunday ra. Ba Naana Faatuma do, borey mana hin ka kaa ka faajikaaray jifawey kaj goo nga windoo miyoo ga sabbu se. Funbi nda ziibi se koyraa kul too hamni nda gangam. Hari nda labu sibil se boro si hin ka taami ka dira lolawey ra. Ncirjoo din banda ga koyraa kul too ndej hala borey si hin ka kani cijin here.

Woo sabbu se, amiiroo bayrandi borey se kaj ngi ga hima ka dabari tee kaj ra koyraa ga duu ka henan, ngi ma hallasi misoo woo cille ra koyne. Amiiroo wiri borey ga i ma ti anniya foo ka gootawey fansi ; guusuyan mo ma fansandi kaj ra ziibey ga huru. Amiiroo sennoo banda ga koyraa arey na allaahidu sanbu kaj ngi ga gootawey nda guusey fansi. Woyey mo nee amiiroo se kaj ngi ga ziibey allamaanaa zaa ngi jindey ga.

Waato kaj borey kul yadda goyoo ga, i na zaariyan kayandi a se kaj ti : atalaata nda alarba, nda alhamiisa nda asibti.

Margaa banda ga, zankey na cere kubay ka cere fahamandi nda goyoo takaa. Arey na cere fay-fay ka kurayyan tee. Kuray foo kul na zaari foo kayandi kaj ra a ga hima ka goy. I na boroyan kayandi kaj ga koy dinbaw nda pellu nda jiga wiri koyraa ra.

Woyey mo na cere marga, i na goyoo fahamandi cere se. Affoo kul ga hima ka kate nga kokondaa nda nga haabirjoo.

Hanoo kaj borey soolu ka ben, goyoo sintin. Arey ga sintin za nda hinay* hala guuru woy ga. I ga gootawey nda guusey fansi. Woyey mo ga dawtaasoo kaj hun gootawey ra kanandi lolawey bande. I ga yee k'a haabu, ka duu ka koy ziiboo dam guusey ra.

Woo da ra arey nda woyey bara hala i na koyraa gootawey kul fansi, i na ziiboo k'i ra hala i henan.

Amiiroo na koyraa borey kul cee. Koyraa alwakiiley na cere marga, i hanga koyraa bande ka dii goyoo kaj tee.

Alwakiiley kul seede zankey goyoo ga. Koyraa borey na hooray beeri tee amiiroo windoo miyoo ga. Kuntiji nda haray nda dooni nda gaani hoy ka tee. Zanka nda borobeeri kul yahadar batoo ra. Amiiroo na jamaa bisimilla.

Zankey jinehunoo jin ka sennoo sanbu ka koyraa alwakiiley foo-nda-goy nda anniya kañ i n'a sanbu. A na goyoo alhaaloo kul fasal-fasal batoo se, jina a na albarka dam windila hawgaykaa nda nga cerey se kañ na ngi boj noo hala goyoo ma tee. A yee ka allaahidu sanbu nga cerey maayey ga kañ ngi ga yahadar waati kul goyoo woo nda nga cilley se.

Woo din banda ga, windila hawgaykaa na zankey saabu nda teegoy hennaa woo, amma a bayrandi Duurabangu borey se kañ goota kaayan hinne si wasa. Maanaa, ize kul kañ kaa adunnaa ra, si boona kala saajaw henna. Saa din nda i na gootawey yala, zankey goyoo mma ti yaada. A nee borey se, Irkoy m'i noo cere waafakay ka duu ka albalaawu buuney tangam farhā nda binekaanay ra : a nee i ma gaabandi koyraa ma henan waati kul ; jina mo i ma tuuri duma lolawey kul ra nda koyraa bande. Woo din ga haroo dandiroo hinnaa zebu.

Amiiroo mo na albarka dam zankey se. A bayrandi i se kañ goyoo kañ na borey kul jaalandi goo nda nafaw beeri koyraa se. Nga bay kañ i ga nga beerandi, i ga sorho dam nga ga. A na jamaa foo-nda-goy nda ngi tuuruyanoo. Waati din a na borey fahamandi kañ koyraa baanoo kul sii kala nga henanandiyanoor bande.

Kalima sendey : Za nda hinay : Zaa subbaahi.

Denden

1. Hääyaney zaabey noo

. Macin ti anniya kañ Duurabangu amiiroon'a sanbu jiiroo ?

. Macin se, amiiroo na borey marga ?

. Mayyañ no ka goyoo tee koyraa ra ?

. Cin ti goyey kañ zankey n'i tee ?

. Cin se, i ciya koyraa alwaakiiley se ?

. Cin se, gootawey ga fansandi ?

2. Wa maawey kul kañ tabati hantum .

Sanda : amiiroo.

3. Wa kalimajanjo caw, war m'a timmandi.

. Jiiroo, Duurabangu amiiroo sanbu goota fondaar ra.

. Boro si hin ka taami haroo kañ goo lolawey ra nda hugey se.

. Amiiroo sennoo banda ga, sanba kañ ngi ga nda guusey fansi.

. Woyey mo marga, i na goyoo cere ra.

. Amiiroo na kul cee.

. Waati din a na borey kañ koyraa baanoo kul sii kala nga bande.

Goota kaayan (I)

- Amadu** : Boŋkoynoo, dubbey ya yekate.
- Amiiroo** : Amadu nda Bulkaasum, war ga hongu manna ncirni beeroo ?
- Amadu** : Manna ncirpoo hunday, kala nga cille !
- Bulkaasum** : Ir ga hima k'ir dumiyey soolu za sohō, ncirpoo masi yee k'ir zanba koyne.
- Amiiroo** : Fariyan ti cimi, amma ir masi dirja hasaraa kanj tee koyraa ra manna ncirni beeroo hane.
- Amadu** : N'ga cim Boŋkoynoo. Hanoo din hunday no ay cetaa kayri.
- Bulkaasum** : Ba Naana Faatuma faajikaaraykey mana hin ka too a do han din, jifawey kanj haroo n'i dandandi kate nga windoo miyoo ga sabbu se.
- Mandikaa** : Zaaroo din, leesi kogey cindi ka doy-doy windey nda lolawey kul ra, ba jiiraa mana hallasi.
- Amadu** : A too zaari hinza kanj kala boro ma ni taamey kaa jina ma hin ka dira, hari nda labu botoboto ti dalil.
- Bulkaasum** : Hamney nda ndejey n'ir ganji goray nda jirbi. I na ba ŋaayan tarandi borey se.

- Mandikaa** : He, manna hunday, koyra da ka mana cind'ir se, ŋaaga* nda funbi ti dalil !
- Amiiroo** : Saa din, macin no ir ga hima k'a tee ?
- Amadu** : Misoo woo kanj ir g'a filla masi tee ir ga koyne se, ir ga hima ka koyraa gootawey kul fansi.
- Amiiroo** : Woo hunday ti agay anniya !
- Bulkaasum** : Taka foo ma woo tee ?
- Amadu** : Sennoo woo ga gaabi, kal'ir m'a dam batu.
- Amiiroo** : Mandikaa, tun ka huru koyraa ra, ma filla boraakul se kanj suba alaasar ir ma cere kubayne ra !

Kalima Sendey :

ŋaaga : nefe.

Goota kaayan (II)

- Amiiroo :** Baani se ay na war cee! War kul ga hongu
hayaa kañ tee koyraa ra manna ncirni beeroo
hane. Woo din cille masi filla ir ga. Woo se ay
ga baa ir ma koyraa gootawey kul fansi.
- Sulay :** Jamaa, war maa amiiroo fillaa se! May do
senni goo?
- Tunganda :** Amiiroo ga cim, gootawey kul tara*, jiiryan
sohõ, kula janjy se.
- Sulay :** Guusuyan mo ga hima ka fansandi kañ ra
ziibey ga huru.
- Zankey jinehunoo :** Goyoo woo ir wane nd'a, ir n'a zaa ir
jindey ga.
- Amadu :** Zankey! War maa, war jinehunoo sennoo?
War yadda wala?
- Zankey :** Ir yadda! Ir yadda! Ir yadda!
- Zali nda woyey cindey :** Ir mo g'allamaana zaa kañ ir ga
ziibey kuuna k'i dam guusey ra.
- Amitroo :** Aywa! Zaarey kañ ra goyoo ga tee ti:
atalaataa, alarbaa, alhamiisaa nda asibtoo.
- Farka :** Isa, ni nda ni cerey, war ma kuumey marga;
Aliyyu, ni nda ni kuraa, war ma pellu nda jiga
ceeci.

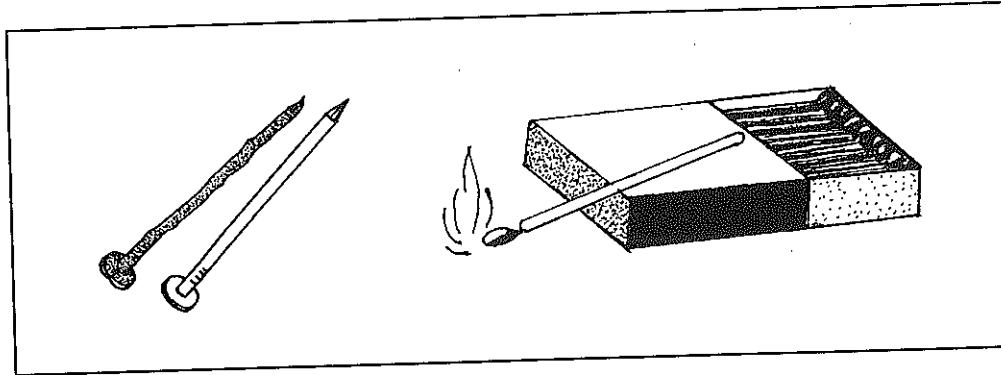
- Maryama :** Ir woyey mo, boro kul, ni kokondaa nda ni
haabirjoo.
- Amiiroo :** Ay ga hongu war maa, war faham. Sohõ,
goyoo ga sintin atalaataa, borey kul ma cere
kubay jiiraa miyoo ga za subbaahi taya.
- Kalima sendey :**
- Ka tara :** ka fici.

Goota kaayan (III)

- Mandikaa :** (A ga haraa kar) Ay ga dee Irkoy ga ! ye
 koyraa, wa kaa ka dii arusooga henney wey !
 wa guna takaa kaŋ nda i ga goy. Co! co! co!
 Woonda ay ga war bay ! Woo no ay koor'a,
 jaagaara-izey nda baaba gaara-izey !
- Boro foo :** Woo ti haya kaŋ ir g'a bay !
- Mandikaa :** Heey ! Borcin woy henney kaŋ ga baa ngi boŋ,
 kaŋ kurjney gaara i se ! War ibere ma haw !
 War huru alžanna ka ben !
- Boro foo :** Woyey wey ma ngi boŋ bay !
- Amiiroo :** Ir mana mursu, ir ga hima ka fooma nd'ir izey!
- Amadu :** Nd'ir wandey.
- Sulay :** War masi dirja ir jineborey mo !
- Farka :** Gongal woo ti cimi !
- Zali :** Maryama ! De ziibey hendi, i mana kuunandi !
- Aliyyu :** Muusa ! Nongoo din zafa, a ma timme.
- Maryama :** Haday, ziibey wey zaa ma koy i mun guusoo
 ra.
- Zankey jinehunoo :** Ir ma cahā ka labey wey warra taray.
 Haya kul mana cindi koyne.
- Amiiroo :** Jamaa, ay ga war foo-nda-goy. War goyoo
 kan ya ne, a beeri ay ga. Nšaalla, Duurabangu
 si yee ka dii manna hasaraa cille.

Denden

- Wa willandoo denden war cerey jine.
- Wa willandoo senni hantumantaa tee.
- Wa willandoo daari jinaa biyoo tee.



Kunfakaari : Hunahew nda diiyan

Taka kañ nda boro ga bay kañ hunahew* ga bara ti tuurifitawey kañ ga zinji-zinji nda deesewaloo kañ ga fiila-fiila nda hugey mijney kañ ga feera i ga daaba, nda alkaasa koonu kañ nda boro n'a gum hari ra, bulbulyan ga tee haroo ra. Hunahew si hin ka gunandi, a si hin ka diiyandi.

Hunahew no ma addunjaa dawoo kul wanga. Hunahew takaa sii kala jinaa bande kañ r'a goo. Hunahew ga say nongu kul kañ ra boro ga baa a m'a too. Wa koroši waati kañ war na ponpi mojoo daabu, war n'a naagu war ga dii kañ naagaroo ga too nongu ra kañ a ga sendi, nda war n'a nañ'kul bojoo ga yee dogoo ra. Woo ga cebe kañ hunahew ga kukuši, a ga cenda.

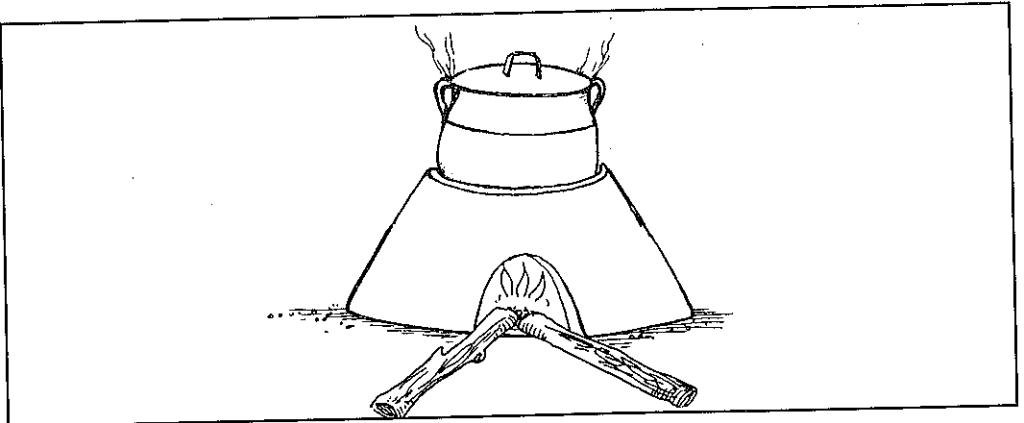
Hunahew tijaa ga hin ka bayrandi sanda hari wala tondi, wala jinay kul. Hihew* kañ goo hunahew ra ma kate diiyan ma tee. Haya kul si hin ka dii* bila hihew. Diiyanoo ga hin ka zaw wala a ma yay. Nda n'na tuuri danj nuune ra, woo ti diiyan zawanta. Nda dawoo na guuru ḥaa, woo ti diiyan yayna. Woo se boro ga hima ka maani wala jii taka wala pentir danj guurey ga.

Kalima sendey :

Kunahew	:	Hewoo kañ ga adunjaa wanga (air).
Hihew	:	Hewoo kañ ga ir gaahamoo nafa nda ir ga hunsar (Oxygène).
Diiyan	:	Ton (combustion).

Denden

1. Wa cawhayaa meesennoo tee.
2. Taka foo nda boro ga bay kañ windilahew ga bara ?
3. Macin ti hihewoo nafaa ?



Porože : Laabu feema albarkante teeyan

Goyjinawey : Labu diini, hari, subu, tondi beeri hinza, kuumu, kusu dumiyaj, soo, moo birji, henjeeri, huryaw.

Goyoo daliloo : Taalibey ma hin ka labu feema albarkante cin.

Nafawey :

- A ga tuuri hasarayan ganji.
- A ga cahā ka hawru ninandi.
- A ga konni gaabu.

Yaamar :

- Wa laboo nda birjoo kaasim.
- Wa tondi suubante ceeci.

Hanseyanoo :

Kuru jinaa :

- Wa koy kate labu diini nda henjeeri nda moo birji nda subu war m'i jisi cawhugoo dumaa ga.
- Wa war goyoo senni hantumantaa tee.

Kuru hinkantoo : Wa koy kate hari nda kuumu, war ma birjoo nda suboo dañ laboo ra k'a kaasim boryo. Wa nañ a ma funbu.

Wa goyoo kañ war n'a tee senni hantumantaa tee.
(Jirbi hinza banda ga).

Wa kate tondi beeri hinza nda kusuyaj kañ alkadarey ga fay. War ma nkañay tee kañ nda kusu foo ga sawa. Wa gaabandi tondey ma goro sanda kanje hinzaa biyoo kañ cerawey kul ga sawa.

- Wa kusoo fur a boñ ka boori (Kusoo nda dawoo game, ga hima ka sawa nda santimeetar 20 taka).

- Wa war goyoo senni hantumantaa tee.

Kuru 4-ntoo :

- Wa kate hari ka laboo diibi.
- War m'a musay hal'a ma ban, laboo masi fotogu.
- Wa laboo zaa war ma feemaa cin hal'a ma too kusoo gamoo ga. Nd'a ben, war ma kusoo kuubi-kuubi hala nga gorodogoo ma yuttu ; waati din war ma taamansa dañ feemaa mijoo nda dullu fattandi dogey ga. (Wa gaabandi hayey masi gana).

Kuru 5-ntoo :

w'a daabu a masi kottu hala zaari foo
 nda cijin foo.
 Wa war goyoo senni hantumantaa tee.
 Wa feemaa feeri ; wa war huryaa zaa ka
 laboo kaa mijoo nda dullu fattandi
 dogey ga.
 Wa henjeeri nda labu diibi cere ra k'a
 yanta*.

NB :

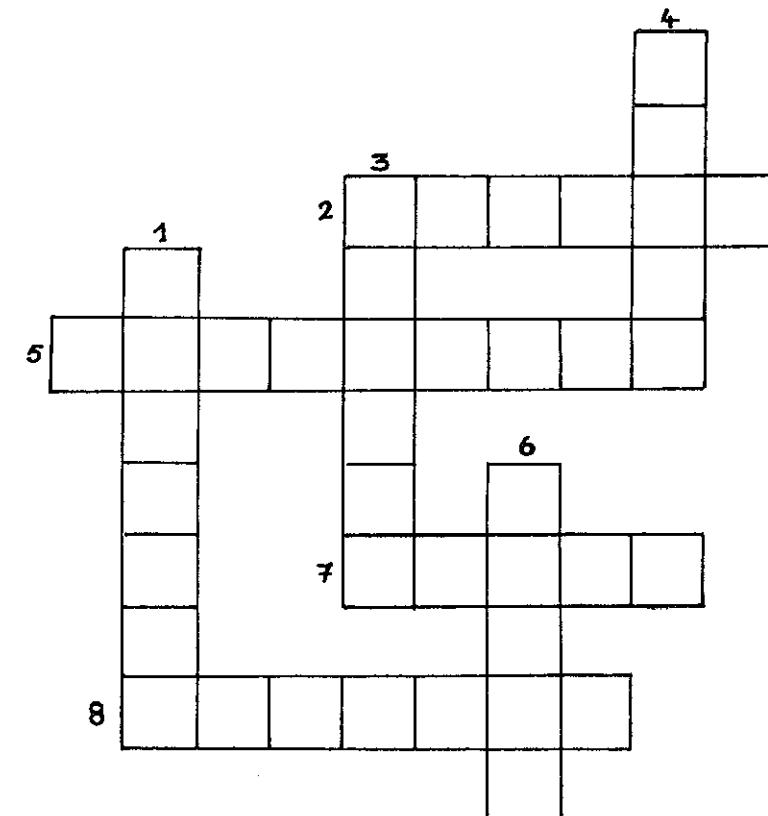
Wa war goyoo senni hantumantaa tee.
 Boro masi hina feemaa ga hala a ma cijin
 foo nda zaari foo tee.

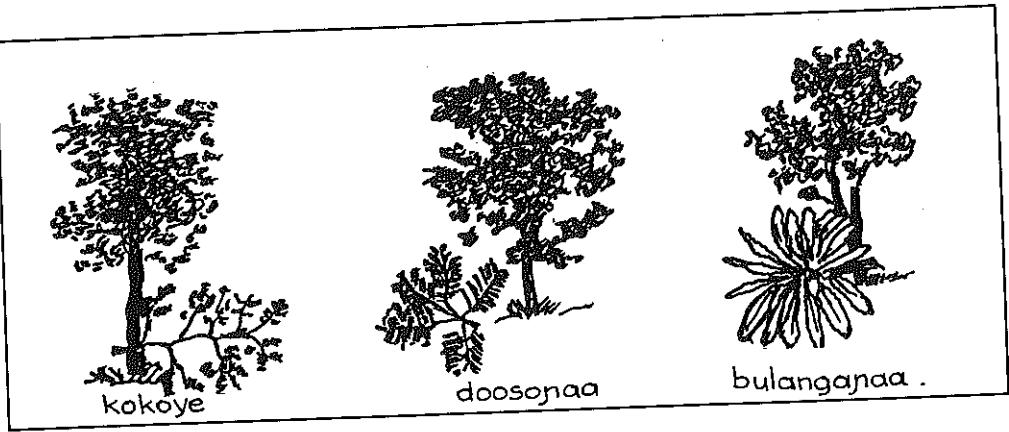
Kalima sendey :

Ka yanta : Ka yuttandi.

Senney almaganawey ceeci m'i dam dogey ra.

1. I g'a ka neesi.
2. I ga a tee cijin here.
3. Alman no kanj ga hunbur ncirpi.
4. Nda n'ga beeri, n'ga don.
5. Cijinoo ra nda haya kul si juuti.
6. Nda n'ga korte, i g'a har ma ne.
7. A ga hun niine ra.
8. A ga alhabar noo.





Laasaabubayray : Saaji alhukum

Saajoo, hunadoo no adabbawey nda borey se. Nafaw boobo goo a ra. Borey ga nga tuurey nda suubey ka huna, i g'i ka safar, i g'i maamala. Woo se ganda kul g'alhukum kayandi nga saajoo se. Saajoo alhukumoo ti asariyawey kanj i n'i kayandi saajoo dunbayanoo wala nga tonaroo wala nga dumaroo nga cinaroo, nga goyroo, nga kurandiyano fondaar. Alwaazibi, borey ma nafa saajoo ra. Amma i ga hima k'a tee nda laasaabu, nda alhaali kanj ra ngi muraadey ma hanse ka gar saajoo mana baytal. Woo se Maali ra, tuuriyanj goo no kanj hinoo na ngi zafayanoo ganji bila duje cerecerante. Tuurey din ti bulangajaa, kokoye, ferrenaa, doosonaa, deelijnaa, bee*.....

Tuurey wey nda ngi ciney nafaa ga hanse ka booboo, ngi beeriyanoo mo kala zaman. Nda borey mana fay nda k'i kaa kul ngi dumoo ga dere.

Saajey ga tee niine hinza :

- wey kanj goo hinoo juwaloo ra ;
- wey kanj goo kominey nda koyrawey juwaloo ra ;

- wey kanj goo borey hunday juwaloo ra.

Hinoo na boroyañ kayandi saajoo hawgayanoo se, kanj a g'i bana. A n'azukkayañ kayandi borey se kanj ga saajoo alhukumoo asariyawey gandu.

Amma, saajoo hawgayanoo goo borey kul ga, a sii nda boraa goo hinoo ra wal'a sii ; a sii nda boro beeri, a sii nda zanka ; a sii nda woy, a sii nda aru ; zama nda saajoo hasara wala a ben borey kul ga sawa bonaa ra kanj goo a ra. Woo se ir kul ma lakkal dam ir saajoo se cijin nda zaari.

Denden

1. Wa daliiley har kanj se ir ga hima ka saajoo lakkal.
2. Wa tuurey har kanj alhukum si yadda ngi zafaroo ga.
3. Wa war boj fahamoo hantum kanj war duu a cawoo woo ra.
4. Wa zente cawhayaa ga k'affoo tee.

Kalima sendey :

Bee : sabbi-ize.

Windilahew goo ir windilaa haya nafante beerey ra. Nga no ma laboo wanga. Windilahewoo mana ti kala hewtarya dumey kul margante, kañ g'ir kuubi, a g'ir bere.

Adama-izey nda adabbawey nda adeesawey nda harey nda tondey nda azayrawey kul si hin windilahew jañay. Windilahew jaami-izey ga booboo; sanda hihew nda nitorožin* nda hungusihew* nda hewtarya dumi booboo fooyanj. Jaami-ize foo kul goo nda nafaw, a goo nda albasi. Nd'ir na gangam-ize daabu konku ra, ir ga dii kañ a ga buu. Ir mma nee hew jañay ra woo din hun. Woo binde ti hihew ka kuma a ga. Cijin here nda boro kani tuurijnaa cire, cee fooyanj boro ga diidi. Boro zeeney mma nee cerkey wala arkusudibawey no. Amma woo, bayray janjay ra a hun. Haya kul si woo tee kala hungusihew kañ ga fatta tuuroo fitawey hunsaryanoo bande.

Baahunawey nda harey kul ga windilahewoo tijaa maate. Arboo* kañ iziney wala haroo g'a tañ hewoo bande, ga ziji beenaa ra ka ti duula. Duulaa din no ma bere ka ti ncirpi. Windilahew goo nda jejebu foo kañ se i ga nee ozon. Ozonoo din no ma zebu waynaa konnooraa. Woo se ir ga hima ka lakkal tee ir windilahewoo se, zama a goo ir windilaa haya suubantey ra.

1. Wa cawhayaa woo meesennoo tee.
2. Wa filla tana tee, kañ ga hima woo.
3. Macinyañ ti ir windilahewoo jaami-izey kañ war g'i bay.
4. Wa baahunawayanj nda hewtaryayan har kañ ga windilahewoo hasara.
5. Macin no ma zebu waynaa konnoo albarkaa ra ?

Kalima sendey :

Nitorozin	:	Azooti (azote).
Hewtarya	:	Hew dumi (gaz).
Hungisihew	:	Hew dumi kañ ga too boro ma hungusi (gaz carbonique).
Arbu	:	Hari dullu (vapeur d'eau).

Kunfakaari : Windilahew

Windilahew goo ir windilaa haya nafante beerey ra. Nga no ma laboo wanga. Windilahewoo mana ti kala hewtarya dumey kul margante, kañ g'ir kuubi, a g'ir bere.

Adama-izey nda adabbawey nda adeesawey nda harey nda tondey nda azayrawey kul si hin windilahew janjay. Windilahew jaami-izey ga booboo; sanda hihew nda nitorožin* nda hungusihew* nda hewtarya dumi booboo fooyaj. Jaami-ize foo kul goo nda nafaw, a goo nda albasi. Nd'ir na gangam-ize daabu konku ra, ir ga dii kañ a ga buu. Ir mma nee hew janjay ra woo din hun. Woo binde ti hihew ka kuma a ga. Cijin here nda boro kani tuurijaa cire, cee fooyaj boro ga diidi. Boro zeeney mma nee cerkey wala arkusudibawey no. Amma woo, bayray janjay ra a hun. Haya kul si woo tee kala hungusihew kañ ga fatta tuuroo fitawey hunsaryanoo bande.

Baahunawey nda harey kul ga windilahewoo tiñaa maate. Arboo* kañ iziney wala haroo g'a tañ hewoo bande, ga ziji beenaa ra ka ti duula. Duulaa din no ma bere ka ti ncirni. Windilahew goo nda jejebu foo kañ se i ga nee ozon. Ozonoo din no ma zebu waynaa konnooraa. Woo se ir ga hima ka lakkal tee ir windilahewoo se, zama a goo ir windilaa haya suubantey ra.

Denden

1. Wa cawhayaa woo meesennoo tee.
2. Wa filla tana tee, kañ ga hima woo.
3. Macinyañ ti ir windilahewoo jaami-izey kañ war g'i bay.
4. Wa baahunawayaj nda hewtaryayan har kañ ga windilahewoo hasara.
5. Macin no ma zebu waynaa konnoo albarkaa ra ?

Kalima sendey :

Nitorozin	:	Azooti (azote).
Hewtarya	:	Hew dumi (gaz).
Hungishew	:	Hew dumi kañ ga too boro ma hungusi (gaz carbonique).
Arbu	:	Hari dullu (vapeur d'eau).

Bayti fasaloo

Dirandoo :

Baytoo kaj war n'a caw ka bisa ra, wa kalimaa har kaj hanse ka war lakkaley dii sanda (jaa).

Kalimawey kaj ga koy jaa here.

- **jaa** : Baji, hinna, tamalla, naanandi, bappa, leelee, dangandi, hooray, jumay, safar, mooru - mooru, ladabandi, dooni, zenti, sarandi, summu, kanandi, tunandi, gorandi, hēe

- Wa kalimawey kaj maanawey ga koy nda cere nda wey kaj ga goy follokaa cebe marga nda cere.

Maana

Maana	Goy foloku
Baji, hinna, tamalla	jumay, safar, dooni, zenti
naanandi, mooru - mooru,	sarandi, hooray, leelee,
dangandi, summu	bappa, gorandi, tunandi, ladabandi.

- Maawey nda teerawey kaa cere ra.

Maa

Maa	Teera
Hinna, baji, dooni, zenti	Tamalla, naanandi, bappa, leelee, dangandi, hooray, kanandi, sarandi, tunandi ladabandi.

- Kalimajaayan tee nda kalimawey wey.

* Kalimajaan fasaloo ne

teekaw	teera gaakaw	timmandikaw	teera	(jg) maa (bg)
jaa	ga		ize	naanandi
A	na	a		dangandi
A	ga	a	jumay	subbaahi kul
A	na	a	leelee	han kul
A	ga	a	bappa	waati kul
A	si	a	heenandi	abada.

- Wa kalimajaey tee kaj ga timme nda "i" nda "a" wala "o", i ma cere hoo - hoo.

- **jaa** nda ize dogey ra, boro ga hin ka maa kul kaj boro baa dam.

Sanda:

Ay jaa, ni kaj g'ay jumay subbaahi kul.

Ni kaj n'ay bappa.

Ni kaj n'ay munda tuusu.

Ni ga cindi ay binoo ra hala abada

Hanoo kaj n'n'ay naanandi.

Ni n'ay dangandi, n'n'ay kanandi.

Ay ga ni foo, ay ga ni baani hāa.

Ay si dirja

Ni safaroo nda ni zentoo.

Jaa henna, macin ti ni banaa ?

Maali soogey suboo

Afiriki zaaroo ne

Afiriki waatoo ne

Uhū soogey

Woo ti binakaanay

Cijinoo goo ma ben

Waynasaŋey ga fatta

K'ir borcintaraa hantum beenaa ra

K'ir borcintaraa hantum beenaa ra

K'ir tee affolloku (cee hinka)

Afiriki zaaroo ne

Uhū soogey

(cee hinka)

Afiriki waatoo ne

Woo ti naata guma

Ir baaba Konaate

Borcintaray ra

Ir goo ni bande

Ir ga n'anniyaa boonay

Ka hongu bi tangamoo

Ka hongu suba wanoo

Ir ga zaama i ra

(filla)

Ir ga allaahidu sanbu

Ir ga Maali cin

Ir ga Afiriki cin

B'ir kuroo no ma mun

Ir ga koy jine

B'ir kuroo no ma mun

Ir ga zuru ka koy.

Kalima sendey

Ka zaama : Ka hin.

Kunfakaari : Hari - hari morroyan

Konni nda yayni neesiji :

Hari - hari ti hayey kul kañ ga dandi, kañ boro si hin k'i dii nga kaboo ra sanda waa, hari, karanzi, alkol, kuri, nda hkh.

Ir ma hari dam taasa ra, ir ma tammaasa dam haroo kaydogoo ga. Ir ma taasaa deke furna boj hala haroo ma zarga.

Haroo ga ziji tammasaa se beene ; saa din haroo tonton ; a hun cere ra. Woo ti a morro*.

Ir ma taasaa zumandi, hala haroo yay, a ga zunbu nga doo zeenaa ga.

Hari - hari kul kañ koron ga morro.

Laasaaboo woo no borey na zente ka neesa jinay tee kañ se i ga nee konniyay* neesiji.

Neesijoo mana ti kala kulba jinde kuku kañ ra hariguuru kañ se i ga nee mo merkir goo ; a ga kanja bundu ga, adaduyan goo a ga. Hal'ir na neesijoo dam galaasi mennante ra nongoo kañ ga merkiroo ga kay, ir ga yaada dam a ga. Nd'ir n'a dam hari zarganta ra, merkiroo ga ziji, nga kaydogoo ga ir ga zangu dam. Ir ga yaada zeeroo ka koy zangu zeeroo ga, zemni zamnaray zangu. Zamnaray foo kul ga sawa nda degere foo.

Nd'ir na neesijoo dam galaasi ra kañ mana menne, merkiroo ga zunbu yaada se ganda. Woo se arajoo ra war ga maa i ga nee koyra fooyaj ra sanda Mosku wala Pari merkiroo zunbu hala waranka wala waranza, yaada se ganda.

Konni nda yayni neesiji dumey ga booboo ; jerey merkir bara i ra, cindey alkol bara i ra. Ngi nafaa ga booboo. Metewo goykey g'a ka karaa* konnoo nda nga yaynoo neesi, lotokorey g'a ka wircikoyney waney neesi ; izin fooyaj mo ga muraad'ey.

* **morro** : Tonton

* **Kara** : Windilahew (atmosphère).

* **Konniyay** : Hayey yaynoo wala ngi konnoo (température).

Denden

1. Wa hāyaney wey zaabi.
Waati foo ra hari - hari ga morro ?
Zamnaray marje bara neesijoo ga ?
Neesiji dumi marje no war g'i bay ?

2. Wa cawhayaa woo mee sennoo wala nga senni hantumantaa tee.

3. Wa cawhaya tana zente woo ga, war m'a hantum.



Guku burgoo hunandiyano

Boro kul kañ ga Fotofaari laamaa bay, nda n'dii a hō zaaroo kala ni binoo ma hasara. Boro kañ dii Fotofaari kañ bay ka ti koyrawey kul kañ g'a wanga se kurdo, kala ma kayfi. Ba ceeyawey g'a ka koyraa borey gefere. Woo kul binde haya man'a tee kala jawdoo booboyanoo nda borey hunday teegoy futaa.

Beerikaw si hin mansi jarjay, mansi kunfa hunday bara Fotofaari borey ga.

Koyraa alwakiiley na fee dañ koyraa kul bande, borey kul na cere marga boñkoynoo do. Alžamaa kul waafaku ka Guku burgoo hunandi, zama alaada burgudoo no.

Margaa banda ga, i na boroyañ tunandi ka koyra tanayañ nda faabakey alhabaaray. Boro kul kañ maa dabaroo mma albarka dañ Fotofaari borey se.

Wiiziyon Monjal na Fotofaari borey kabuzaa nda dumi teewaa se, moto ponpi, gaazuwal. Hinoo borey na tekinišan sanba ka koyraa borey yaamar burgoo goyoo ra.

Koyraa borobeerey nda zankey kul ti anniya foo. Subaa ra koyraa borey na fangaley diida, i n'i beeri, i n'i kanandi, i n'i hañandi.

Akor borey n'i faaba nda bogoti, aroozuwar, pellu, taasu nda nooru, gaazuwal daymi se.

Teewaa sayandi, a hañandi. Arwasey kondaa no ma huuga nda teewaa saajawyanoo, cijin nda zaari. Hanoo kañ tilamoo too, alhabaaro koy gandawey kul ra.

Hinoo, porožewey, koyra tanawey kul yahadar Guku bangoo ga. Ni mma zee jingar zaari no. Amiiroo no ka jin ka kanbe dañ, de borey kul sintin ka duma.

Jirbi iyye timmante no burgoo tilamoo toor'a. Boro kul kañ dii Guku kala ni binoo ma jaali. Koyraa borey na ba furiye kayandi adabba tajantaa se, kañ ga hin ka huru burgoo ra. Maalinorest na Fotofaari borey gaakasinay nda kaatibi miliyon foo; i na ba mangasa cin i se kañ ra burgoo ga fanga.

Koyraa borey mana fay i ga burgoo saajaw hala a nin. Hori-hori kaakey na hori-hori kaa, burgu kaakey wiya burgoo ra. Burgoo jere beeroo kul fanjandi mangasaa ra. Muraadu booboyañ hanse Guku burgoo ra ; woo kul mana ganji kañ haya cindi a ra. Burgoo nooroo ra Fotofaari kondaa na goyjinayyañ day.

Jiiri foo, woo din banda ga, koyra booboyaŋ zente
 Fotofaari ga. Fotofaari-izey kaŋ goo ganda fooyaŋ ra na ſaari
 nda tarakter ka ngi borey faaba. Woo ka kate margagoyey* ma
 booboo Fotofaari ra. Boro kul kaŋ maa Fotofaari maawoo se si
 baa kala nga ma dii a. Koyraa willi nga za ho alhaaloo
 ga. Baahunawey kul jaali. Fara nda zilla ben.

Windilaa anneemaa willi a ga. Sikka sii kaŋ ir windilaa
 saajaw janja hunday ti ir boŋ halaciroo.

Saa din, a masi tee boro kul se haawi, nda haja maa albasi
 se, cee ma nga boŋ wiri. Woo ka kate Fotofaari kuł ma firzi a ma
 zatagu cere ra.

Kalima sendey :

Margagoy : Goy kaŋ boro booboyaŋ gā goy nda cere
 (travail collectif, communautaire, investissement humain).

Denden

1. **Wa tuuru hāayaney wey se :**
 Cin ti sibiloo kaŋ kate Fotofaari borey na burgu duma ?
 Macin no borey jin k'a tee margaa subaa ra ?
 Macin se Fotofaari borey na furiya tee ?
 Porože fooyaŋ ka Fotofaari borey faaba ?
2. **Wa kalima foo kul hantum taka kaŋ ra a ma haya folloku kaŋ mana tabati cebe :**
 Zaaroo, ceeyawey, boroyaŋ, faabakey.
3. **Kalima foo kul, wa duu a se kalima tana kaŋ nga nd'a ti maana foo :** saajaw, sikka, waafaku, yee.
Wa kalima foo kul nkuwaa hantum : arwasey, zaaroo, albalaawu, hasaraw.
4. **Wa kanjoo woo timmandi :**
 Margaa banda ga, i na boroyaŋ tunandi.....
Wa fillaa woo timmandi :
 Burgoo nin

Alhabar dunbo : Buram hewey

Buram ti koyra kañ hewoo ga baa. A ga sendi zaari kañ hew si tun. Waati booboyañ borey kañ ga dira loorawey ra wala mootawey ga, ga dere. Borey mo kañ ga dira koyrahiyey ra, cee booboyañ, i ga mun.

Han foo hew beeri foo tun. A hoy a ga hẽe nda sahã. Ahaman koyraa dikiteroo kañ se i ga nee Amadu Alfa hamaaninay ka koyrahii tañ ka koy nga lokkoloo ra. Kañ a ga bisa Alwaadu hondoo ga, hewoo na ngi hiyoo zaa hala Buram-Zindo gaaniyaa ra. A mun noo din. Amadu jañ dabari kul kala bii adakaa kañ boñ a gandabir. Bondaa n'a zaa hala Karza koyra. Hiyoo kañ mun, jinaa ga booboo a ra : ḥaari saakuyañ, sukar, fita, darbay nda haya kul kañ ti lokkol-izey cawhayey. Irkoy na Amadu hallasi, amma bii adakaa ti dabaroo kañ a duu a.

Alhamiisaa hane, Me jirbi 28, 1998 jiire mo, Kalil, Gaawo garu cinakaw foo, na nga mootaa zaa ka koy dii nga goykey kañ goo Wani. A na nga cere foo zaa, i hanga. Hewoo tun. A hanse ka sahã. Waynaa kañ, i mana yee Gaawo.

Alzumaa subbahoo, ngi borey lakkaley tun. I na moobil zaa, i huru cewey ra. I koy Wani, i mana duu ngi alhabar. Gunakey yee ngi cewey ra, koyra kañ ra i too kul i ga hãa, i si duu alhabar. I hanna ka fee arajey ra. Boroyañ yee ka biya ka fatta ka Buram fondaazaa. I na Buram zandarmey alhabaaray. I na fonda cebekaw foo zaa ka koy guna. I mana dii haya kul.

Soojayañ na moobil zaa ka koy i ceeci. I too zaari hinza, alhabar kul mana duwandi. Borey sintin ka selanj. Affooyañ ga nee bandiyey k'i dii. Jerey ga nee haroo r'i kañ, cindey ga nee mootaa k'i zeeri, i maray wala i nka koy Tunbutu.

Boro kul mana buuyan dam nga lakkaloo ra za a mana ti cee jinaa ti woo kañ, Kalil ga hun Gaawo ka koy Wani.

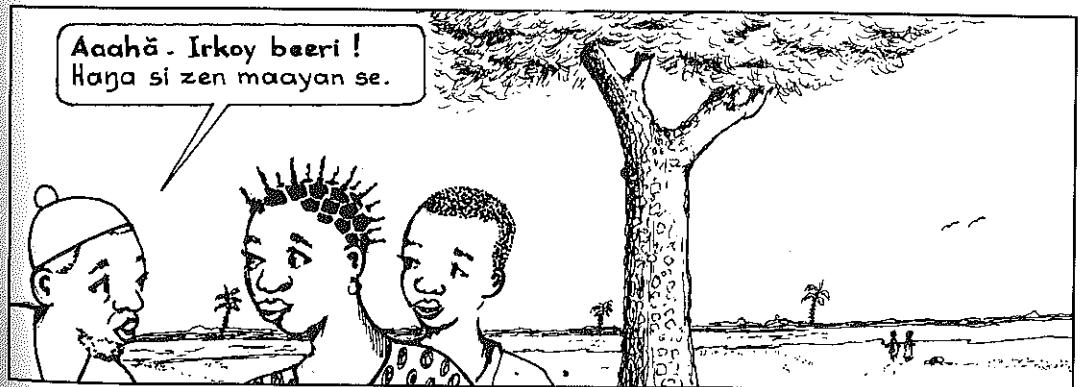
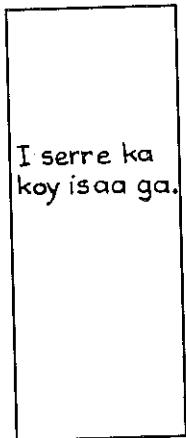
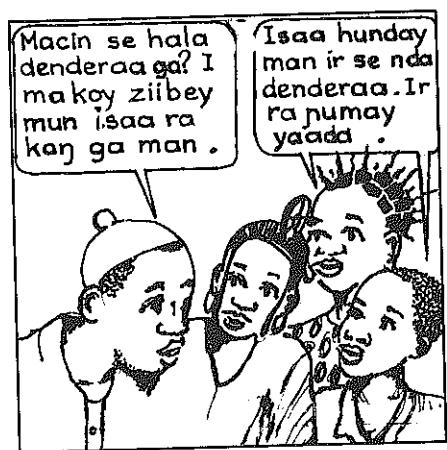
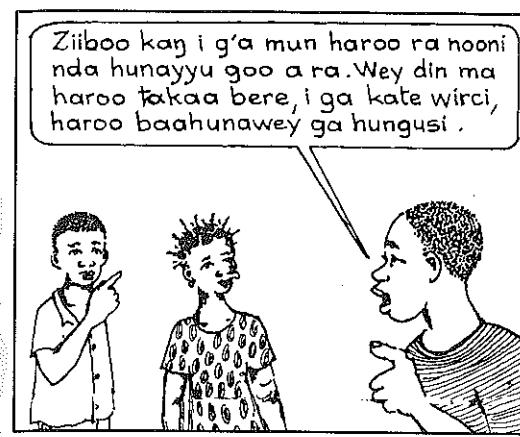
Borey cindi woo ra hala atinnoo hane žuweñ jirbi 8, 1998 jiire kañ soojayañ kañ ga lawre too kate Buram. I koy zandarmey do, i n'i noo alhabar kañ ngi dii boro bukaw hinka Muudet. Ngi nda zandarmey nda fonda cebakaa, nda ngi borey koy cere bande. I gar kate kañ Kalil nda nga ceroo no. I n'i fici noo din da ra. I na mootaa zaa kate Buram.

Boro kañ ga Buram fondaazaa kul ma nga boñ hawgay. Nda hew tun kul ma kay.

Denden

1. Cimi wala taari kañ Buram ti koyra kañ hewey ga baa ?
2. Cimi wala taari no kañ biyey adakaa ka Ahaman koyra dikiteroo faaba ?
3. Cimi wala taari no kañ hiyoo kañ mun jinay si booboo a ra ?
4. Cimi wala taari no kañ Kalil, looro dirandikaw no ?
5. Cimi wala taari no kañ Kalil nda ceroo mana diyandi kala Muudet ?
6. Cimi wala taari no kañ soojey ti gar i buu ?

Isa si tee dendere



Hoorawey

- I. Kalimaa kaj kuu nda kalimawey kul hantum nda harfey wey. Masi yee harfu foo kul ga.

I	K	O
C	R	S
Y	A	B

- II. Harfey kul dam cere ga ma duu kanihaya foo.

U	K	A	R	F	N	E	J
---	---	---	---	---	---	---	---

III. Albata (furari).

1. N'goo nda bidoj liitar guu nda bidoj liitar hinza. I nee ma koy isaa ga ma kate liitar taaci hinne hari. Taka foo no n'g'a tee?
2. A ga dira cee foo ga, amma a ga kay cee hinza ga. Macin no?
3. Baaba hinka nda ize hinka kaj goo cere bande i ga sawa nda ihinza.
4. Ize yagga kaj ga kabu iwoy.

CAWGANDÉ 5 - ZENTI - DAARA



Safarkaw bila ibay

Woo ti aru foo kaj se i ga nee Muuda. A ga hanse ka wandoo kar. Woyoo na haya tee, a mana haya tee a mm'a zab cijin nda zaari. Faadi zogu ka koy ngi borey kul do nda affoo-foo. I g'a yeeti nga hugoo do hal'a fara. A nee nga boj se sohō da, nga ma goro ka dabari ceeci ka nga dukuroo kaa nga kurjoo ra. Faadi miile beene, a miile ganda, fondo kul sii. Karakaa goo nga boj ga. Faadi si hēe soko a ma zogu. Woo kul si aru binesandaa woo ka kay nga alaayanoo ga.

Han foo kaj Muuda goo faarey do boro hinka kaa koyraa ra. I nee safarkaw no ngi ga wiri bojkoynoo izewoyoo se kaj biri gaaru kormollaa ra. Alfagey, kuuley nda zimmawey kul jan dabari.

Leyla ti bojkoynoo ize kaasoo. Nga nda baaboo kul si njaa i si hanj, binemaray se.

Boŋkoynoo na boroyaŋ tunandi, nongu kul kaŋ ra i dii safarkaw, ba gaabi no, i ma kat'a nga do. Koyraa borey nee ngi si safarkaw kul bay.

Margaa banda ga, Faadi nee boŋkoynoo diyawey se nga ga baa nga ma dii ey. Aru hinkaa koy a do. Faadi nee i se kaŋ nga maa hayaa kaŋ diraa ra i goo. Boraal kaŋ ga hin ka boŋkoynoo izewoyoo safar ti nga kurjoo. Safarkaw kul si bis'a, amma daa laalaa kaŋ goo a ra se boro si bay nga bayraa ga. Daawoo man'ti kal'a si yadda ka haya kul tee nda i man'a kar hal'a ma naaji. Faadi sennoo tee arey se boŋhaway. A zee i se kaŋ woo kaŋ nga n'a har ga moo boo. Aru hinkaa n'a hāa nda kurjoo. Faadi n'a honnandi i se nga faaroo ra.

I koy Muuda do, i na cere foo. Diyawey na hayaa kaŋ diraa ra ngi goo har a se. A nee i se kaŋ nga si safarkaw kul bay koyraa ra. I nee a se kaŋ nga da ti boraal kaŋ ngi g'a ceeci. A zee i se kaŋ nga si wan biri kaayan. Kaŋ a ga woo har ka ben kul, arey sintin k'a zab. Waatoo kaŋ a hottu a nee i ma kay, nga ga koy woykaynaa safar.

I serre ka koy boŋkoynoo do. Boŋkoynoo jine Muuda nee nga ga ziziga, aru hinkaa yee k'a zab. Muuda nee i ma kay, nga ga Leyla safar sohō da. I n'a ka koy Leyla do, a na borey kul kaataray. Muuda na nga taka foo tee, hala woykaynaa ga nee nga ga fokkoto ka haaru kul biroo kaŋ. Muuda na biroo zaa, a koy a cebe amiiroo se. Boŋkoynoo n'a foo-nda-goy; a nee a se a si hin ka koy kala a ma koyraa wircikoyney kul safar jina nga m'a sallama. Muuda nee boŋkoynoo se kaŋ saaye de nda ijinaa

hunday tee, nga si wan safaryan.

A mm'a har ka ben nda berzu koyey sintin... Waatoo kaŋ Muuda naaji a nee i ma kay, nga ga wircikoyney kul safar. I ma kate nga se tuuri nda nuune, i ma nga nda wircikoyney hinne dam garu ra. Boŋkoynoo yaamaroo ga, waati din da, i na wircikoyney kul marga garoo ra : wey kaŋ ga hin ka dira, wey kaŋ i na jese dam i se nda wey kaŋ i n'i yaaya. Safarkaa na garoo daabu i ga, a na nuunaa diinandi. Waatoo kaŋ nuunaa dii garaw-garaw, tuurey sintin ka denji tee, Muuda nee wircikoyney se : "Boraal kaŋ wirci nda war kul ma kaa ka huru nuunaa ra, a ma dii ka tee boosu. Wircikoyni kul kaŋ na boosoo hanj ga duu baani dogoo ra".

Wircikoyney tee sōy. Boro kul si baa nga ma huru nuunaa ra, a ga hunbur mo ka boro foo cebe ngi borey ma nee nga k'a wii. Muuda batu. Waatoo kaŋ a dii boro si duwandi, nga hunday tun. A na wircikoyni foo kaŋ ga kani cebe, a nee nga ti boraal kaŋ wirci nd'i kul, a ma huru nuunaa ra.

Wircikoynoo tarbasu, a tun a nee nga duu baani. Muuda n'a kaa taray. A yee k'a har affoo se, woo din mo nee nga saabu, a fatta. Takaa woo da hal'i kul ben. Boŋkoynoo goo hugoo mijoo ga nda jamaa. Boro kaŋ fatta kul a g'a hāa wala taka foo. Boraal ga nee alhamdulillaahi sohō da, nga duu baani, nga si haya kul maate, safarkaa woo cine sii.

Boro fooyaŋ ga sar-sar ka ngi cewey nda ngi kabey jindaw hala boŋkoynoo ma hakiika kaŋ a baa ngi se.

Waatoo kaŋ wircikoyney kul duu baani, Muuda fatta.

Boŋkoynoo nda wircikoyney borey n'a foo-nda-goy, i gaara a se. Boŋkoynoo n'a sallama nda alman boobo. Muuda nda nga dumkey yee nga koyraa ra. A mana yee kaa wandoo hunday kar, za a dii karari naajoo.

Denden

1. Hääyaney wey zaabi.

Macin se Muuda ga Faadi kar ?

Faadi sennoo tee bonjaway diyawey se, macin se ?

N'ga tammahā kaŋ woyoo dukuroo hun kurpoo ra wala ?

2. a) Bankanji kaŋ ga hima dam safar ga.

b) Kalimawey kaŋ zeeri g'i cire barmay nda ngi
nkuwawey : kanandi, binebaana, wandoo, woy.

Woo kul si aru binesendaa ka kay nga alaayanoo ga.
Boŋkoynoo na boroyaŋ tunandi.

3. Kalimawey wey tabatandi nda i ga iboobo cebe : fondo,
zaari, bonjaway, saaye.

4. Boŋkoynoo na izoo ka koy boro hinzaa woo do : alfa,
kuulu, zimmaw ; affoo kul dabaroo kaŋ a g'a tee ka Leyla
safar hantum.



Safarkaw bila ibay (I)

Faadi : Iri arubeeroo, ni ḥaahaya ne, amma a ga koron.

Muuda : Macin ra n'cindi ?

Faadi : Za subbaahi, goy da ra ay goo : numandiyanoo nda duryanoo nda haabayanoo nda hari guryanoo, nda Abdullaahi kaŋ mma hẽe de !

Muuda : Woo nda n'g'ay zaabi ? (Paj ! Paj !).

Faadi : Yo ! yo ! yo ! Ay bone, ay naaji, ay ti de farka.

Muuda : N'si dangay ay boŋ ?

Faadi : Yo ! yo ! yo ! Ay na iboryo tee, ay na ilaala tee, kul gobu g'ay ra cijin nda zaari.

Muuda : Nda cimi bara ni kone ni borey si ni yeeti waati kul kaŋ n'zogu.

- Faadi** : Hiijay nda ng'albarkaa de se ay ga naajoo woo
muje.
- Muuda** : Hala ay ga hun faarey do, ya gar attay jinawey
soolu.
- Zali** : Wa hoy baani ! Baani se n'ga hẽe Faadi ?
- Faadi** : Zali, ya nka naaji. Ay hottu ; waati kul karari.
- Zali** : Jam ! jam ! Macin ka kate woo ?
- Faadi** : Zali, ay ga ni hāa nda Irkoy wala kanbe foo ga
hin ka hina, a ma haaba, a ma dur, a ma
jumandi, a ma hari gur... a ma yee ka duu
hunanzamay ?
- Zali** : Woo hunday ga sendi, kala faabakaw.
- Faadi** : Za alfazar kañ ay ga kay ay cewey ga kala
cijinoo jirboo...
- Zali** : Agay hunday ay n'Irkoy saabu, ay goo
mooyaynay ra. Amma Irkoy ma ni noo suuri.
Sohõ ay ga yee hugey !
- Faadi** : Nañ ay ma cee fur ni bande. De bitingaa hendi ?
- Zali** : Saa din ni nka mana maa alhabaaro se ?
Kokoy izewoyoo no biri n'a dii, i ga safarkaw
wiri a se.
- Faadi** : Zali, taare kala ma nee i se i ma kaa ay do.



Sarfarkaw bila ibay (II)

- Diyawey** : SAK* ! Ir ne, haya kañ goo ni do har i se, ir ga
cahã.
- Fanta** : Hayaa kañ diraa ra war goo, ay ga nga
safarkaa bay.
- Diyawey** : Haaa !... Gaarari sawa nda amin. Ir binde
taabi woo fondaan ra hala ir biney hun.
- Fanta** : Woo kañ ay g'a har war se ma cindi de iri nda
war gamey ra.
- Diyawey** : Safari too alaahidu zaayan wala ?
- Fanta** : A bis'a ga hunday, za nda a fatta bonaa agay
de boñ a ga kañ !
- Diyawey** : Woo allaahidoo ir g'a sanbu ma ne.
- Fanta** : Agay arubeeroo ga hanse ka wan safaryan.
- Diyawey** : Koyraa borey ndaalwakiiley binde kul nee ngi
si safarkaw kul bay koyraa ra.

Fanta : Koyraa borey si hin ka woo bay : <<Nkuura
 kaarukaw no ma nga miimi dogoo bay>>.

Diyawey : Ni sennoo ga, safarkaw beeroo woo cine si
 hima ka tuku.

Fanta : Safarkaa ga tuku za daa laala bara a ra !

Diyawey : Jam ! Macin daa laala ti woo ?

Fanta : Hjnesenda no. A si yadda ka haya kul tee
 doonay ga, kala i m'a barzu hal'a ma naaji.

Diyawey : Almunkar ! Woo hunday ir mana bay ka
 maar'a.

Fanta : Woo kanj ay n'a har war se da ga moo boo.

Diyawey : Nda woo hunday no, takaa ga don. De man ra
 ir ga hin ka dii ni safarkaa woo ?

Fanta : Nga no faaroo ra kanj ra tuuri beeroo goo.

Diyawey : Foo-nda-goy. Ir wanoo ka cindi sohō.

Fanta : Wa walay ya, war masi baanandi a se.

Kalima sendey :

SAK ! : Salaamu Alaykum !



Safarkaw bila ibay (III)

Diyawey : Siw ! siw ! siw

Muuda : Macin no ay n'a tee ? Ay bone ! W'ay faaba !

Diyawey : Mut ! Mat ! Mut ! Mat !

Muuda : Macin no ay n'a tee ?

Diyawey : Haya kul sii no kala ma serre ka koy kokoy
 izewoyoo safar.

Muuda : Ye, ay bone ! Han foo no ay wan safaryan ?

Diyawey : Ni hijoo ga sendi ! šut - šat ! šut - šat !

Muuda : Wa kay ay ga. Ir ma koy.

Diyawey : Kokoy, safarkaa ne.

Kokoy : Agay izewoy kaasoo no biri gaaru jindoo ra.
 Ay ga baa m'a kaa ya ne.

Muuda : Kokoy, ay ga zee ma ne kanj ay si wan
 safaryan.

Diyawey : Mut - Mat ! Mut - Mat !

Kokoy : Macin se war ga aroo woo kar ; war si batu ya
 war yaamar ?

Diyawey : Kokoy, woo hijesenda no, nda a mana naaji
 kul a si safari tee.
Kokoy : Saa din wa hanse k'a zab!
Muuda : Wa kay! wa kay! Man wircikoynoo?
Kokoy : W'a ka koy wircikoynoo do.
Muuda : Borey kul ma fatta kala wircikoynoo.
Muuda : Wircikoynoo, ay guna (Muuda ga takayan tee
 kanj ga kokoy izoo haarandi).
Leyla : Ha! ha! ha! ha!
Leyla nda Muuda : ye! biroo ne!



Safarakaw bila ibay (IV)

Diyaw foo : Kokoy, ay ga maa Leyla nee biroo kanj.
Muuda : Kokoy, biroo ne!
Kokoy : Za ni woo safarkaw beeri ti ni! Ay si ni
 sallama kul kala ma koyraa wircikoyney
 kul safar.
Muuda : Kokoy, ay si wan safari. Ijinaa hunday
 saaye de nd'a tee.
Diyawey : Hun iri nd'a game. Sohō da a g'i safar.
 <<Nda suway mojoo mana koron kul a
 si nama>> Mut! Mut! Mut!
Muuda : Wa wircikoyney kul marga garu foo ra.
 War ma kate tuuri nda nuune.
Kokoy : Wa hayey kanj a n'i har tee nda cahāyan.

Muuda : Wa hañajer ya ne. Boraan kaj wirci nda
 borey kul nga ma tona, nga boosoo ma
 wircikoyney cindey safar !
Wircikoyney : (I kul ga tee suk !)
Muuda : Waatoo kaj war si tuuru, ni woo, ma nee
 ni no ka wirci nda borey kul.
Wircikoynoo : Irkoy ma ay hāa, ay duu baani !
Muuda : Saa din wircikoynoo, woo no ?
Wircikoynoo : Agay da saabu !
Muuda : N'ti war kul nka duu baani ya ?
Wircikoyney foo-foo kul : Ay duu baani. Ay duu baani.
Muuda : Kokoy, ay benandi.
Kokoy : Foo-nda-goy ! I kul bisa nda ne, hala i
 mma gan.
Muuda : Sohō ay ga baa m'ay sallama, ay ga koy.
Kokoy : Sulay, addiikawey wey zaa. Umar, ni
 mo ma almaaney wey boy, war ma safarkaa
 dum hala ngi koyraa ra.
Muuda : Kokoy, ay ga albarka dam ma ne.
Muuda (nga bonj se) : Nda takaa woo ti
 karari ay si yee k'a tee boro se koyné.

Denden

1. Wa willandoo zente boro tana fooyaj se.
2. Wa willandoo senni hantumantaa tee.
3. Wa willandoo biifeelagaa tee.



Daara : Wazaz wangaaritaraa

Wangaari* foo bay ka tee Tanbakoyer kañ se i ga nee
 Wazaz. Wazaz ti wangaari kañ maajoo zanzaj nongu kul here.
 Nga wangaaritaraa se borey ga ngi bonj dii a ga, i ga doo nañ a
 se .

Koyraa woo borey si muraada Wazaz de kala han kañ
 zaari kaa i ga. Za, i ga bay kañ Wazaz hinne ti boraan kaj ga hin
 ka zaari siitante bisandi ngi ga.

Han foo nga koyraa borey bayrandi a se kañ wangu huru
 koyraa ra, a na soogey zurandi, a na arkusey bongandi, a na
 woyey nañ heeni nda zana ra, a na Wazaz wandoo ka dira.

Sennoo woo na Wazaz binoo too kuri, a na gaahamoo
 hinbirey kul kayandi a ga. Wazaz miilaa mooru. A nee nga bonj
 se macin ti nga wangaaritaraa, macin no a n'a nafa nga se ? Nda
 wangaaritaray ga bara, hō zaaroo no nga ga hima k'a cebe.

Miilayan nda honguyan kuku banda ga, Wazaz koy nga

baryoo kaloo do. A na baryoo dii, a n'a mooru ka koy, a n'a mooru ka kaa. Waati din no a koy kate nga alakayfoo nda aljamey k'i dam baryoo ga. A na nga soolagey kul tee hala i ben: alhindи takuba goo ceraa ga, kanbe-jinde-huryaw goo kanboo ra, biraw goo alakayfoo ga. Wazaz kaaru nga baryoo, a n'a sorro ka koy, a n'a sorro ka kaa, a n'a zoora borey jerey ga. A bayrandi i se kaj woo kaj Irkoy n'a hinandi nga se misoo woo ra, kul nga g'a tee. Nda wura na nga zaaroo hoo, badila bag'a. Borey jaali, biney kan nda senney wey kaj fatta Wazaz mijnoo ra. Woo cebe i se kaj wangaari goo ngi koyraa ra kaj ga hin ka moociray kaa ngi se.

Woo banda ga, Wazaz n'a arusooga goorantayaŋ suuba kaj ga too boro zangu cine ; a huru jiney ra, a na wangoo dogoo ceeci. Diray kuku banda ga, i ga cuddā^{*} foo honnay ngi jiney ra. Waatoo kaj i man wangoo, Wazaz wurru. Soogey cindey tuuru a se. Wangoo borey bay waati din kaj boroyan goo ngi ceekusaa ra. I na ngi diraa yaynandi hala ngi ma duu ka faham borey wey se. Waatoo kaj Wazaz kaa ka man wangoo, boro jinaa kaj jeli, biraw na mojoo kaa. Waati din de Wazaz nda nga borey sintin : takuba ga zafa, biraw ga moo looti, ·cee ga tafa..... A bara takaa woo da ra hala wangoo jere beeroo kul ſebu. Gandaa sintin ka feeri. Wangoo borey jerey kaj, cindey zuru. Wazaz na nga wandoo guna hal'a dii a. A n'a zaa, a n'a fur baryoo boŋ nga dumaa ga.

Seede se nda suba senni se, i na wangoo bojoo nda boro gureyaŋ dii, i n'i ka kaa ngi koyraa ra. Borey m'i honnay nda

cililoo nda hooraa ma sintin kul goo cere bande.

Wazaz koyraa borey hoy jaali ra. Wazaz maajoo hanse ka fatta, nga beeraa tonton koyraa borey do, i naanay kaj Wazaz wangaaritaraa timme.

Kalima sendey :

Wangaari : Wangu-ize kaj ti assaja.
Cudda : Kusaw.

Denden

1. Wa hāayaney wey zaabi :

Macin no ma Wazaz wangaaritaraa cebe ?

Wangu jinay fooyaj no Wazaz n'i zaa ?

Waatoo kaj Wazaz man wangoo, macin no a n'a tee ?

Mayyaŋ no Wazaz n'i dii wangoo dogoo ra ?

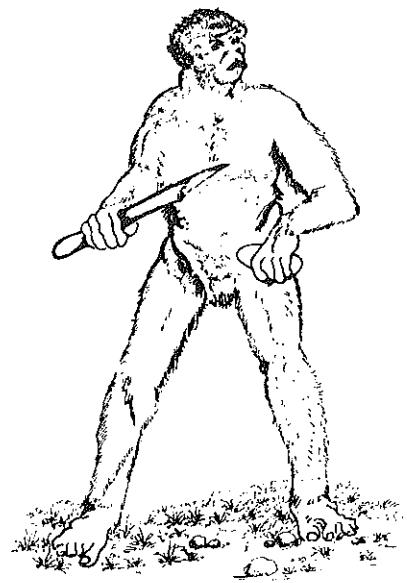
2. Wa teekey footarandi kalimajanoo ra :

Han foo nga koyraa borey bayrandi a se kaj wanguyaj ka huru koyraa ra. I na soogey zurandi, i na arkusey bongandi, i na woyey naŋ heeni nda zana ra, i na nga wandoo ka dira.

3. Kalimawey kaj cire zeeri goo barmay nda ngi maana fooyaj.

Muusa ga hēe a ga **zana**. Baaboo na nga baryoo **alakayfoo** daŋ a ga. Moociray ka kate a ma **naarumaa** woo tee. Muusa **zebu** nga heenoo ra.

4. Wa guna war lakkaley ra, war ma hantum haya kaj Wazaz nda nga wangaari-izey n'a tee.



Kunfakaari

Donjkul fersey : Jintaariki nda taariki

Adama-ize ma bangay adunnaa ra, mee filla ga, ga sawa
nd'adadu booboo kaj si hin ka kabandi nd'alhakiika. Tammahā
ga, boro jinawey hunaa ti hooyan nda Kurmayan. I ga ham gani
ŋaa, i ga bankaaray nda tuuri fita nda adabba kuuru. Ngi nda
hoogawey ga cere dii tondi horbey* ga.

Zaman tee kaj ra i duu nuune, i fari, i kur, i na darbay
dam, i sintin ka koyra tee. Addaliiley kaj g'ir ka wey har ti
donjkul haya baykey kaj dii taamansawey kaj ti biyey kaj goo
tondey ga, goyjinawey kaj i fansa ka duu ey : tondi daasi, harji,
kuumu, kusu cenbu, huryaw kaj tee biri wala hilli ra.

Goyjinawey wey laasaabuyanoo ka kate i n'i zemna
zaman hinza game : tondi cabsi zaman hinkaa nda tondi yuttaa

zamanoo. Hantum mana bara han din kaj ga misey wey jisi
borey se, k'i fahamandi. Alwaatoo woo se i ga nee jintaariki.
Miseyan tee ka bisa kaj ngi bayraa dere, borey laasaabu kaj
hantum janjay ra woo din hun, zama nda moo hun, botoloo ga
cindi. Tiira kaj tee ka jisa s'i ga nee taariki.

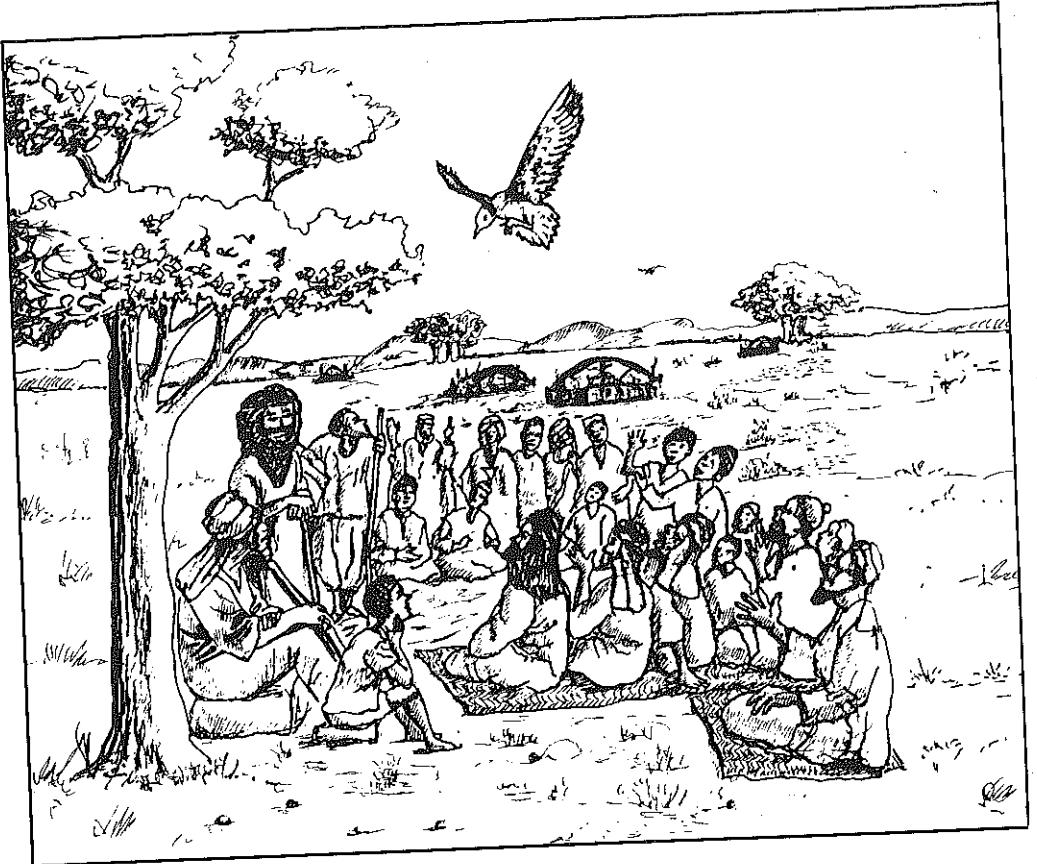
Zamanoo kaj ra adama-ize na nga hunayanoo misey
hantum, nga ra taariki sintin sanda taariki Suudan wala taariki
Orom.

Kalima sendey :

Tondi horbey : tondi huuru.

Denden

1. Wa cawhayaan kaj war n'a caw filla hantumantaa tee.
2. Wa kunfakaari foo tanayan tee war boj se.



Zenti : Amiiru foo bay ka tee

Za ho amiiri foo bay ka bara. Amiiroo din na woy hinka hiiji. Wande jinnaa duu a se izaaru hinza ; ihinkantoo duu a se izaaru foloku. Woy hinkaa cindi ka waafaku hala koyraa borey kul mm'i boonay. Amma almunaafikey mana goro i se.

Amiiroo wande hinkaa goro hala i si cere kani baani , soko i ma ſawar cere ga. Woo kul cire amiiroo wande jinnaa ga anaſſa daŋ arubeero ra. Amiiroo da mana goro hala ibilisi hin a. Amiiroo kaa hala a baa haya kul nda nga ma dii nga wande hinkantoo. Za wande hinkantoo nda izaaroo ga zilla hugoo ra hala ba waa mun i boŋ hansi si a logu. Subbaahi kul woy jinnaa

mma taari waccoo ga, haya de kaj g'amiiroo binoo tunandi.

Han foo de amiiroo na wande hinkantoo nda, izoo nda nzuraa kaataray windoo ra. Woy zeenaa nda izoo nda haamaa koy ngi bugoo cin koyraa banda ga, haawi ti dalil . Jiiri ga kani, jiiri ga tun , amiiroo si bay wala izoo kaj a wang'a ga ḥaa wala a ga haj. Woy zeenaa nda izewoyoo nda haamaa ti fur haya.

Alaasar foo, amiiroo nda nga jamaa goo faakaaray timmante ra kanj ciraw hun a se beene kanj na nga nzorfu korbaa haamay. Ciraa woo misoo na batoo kul bojoo haw. Saajaa din alhabaaroos tun koyraa ra. Koyraa borey cindi ka cere hāa : "Taka foo nda ciraw ga hin ka korbay kaa kabe ra ?".



Woy jinaa izaaru hinzaa nee ngi baaba se binoo ma kani. Nongu kul kañ ra nzorfu korbaa huru kala ngi ma kat'a. Arwasu hinzaa na fondaan dii. I bara i ga dira, i bara i ga dira hal'i too koyra foo ra. Arwasu hinzaa hanse ka fara, i heray mo. Boraan kañ do i zunbu n'i noo ñaayan.

Hawraa banda ga zankey nda koyraa arwasey cindi ka faakaaray. Faakaaraa ra i maa kañ woy darzante foo goo koyraa ra kañ aru kul kañ hin ka wannas'a se, aroo mana dusungu, kul subaa ra aroo ga duu a hijay se. Zankey nee arwasey ma woyoo dogoo honnandi ngi se. Zanka hinzaa tun, i koy woy darzantaa do. Waatoo kañ i too, woyoo n'i bisimilla. Boyraa sintin. Zankey hanna i ga faakaaray hala cijinoo bii. Ir arey cindi ka cere guna, faraa ti dalil ; haaray boobaa hunday zebu.

Hala alfazaroo ga too, zanka hinzaa kul jirbi. Kayna kul bajney da ne. I haaru, i kati-kati. Bajney na zankey haw hala i nin ; i n'i daabu kasoo ra hala moo ga boo.

Subbaahoo ra, alhabaaro na koyraa kanje taacaa kul dii. Woy darzantaa baaba na fee danj koyraa ra kañ han filaana arwasey ga hima ka buu.

Arwasu hinzaa goo nda arme foo kañ se i ga nee Niinebaashi kañ cindi koyra. A maa kañ nga baaba korbaa ka haamandi ; a na armey bandakor. A dira hala a too koyraa kañ ra armey daabandi. Cijinoo ra kañ Niinebaashi hanse ka hanjayer fiila se, a man faakaaraykey, a n'i haa nda zanka hinzaa takaa, cin ka kate i ma daabandi.

Niinebaashi tee sanda haya kul sii nga nda arwasu hinzaa game. Niinebaashi koy faakaaray woy darzantaa se.

Za woyoo dii a, no a haaru k'a kubay. Zankaa nda woyoo hanna i ga boyray hala cijinoo bii. Woyoo si dii dusungu kul Niinebaashi mojey ra. A nee Niinebaashi se a m'alha naj nga se hala nga ga koy harimun ka kaa.

Niinebaashi bayrandi woysoogaa se kañ ngi do, nda woy ga koy harimun kul aroo mma cee fur a bande.

Woy darzantaa hanna woo da ra, a ga boñkaa , a ga boñdam hala jirbi n'a sanbu, a mana hin ka Niinebaashi darga.

Alfazar kañ bajney huru hugoo ra Niinebaashi foo no i n'a gar a ga selanj, de i na cililoo sintin : "yawoo duu ! yawoo duu bo !" Waatoo kañ moo boo woy darzantaa baaba nee Niinebaashi se nga wandoo nee haya kul sii nga nd'a game. Niinebaashi bayrandi a se kañ woo hanse ka kan nga se.

Amma woo kañ nga ga bag'a ti a ma cijin arwasu hinzaa kañ goo kasoo ra tanj ; woo bisa nga se hijaa.

Woy darzantaa baaba yadda Niinebaashi sennoo se. Arwasu hinzaa fatta kasoo ra ; i na ngi fondaan dii, amma i mana bay boro kañ na ngi fattandi. Niinebaashi naj hala armey fatta koyraa ra, a na fondo tana foo dii.

Niinebaashi bara a ga dira hala a kañ zin foo boñ. Zinoo n'a haa nda nga diraa daliloo. Niinebaashi filla a se. Zinoo bayrandi Niinebaashi se kañ cimi no amma zin woy zeena filaana ciraan ka korbaa haamay.

Zinoo nee Niinebaaši se kaŋ zin woy zeenaa ga hanse ka futu, amma nd'a gar kaŋ zin woy zeenaa ga jirbi kul, a masi hunbur, a ma huru a kone; zama zin woy zeenaa jiiri foo no a g'a tee jirbi ra, a ga jiiri foo tee moohayay ra.



Niinebaaši na zinoo foo-nda-goy, a na fondaan dii. Waatoo kaŋ a too zin woy zeenaa hugoo do, a neli beene, a neli ganda, a huru hugoo ra. Zin woy zeenaa goo jirbi fellante ra.

Niinebaaši kay zinoo boŋ. A n'a bere ne, a n'a bere ne. Zinoo mana ba juuti. Niinebaaši na moo jer, a dii ciraan, a n'a jaŋfu.

Niinebaaši na zaman tee a ga hugoo lawre. A nee nga boŋ se : << Taka foo nda zin woy zeenaa woo ga bay kaŋ nga Niinebaaši ka ciraan sanbu ? >> Miila kuku banda ga Niinebaaši na nga taami cela faa jisi ciraan dogoo ra, a fatta.

Arma hinzaa kaŋ gay ka serre hugey fondaan ra, boŋdiraw duu ey. Niinebaaši toor'ey. Zanka taacaa na fondaan dii cere bande. I bara i ga dira hal'i too day foo jesoo ga. Noo din ra Niinebaaši armey hawandi a ga. I n'a sanbu, i n'a warra dayoo ra, i na ciraan nda korbaa ka koy hugey do. Cilili nda hooray ka zankey bisimilla.

Niinebaaši bara dayoo ra hala šatta foo kaŋ ga bisa ga maa zankaa durayroo. Šattaa borey nee cere se ngi ma kay ka dii hayaa kaŋ ga duray dayoo ra.

Šattaa borey na Niinebaaši kaa dayoo ra. Niinebaaši kaa koyraa ra, amma a wanji ka filla jaŋoo nda kaaga wooyoo se Nd'i n'a hāa wala may ka dii korbaa kul nga zaaboo ti : "borey kaŋ kaa nd'a".

Zin woy zeenaa jiiri faa kufal, a tun jirboo ra. A na nga ciraan guna, a mana haya kul gar dogoo ra kala taami cela foo. A nee nga boŋ se almunkaroo, woo taami cela koyoo woo da k'a tee. Zin woy zeenaa na taami celaa zaa, a huru gandaa ra ka Niinebaaši ceeci.

Subbaahi foo de, zin woy zeenaa da ne amiiroo hugoo do. Amiiroo n'a bisimilla. Zin woy zeenaa na nga diraa daliloo filla amiiroo se.

Saja din da amiiroo na mandikaa tunandi. Za haraa dundun, koyraa borey kul ga bay kaŋ haya tee. Mandikaa bayrandi jamaa kul se alaasar, boro beeri, zanka, woy kul ma yahadar amiiroo hugoo do.

Alaasaroo ra kaŋ batoo marga, amiiroo na nga yawoo cebe jamaa se. A na zin woy zeenaa naarumaa daliloo filla borey se.

Aru kul kaŋ goo batoo ra na taami celaa dam, amma boro kaŋ n'a dam kul taamoo koroo mm'a kar kofaa ga.

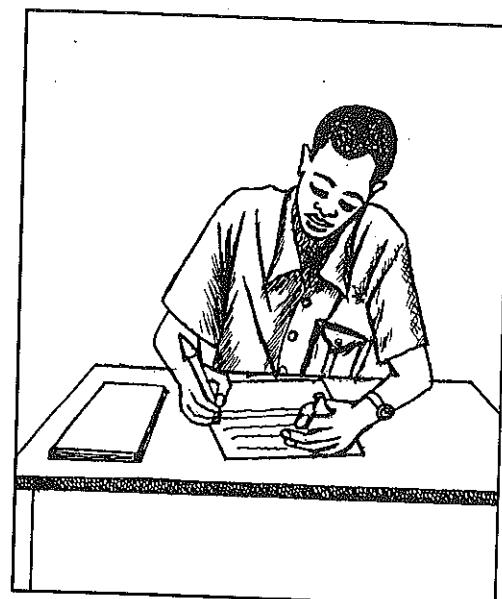
Borey cindi sohō ka sikka - sikka. I ma nee cere se saa din man'ti amiiroo izey ka duu korbaa. Batoo kul ti cere ra suk. Amiiroo hunday, haawi se, a. na bojoo sinji. Kayna kul woy zeena foo na kaboo jer.

Amiiroo nee a ma selaj. Woy zeenaa bayrandi batoo se kaŋ aru si kacca. Woy kasi foo nda haama aroo goo koyraa dumaa ga, i ma ciya i se.

Dogoo ra, amiiroo nee i ma huru Niinebaši cewoo ra. Za Niinebaši huru batoo ra no ciraat sintin ka hēe ; a mana fay nda heeni hala Niinebaši na taami celaa sarandi k'a dan cewoo ra. Zin woy zeenaa nee amiiroo se kaŋ Niinebaši hunday ka ciraat zaa. A wiri amiiroo ga Niinebaši ma hiji nga. Niinebaši hiji zin woy zeenaa, baaboo mo yaafa a se ; a yee k'a noo koyraa amiirutaraa Amiiroo na Niinebaši jaa willi hugoo ra.

Kalima sendey :

Ka anaſſa dam boro ra : Ka boro tusa haya laalo ra ; ka boro were (inciter à la révolte).



Kunfakaari : Lakkalgoy nda kanbagoy

Goy dumey ga boobo. Amma i ga hin ka zemna ihinka : kanbagoy nda lakkalgoy.

Kanbagoyey ti sanda taarikayyan, alfaritaray, bundugoyyan, guurugoyyan, yoonotaray, kuurugoyyan nda haya kaŋ ga him'ey.

Lakkalgoyey ti sanda cawyan, wallafiyian, birogoyyan, nda haya kaŋ ga him'ey. Boro fooyaj ga kanbagoy dookoray. Ngi boj do lakkalgoy bis'a. I si bay kaŋ goy no boro g'a guna, a mana ti goyteero. Goy kul kaŋ ga nga teekaa huna, a g'a jebu jaarayyan nda zaytaray nda taari nda nga bon kaynandiyen ra kul ga boori, nd'a ti kanbagoy wala lakkalgoy.

Dereyan ti boro ma nga boj bisandi goy kañ ga a too nga hunaa bila kayna, ka moodeeji goy ga kañ hinaa sii a se, nga fondaasii a se. Woo ka kate boro booboyan ti kanikaw, zama i si baa ngi sahawey ma maray, i si baa ngi gaahamey ma tose. Goy sii no kañ sii nda fara kala de i ga baa cere. Batu-ka-suubakaw ga doona ka subbaata suuba. Borey kul goyey albarkaa ma adunjaa cin, ngi ma borey huna, ngi ma ngi yantasey feeri. Kusu si duwandi nda yoono sii, hugu, kal'albanna ; taasu, kal'alfari.

Sennikey ga donna ka nee : goy laalo sii, goyteeri futu bara. Woo binde goo kanbegoyteerey ra, a goo lakkalgottee-rey ra. Saa din ir ma wasa nda goyoo kañ ir ga hegu nd'a. Ir ma dorkoto ka bayray ir goyey ra ; ir ma ceeci ka lakkalgoty nda kanbegoy kul tee ; zama i ga nafa, i ga cere timmandi.

Denden

1. Wa cawhayaa woo senni hantumantaa tee.
2. Wa cebe kañ goyey mana bisa cere.
3. Wa willandi tee kañ ra goykaw hinka ga cere hužza*, affoo kul ga nga goyoo sama.

Ka cere hužza : Ka cere kakaw, ka cere senku

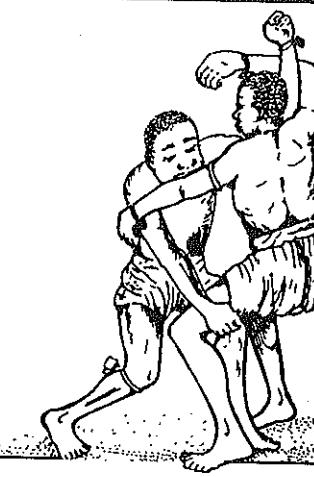
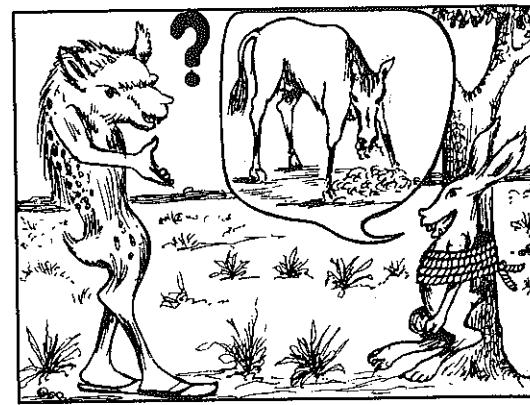
Alfa macin ti woo ?

Alfa, macin ti hayaa hendi
Kañ ga duule - duule ?
Alfa, macin ti hayaa hendi
Kañ ma nee kokooru ?
Alfa, macin ti hayaa hendi
Kañ ma zee kusaw ciray ?
A man'ti duule no,
Man'ti kokooru mo
Soko kusaw ciray !
Woo din ti yeesi gurgaa
Kañ ga kanje dii ma ne,
Woo din ti yeesi tangamoo
Kañ ga fom ma ne.
Nda n'ga baa ma zaama,
Kala ma wan ka wallafi
ma hin ka caw-ka-zaabi,
ma kufakaari tee,
ma yee ka-caw-ka-tee,
ma cawhaya timmandi
bojhantumoo ma boori.

Mahamuudu Aruwaani DIKKO.

CAWGANDÉ 6 - GAAFEERAY - FAAJIKAARAY

Kooro nda Ntabay nda zinoo



Alwadde-izey gurgaa

Za lawwal, alwadde ti haya kaj borey ga hanse k'a tabatandi ir gandaa ra. Alwadde-izey ga hoy cere ga, i ga cere faaba nda woo kaj i ga hin a.

Jiiri foo, Gurma alwadde-izey nee Hawsa alwadde-izey ma kaa ka hoy ngi ga. Han din ga hima nda jingar beeri zaari zama Gurma alwadde-izey ga baa ngi ma leeba ngi cerey se fondawey kul ra. Alhabaaro na koyraa kul dira. Za subbaahi, alwadde-izey bugu beeroo haabandi ka willi ka bere, ziiboo zandi, taarey daara, almaaney nda yagawey buu, hamoo jeroo tonandi, cindoo hina. Kaj adduhaa ga too kul Hawsa alwadde-izey kaa. Cerey n'i zumandi ngi bugoo ra. Alwadda-izey bugoo, boro kul si koy a do kala ngi nda cere. Njaahayey tee, i n'i zaa ka kaa bugoo ra.

Alwadde-izey nja. I cindi i ga wurru i ga kaati hala aluulaa too. Waati din, alwadde-ize beerey nee Hawsa

alwadde-izey nda Gurma waney se ngi ma koy Azakkanhondu ga kañ, jiiri ka kaa jiiri, alwadde-izey ga cere marga hegay banda ga ka gurgay. Gurgaa dogoo ra, alwadde-ize beeray ciya kayney se k'i fahamandi nda gurgaa misawey. I bayrandi i se kañ gurgaa woo man'ti yenje no, alaada haya no. Boro mma ni ceroo dii nda gamoo, jindoo goo ni fataa ra, n'ga ngolliya dam a ra, n'ga wiri k'a zeeri.

Boro si ni ceroo handankooma ; n'si ni ceroo koote, n'si kanbe dam cee gamey ra. Haya kul kañ tee gurgaa dogoo ra si harandi koyraa ra : ne sirri do no.

Kayna, gurgaa sintin. Hawsa alwadde-ize foo, Gurma alwadda-ize foo. Ni mma fura ni ceroo se, ma jindoo dam ni fataa ra, m'a dii nda gamoo, ma ngolliya dam cewoo ra, ka wiri k'a zeeri. Boro si dii kala aruyan, a mana too moo hay ka daabu ga <<guli ma gaabi gar>>.

Affooyan ga kañ nda ngi boñ, cindey ga cerey jer hala beene amma i ga mongu k'i zeeri. Gurgaa mana kuu kañ aru booboo hun, i na ganganoo nañ Ismayla kañ ti Gurma alwadde wangari beeroo nda Abbayaada kañ ti Hawsa wanoo se.

Aru hinkaa woo ga cere zaa k'a koy, i ga cere zaa ka kaa, i ga sungay, i ga herre. I ga cere zaa nda subi jinde ka wiri ka ngolliya dam cere ra. Gaahamey gä yuttu, i ga mululu ma nee deesi. I bara takaa woo da ra hala alaasaroo too, boro foo kul mana hin ka ceroo zeeri. Waati din alwadde-izey na kanbe kar. I waafaku kañ Hawsa alwadde-izey nda Gurma alwadde-izey nka bargafay*. I n'allaahidu sanbu kañ a si filla ngi game kala

nda alwadde foo tana. <<Yalla hew ma koy nda zaari>>.

Za han din hala hõ, Hawsa alwadde-izey nda Gurma alwadda-izey kul ti cere ra affoo, ngi goyey nda ngi duuraa kul ti affoo.

Kalima sendey :

Bargafay : Waati kañ boro foo kul mana hin nga ceroo.

Denden

1. Fahami

Wa hääyaney wey zaabi.

Man no Hawsa alwadde-izey koy ?

Man ra i zunbu ?

Naayanoo banda ga, man no alwadde-izey koy ?

Macin no i koy tee ?

Macin ga alwadde-izey waafaku ?

2. Nahaw

Teekey kañ goo kalimajaa 4 nda 5 ra tee affolloku !
kalimajaa jinaa hantum, ma teekey boobandi !

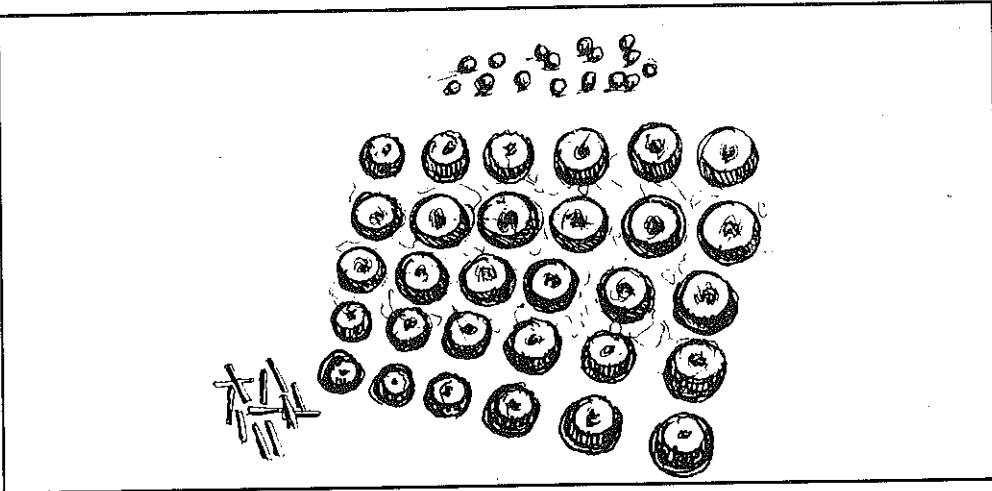
3. Luga

Naahayey tee, alwadde-izey hoy i ga ñaa, i ga wurru, i ga kaati ngi **bugoo** ra.

Kalimawey kañ cire zeeri goo barmay nda ngi maana fooyan.

4. Hantum :

Gurgaa ben, alwadde hinkaa ti affoo. Macin no i cindi k'a tee ?



Deli

Deli, karwali wala arba-wa-ašarin : aru hooray no kañ ga tee isa cewoo kul bande. Soñayborey, Fulaney nda Surguborey kul g'a tee, muraadu janjay ra wala hegay banda ga.

Soñay laboo ga, i ga nee a se karwali zama ize hinza kañ hanga cere kul ga sawa nda kar foo wala ñaa foo. Izey hinnaa kañ ga sawa nda waranka cindi taaci se i ga nee arba-wa-ašarin. Karwali hugey ga too waranza : hugu iddu hala cee guu, daarandoo nda kayyanoo bande. Ng'ašariyawey ga boobo. Boro hinka m'a wali : Ijinaa, bundu-ize woy cindi hinka bar'a kone ; ihinkantoo, kangaw guli wala tondi-ize woy cindi hinka. Nda wali karkey ga ng'izey duma, bundey koyoo no ma jin ka duma. Affoo kul ga duma hala izey kul ma ben. Amma dumaroo ra, boro si ize hinza kañ ga hima hangandi cere a- bada. Dumayaney takaa ga boobo taka kañ nda wali karkey ga waan'a nda cere, i ga tee a ra "barkari". Njiwa baa-nigu-koy* goo no ; kanjebaa, jebel, gumcere, kabara nda say-say-ka-marga mo goo no.

Dumaroo ra, nda wali karkaa kañ kone subey goo nee "jindi !" kul woo ti a hin ka nga walikasinoo ize hinkaa koray nd'ize hinza. Amma hugu koonu foo ma bara gamey ra. Hugu koonoo din se i ga nee jindi.

"Bomokom" mo ti carmay tana foo kañ nda wali karkaa kañ kone kangaw-izey goo ga subu koyoo izey koray nd'ihinza.

Karwali si dira kala daarandi nda kayyan zuwey bande. Waati kul kañ boro n'ize hinza kañ ga hima hangandi cere kul ni nka ñaa. Ma wiri ka ni walikasinoo ize suubantaa zaa kañ ñaayanoo g'a maray, a ga nga waloo hasara. Hugu suubantey kañ ra boro ga ñaa ti kulba* wala dir*.

A ga hin ka tee ma ni walikasinoo ganji a ma wala ize foo ñaa. Woo din se i ga nee "mijiga" kañ ga sawa nda farkay hinka. Nd'a duu ka ñaa, waloo buu a ga, farkay foo de no. Boraa kañ ga hanse ka wan wali se i ga nee "fundur". Woo kañ i ga hin a waati kul, i g'a daaru, i g'a kunkuni sanda taari, se i ga nee "bam". Farkay iyye ti "tissa" kañ ga funduroo si filla ka wali kar bamoo bande.

A goo karwali ašariyawey ra kañ waloo batoo si hima ka mee dam waloo ra. Amma borey na i tee haña hiri. Goybenay hooray ga hima nda forba hawru kañ boro kañ goo no kul ga kabe dam a ra.

Karwali ga baa lakkalkanay, laasaabu nda suuri zama za dumaroo ga, i ga hin ka ni mijiga wa'i ma n'izey kaa dogey ra. Nda n'ga n'izey dirandi, ma hawgay masi kañ ni walikasinoo kumsaa ra. Ma hin suuri ba nda batoo borey ga ni ceroo faaba wala i ga ni fude. Ba kañ hooray no, a ga kate borey ma doona cere, i ma cere hāa.

Kalima sendey

Deli	:	Arba-wa-ašarin.
Njiwa baa-ngu-koy	:	Deli-ize furayan dumi no.
Kanjebaa	:	Deli-ize furayanoo kanje ga.
Jebel	:	Deli-ize furayanoo sanda hondu.
Gumcere	:	deli-ize furayanoo kañ ga hima taasa.
Kabara	:	deli-ize furayanoo kañ ga hanga cere bande.

Say-say-ka-marga	:	dili-izey furayanoo kaj ga boro ma wali-izey say-say k'i marga.
Kulba	:	ŋaadoo boryo no waloo ra.
Dir	:	ŋaadoo boryo no waloo ra.
Mijiga	:	hinay kaj ga sawa nda farkay hinka.
Fundur	:	goni.
Bam	:	cuune.

Denden

Fahami :

1. Cimi wala taari no kaj :

- arba-wa-ašarin wali no kaj woyborey mo g'a kar ?
- karwali hugey ga sawa nda waranza cindi iddu ?
- jindi ti subu koyoo ŋaayanoo ?
- bomokom ti tondi-izey koyoo ŋaayanoo ?
- tissa ti farkay hinka ?
- funduroo ti boraakaj i ga hin a ?

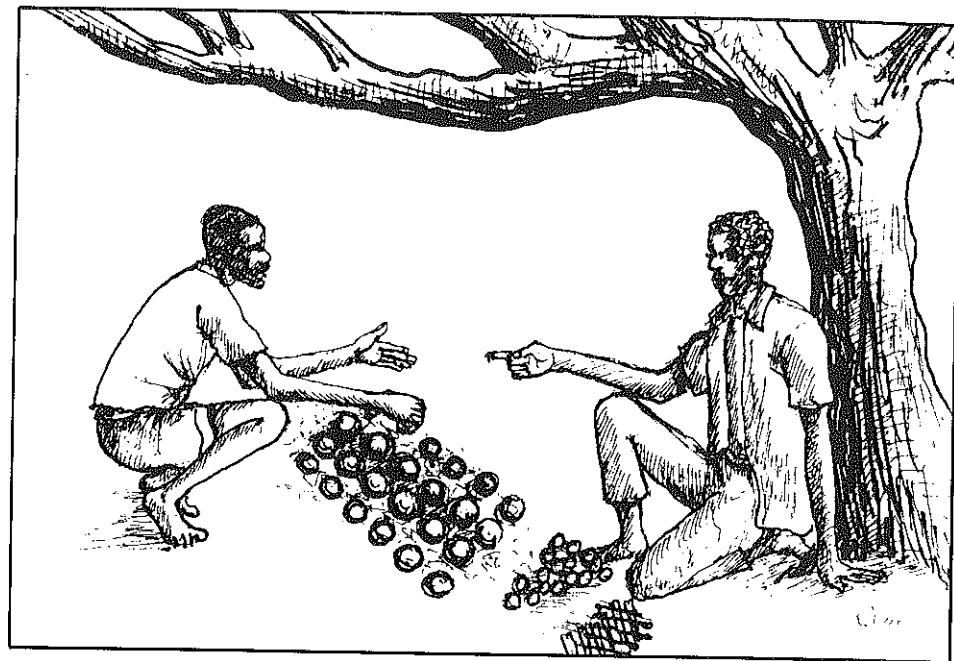
2. Kalimajaney hantum, ma kalimawey kaj cire zeeri goo dam footaray.

Nda n'ga n'izey dirandi, ma hawgay masi kaj ni
walikasiney kumsawey ra. Borey ga mijey dam waloo
ra, amma a si ganji fundurey ga bamey daaru.

3. Kalimajanoo hantum, ma kalimawey kaj cire zeeri goo barmay nda ngi maana fawey wey : lanta, lakkal, hibandi.

Nda n'ga n'izey dirandi, ma hawgay masi kaj ni
walikasinoo kumsaa ra.

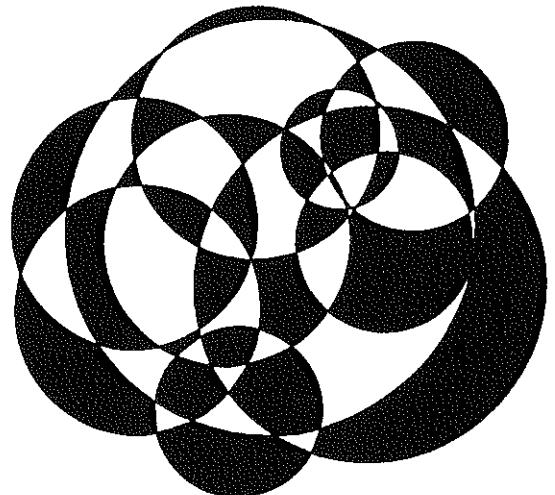
4. Koyra hinka fundurey na cere kubay ka wali. Wa guna war lakkaley ra, war ma daaraa hantum.



Deli (I)

Hamma	:	He, Aliyyu, ir ma koy deli tuuroo cire !
Aliyyu	:	Ayyo ! Ni kaj si ba wali-izey hinnaa bay no m'ay maajnoo hasara ?
Hamma	:	Haya kaj ti ni kul ciiri si nga boj sama.
Aliyyu	:	Kate wali-izey hal'ay ga hugey kaa.
Hamma	:	Ngi ne. Hugey ya siiri, i mana timme !
Aliyyu	:	I kabu. Iddu-iddu hala cee guu, marje no ?
Hamma	:	Waranka cindi guu. Aaa ! kala ! Ay dere, waranza no !
Aliyyu	:	Wali-izey ga timme wala ? Zama ni ya si wan kabuyan !
Hamma	:	Ngi ne : bundu-ize woy cindi hinka nda kangaw guli woy cindi hinka.
Aliyyu	:	Ize fooyaŋ no n'g'i zaa ?

Hamma : Bundey n'ay g'i zaa.
Aliyyu : Bam kutaa-kutaa! ni mma wan bundu zaayan?
Hamma : Ay yadda. Ni fundurutaraa ga ben hō.
Jamaa : Haw kaaray kay hondu boŋ, kabe ka cebe
ben.
Aliyyu : Taka kaj nda n'wali kul ay ga ni koray.
Hamma : Hō, njiiwa nd'ay ga ni dii.
Aliyyu : Woo kul si ni hallasi ay ra.
Hamma : Ir ga bay kaj subu kaj boro ga doo nd'a gay, a
ga boro moo looti.



Deli (II)

Hamma : Ay jisa ne!
Aliyyu : Ay na ni koray ne!
Hamma : Ay filla ka fura ne!
Aliyyu : Ay jeesi ni ga ne!
Jamaa : Hamma, boŋoo woo dii a se!
Aliyyu : Iri nka nee boro kul masi nga mijoo dam a ra.
Hamma : Woo ya ay g'a bay ba i man'a har ya ne.
Aliyyu : W'a naj hal'ay ma hew kaa a ra.
Hamma : Jnindi na ni dii!
Aliyyu : War senni boobaa k'ay lakkaloo kaa waloo se.
Jamaa : Nda farka ga boro zeeri n'si dii hajaa.
Aliyyu : Woo si ni ka hin.
Hamma : Ni ya de ma wali!
Aliyyu : Ay jisa ne. Agay mo na ni bomokom, bam!
Hamma : Saa din, n'si dii kulbaa* woo kaj goo ne?
Aliyyu : Ize marje ka cindi ma ne?
Hamma : Ihinka. De ni binde?
Aliyyu : Agay, mo ihinka. De macin no n'g'a tee ka mee
hinzaa woo daabu?
Hamma : Ay g'i daabu nd'ize hinkaa woo.
Nd'ay na jindoo kar, ay ga ni mee hinkaa
hasara.
Aliyyu : Tksam baaba hollo!*
Jamaa : Woo ti wali alkamar!*



Deli (III)

- Hamma** : Ay ga jindoo kar !
- Jamaa** : Zaa nongu kaj goo nda ma ne nafaw !
- Aliyyu** : Zaa nongu kul kaj n'baa !
- Hamma** : Ay na diroo* woo sanbu.
- Aliyyu** : Saa din n'na karyanoo naŋ ya ne ?
- Hamma** : Boro si ni bamoo naŋ meekoonu ! ŋaa de !
- Aliyyu** : Ay na kulbaa woo zaa !
- Jamaa** : Sohõ, affoo kul kaj a man a, m'a zaa.
- Hamma** : Ay na kulbaa woo zaa !
- Aliyyu** : Almašur, kurbari hoy logakaw ! A kar ne !
- Hamma** : Ay na ni noo allaahidu kaj haya kul kaj n'n'a zaa ay g'a ŋaa.
- Aliyyu** : Saa din njiiwa ti woo kaj n'n'a bere.
- Hamma** : Woo wala ? Jebel* no kaj ay n'a jisi ma ne.
- Aliyyu** : A si kubay ! kala gumcere no !

- Hamma** : Affoo ! kuuna ! woo ti bukaw !
- Jamaa** : N'ga cim ! Woo wanoo hunday ben.
- Aliyyu** : Ay ga bay de kaj n'si ay tissa !
- Hamma** : Woo banda mijiga koonu no ay g'a tee ma ne.
- Aliyyu** : A mana ti hõ, kala suba !
- Hamma** : Woo hunday buu ! Woo ti njiiwa baa-ngu-koy.
Ma na bay ka dii a.

Denden

Wa willandoo zente boro tana fooyaj se.
Wa willandoo senni hantumantaa tee.
Wa willandoo biifeelagaa tee.

Kalima sendey :

- | | | |
|---------------------|---|--------------------------------|
| Fundur | : | goni |
| Jebel | : | hondu (wali-izey kanandiyano). |
| Wali alkamar | : | wali beeri. |
- Tiksam baaba hollo !** : waloo zanzanyanoo.

Porože : Ir balkardogoo soolayancoo
kubaa se

Cawhugoo : Kilaasu 5-ntoo.

Goyoo daliloo : Lokkol-izey ma hin ka bay taka kaj nda
balkar ga tee.

Nafaa : Ka zankey waanandi fillayan.

Jinawey : Kaddasu, wolopu, dooru kaaray, karfu, bargu
dunbo.

Hoystawey : Wa gaabandi.
- War ma ladabu borey ga kaj se war ga koy
nda kartawey.
- Baloo sintinoo masi kukusa.

Kuray jinaa :

Wa kartawey hanse.
War ma koy nd'ey borey se kaj se war ga
hima k'i noo.
War ma noorey taa.
War ma senni hantumantaa tee, war m'a caw
war hangasiney se

Kuray hinkantoo :

Wa noorey kaj duwandi taa kuray jinaa kone.
War ma jinawey kaj ga hima ka dayandi day,
sanda dooru kaaray, karfu.

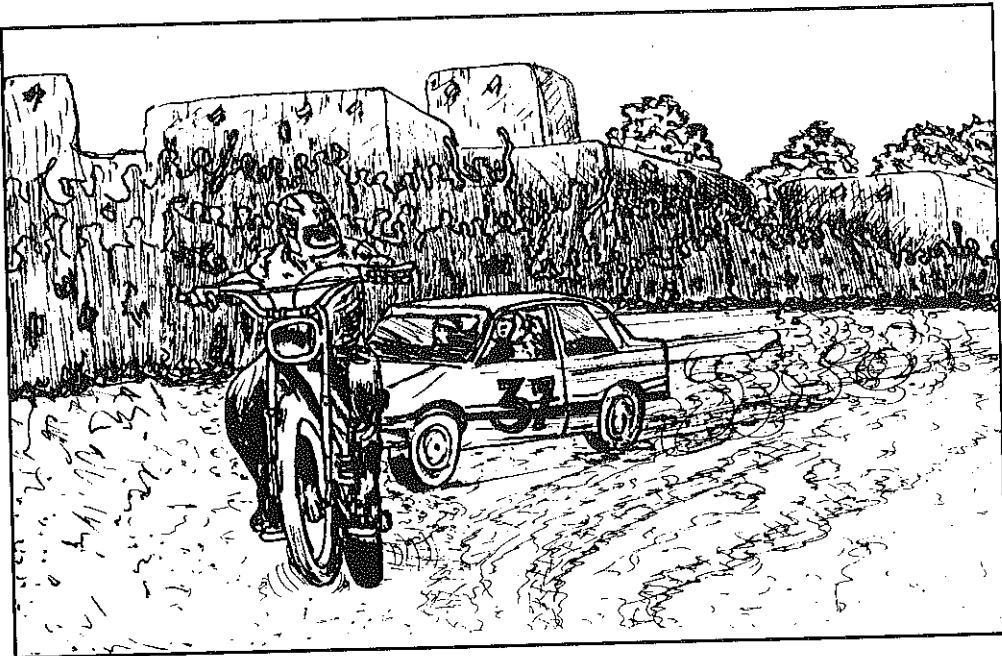
War ma senni hantumantaa tee war m'a caw
war cerey se.

Kuray 3-ntoo :

War ma balkardogoo neesi nda karfoo.
War ma dooru kaaray diibi bargu dunba ra.
War m'a ka balkardogoo wanga.
War ma senni hantumantaa tee.

Kuray 4-ntoo :

War ma gorohayey soolu.
War ma bonkoyney dogey hanse hala i ma
boori.
War ma senni hantumantaa tee war
hangasiney se.



Yana - yana

Ir dii yana-yana dumi-dumi booboyan. Ir dii borey ga zuru cewey ga ka cere gaarandi, wala farkey ga, wala bari ga, wala koyrahii ra. Hō Annasaarey n'ir cebe yana-yana taaga kaj i g'a tee : loorawey nda mootawey gaarandoo kaj maapoo ti "arali".

Arali mana ti waati dunbo yana-yana. Nongu mooro no gaarandoo ga koy kay. A si tee kala zaari nda zaariyan. Cee fooyan a ga too handu. Annasaarey araliyey ga booboo, amma i goo nda affoo kaj se i ga nee arali Pari-Dakar. Macin se i ga nee a se arali Pari-Dakar ? Za araliyoo sintin hala hō, jiiri ka kaa jiiri kul araliyoo ga tun Pari, a ga koy kay Dakar. Araliyoo ga bisa gandayan ra kaj ti Alizeeri, Liibi, Moritaani, Maali, Nizer nda Senegal. Han kaj araliyoo ga kaa, koyrawey ga alhabaarandi, i ma duu ka fee, borey ga lakkal tee ka ngi boj hawgay

loorawey nda mootawey ga. Araliyoo kayfi no ; kaj zuraa ga tee kul beenahiyey goo i bande, i g'i lakkal. Beenahiyey hangayanoo goo nda addalil nafante. Gaarandikey ga hin ka maray, wala ka dere, wala ka wirci, wala i ma buu hunday.

A man'ti loorawey kul kaj goo gaarandoo ra no ma kabandi. Loorawey jerey no ma alhabar noo, cindey ga yana-yanaa lakkal, i ga loorawey nda mootawey dam cere bande ; loorawey jerey mo ga jinawey nda asansoo zaa, affooyan mo goo no kaj si haya kul zaa kala jinay kaj i g'a noo koyrawey kaj ra i ga bisa borey se.

Zuraa si tee kala zaari nda zaariyan. Zaari foo kul i ga koyra moora foo gaarandi. Manna kaj araliyoo bisa kayfi no ka tee. Alhadoo hane no araliyoo ga hima ka bisa Buram. Za asibtoo hane araliyoo jinaborey kaa ka ngi bisadogey guna, ka ngi asansoo soolu.

Alhadoo hane araliyoo tun Tawdeni ka bisa nda Buram ka koy Gaawo. Za subbaahi jamaa fatta ka koy honnay. Hewoo biya ka tun, a ti kusaw. Kusaa na araliyoo ganji a ma yee ka yana-yana. I na cere marga, i hanga cere ka kaa Buram. Kaj i too kate moota dumi kul goo i ra nda moobil dumi booboyan. Mooto dumey ti : yamahayan, Hondayan, Suzukiyan. Moobil dumey da ga baa : Tooyota, Ranžerower, Mitisubiši, Niisan, Peežo....

Moobiley, boro hinka-hinka bara i ra. I ga darbay tiňa dam. Darbawey ga fuku-fuku, ma zee šeegay baali. Kawšin fuula sendo goo bojey ga. Borey mo kaj goo mootawey ga

goo nda darbay nda fuula dumi kul.

Waatoor kaj i na asansi zaa, i hunanzam kayna. Hugu foo kul borey na cere marga. Woo ka kate borey bay kaj zuraa si tee kala Moobil hugey nda mooto hugey nda cere game. I na Gaawo gaarandi. Alarbaa hane i yee ka kaa ka bisa nda Buram ka koy Tunbutu. Kaj guuru iddu ga too, amiirey moobiley nda ngi beenahiyey sintin ka bisa. Guuru iyye nda miniti waranza ga, borey sintin ka maa haya jinde se. Mooto jinaa no ma kaa. Kaj n'ga dii a, hala n'ga nee m'a cebe kul a bisa. Ni mma zee meli. Woo din banda ga mootawey jerey too kate. I goo cere bande, i ga cere gaaray, affoo kul ma nee nga ceroo masi hun nga ra. Kayna kul looro jinaa booro ka kaa. Kaj a ga bisa, n'si yee ka dii haya kul kala kusaw. Gaarandikey mma ngi hundey fur. Mooto wala looro mma deesi, a ma hun laboo ga, i ga mulsi-mulsi, i ga gaani-gaani, i ga tansi-tansi, i ga sar-sar, i ga kaj hunday, kala ma hinna i se ; amma i si bay hew tun. I mana fay i ga bisa hala moo boo.

Denden

1. Wa tuuru hääyaney wey se.

- Cin ti yaarandoo maajoo ? Cin se i na maajoo woo dam a ga ?
- Ganda fooyaj ra a ga bisa ?
- Cin se beenahiyey goo yaarandoo bande ?
- Han foo no gaarandoo hun Gaawo ka koy Tunbutu ?
- Waati foo no mooto jinaa bisa Buram ?

2. Wa kalimajaney wey hantum boryo, nda taka kaj nda i goo cawhayaa ra.

- Araliyoo ga Afiriki gandayan dira kaj ti Maali, Niizer nda Senegal.

Yaarandikey ga hin ka maray.

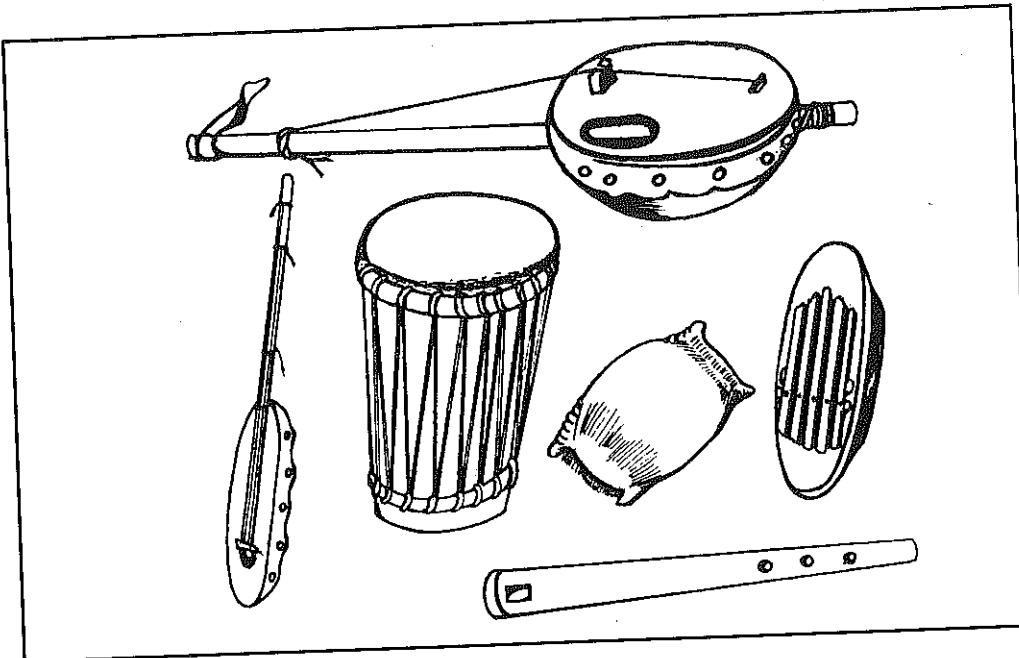
Kusaa din kul ra borey goro ka batu hala alaasar.

I na asansi zaa, i na Gaawo gaarandi.

Guuru iyye nda miniti waranza ga, wurru nda kaati tun.

3. Cawhayaa zuu jinaa laasaabu ; ma kalima kaj zeeri goo a cire kul barmay nda kalima kaj nga nd'a ti maana foo : cine, waafaku, moobiley, seede.

4. Wa cawhayaa woo timmandi nda taka kaj nda war baa. Waatoor kaj i na asansi zaa, i na Gaawo gaarandi...



Kunfakaari : Karjinawey

Karjinay dumey kañ goo ir gandaa ra ga hin ka ti zemnari

guu:

Wey kañ i g'i ziiri sanda nzarka.

Wey kañ ga nomti* sanda kurbu nda kuntiji.

Wey kañ ga dunduñ wala i g'i ſaatu* sanda tubal nda
haray nda kolo* nda gaasu nda tende nda sirkisirki nda
hiirigaasu nda londu nda gungutu*.

Wey kañ ra i ga funsu sanda kullu* nda laati nda alkaati.

Wey kañ i g'i foti* sanda gidiga*.

Karhayey wey nda dooni ma tee cere bande ka hooray
kaanandi, zama karyan kaanoo mana ti kala jinde maryu nda
jinde sasawante nda jinde warga kaasimyan cere ra ka boori.

Subu* si hin ka kan nda doonoo nda karjinawey si hanga

Nda subu karandi, waati fooyaj cewoo ga hin ka yay wala a
ma koron. Suboo cewoo yaynoo wala nga konnoo sii kala
karkaa binoo bande.

Subu fooyaj nda dooni kabilia fooyaj mma cerecerandi.
Maanaa subey nda dooney din hoorawey mma kay sanda
Maali suboo, Tamala Mayga...

Suboo karyanoo sii kala ganda foo kul alaadaa bande. Ir
gandaa ra sanda Sahal, ka koy Makka gandaa ra hala Šin nda
Japan, subey ga doona ka yay.

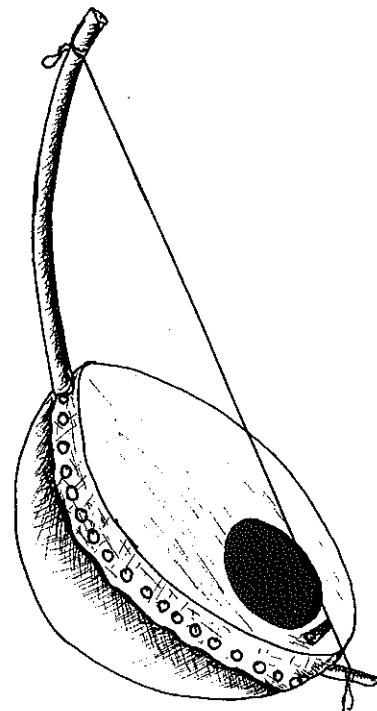
Karjinawey kañ ga booboo ka karandi ir do ti hugu kuna
karhayey. Amma gandawey kañ g'ir se gurma, subey ga doona
ka koron. Gandawey wey ra, karhayey kañ boro ga hanse ka
dii ey ti : karjinawey kañ ga dunduñ nda wey kañ i g'i, saatu.

Kalima sendey :

Karjinawey	:	Jinawey sanda : nzarka, kurbu kañ nda borey ga ngi boñ daamandi.
Ka nomti	:	Ka haya dii ni kaba-ize hinka game.
Ka saatu	:	Ka seetu.
Kolo	:	Kusu-ize kañ kuuru gumandi a boñ.
Gungutu	:	Gaasu kañ gumandi hari boñ.
Gidiga	:	Bidiga.
Subu	:	Dooni (morceau).
Ka ... foti	:	Ka haya nomti nda kabebboy.

Denden

1. Wa cawhayaa senni hantumante tee
2. wa daaraa woo cine tee.
3. wa karhayey kañ war g'i bay filla.
4. War karjinawey wey affoo kul dam nga kaloo ra sanda
Kuntiji, kolo, hiirigaasu, gidiga, laati.



Porože : Moobil asansi hanjan goo nga zuraa
bande

Zaari jinaa :

Goyhayey : Lanpa hinka, karanzi, buntal-ize, almeyti,
poti, bidonj, kaddasu, kalam, nooru.

Porožewoo daliley :

- Ka taalibey fahamandi nda takaa kañ nda
moobil ga asansi hanj nga zuraa bande.

Kuray jinaa : - Wa koy zangu zaa lokkol keesoo ra.

- War ma bidonjoo zaa, war ma koy karanzi
liitar foo day yooboo ra.

- Wa koy jinawey do, war ma lanpa hinkaa
kate, war ma i kul noo kuray hinkantoo se.

- War ma senni hantumantaa tee.

Kuray hinkantoo : - Wa lanpawey zaa.

- Wa karanzi alkadar follokaa dam lanpa
foo kul ra.

- Wa almeytoo zaa, war ma lanpawey
diinandi; lanpa jinaa nuunaa ma jer,
ihinkantoo nuunaa ma zunbu.

- War ma senni hantumantaa tee.

Yaamar : Woo din banda ga, alfagaa ga lokkol-izey
fahamandi hayaa kañ se lanpaa kañ ga hanse
ka dii na affaa jin ka buu ; a ma yee k'i
fahamandi kañ moobiley mo, takaa din da no

Moobil hinka kaj ga hima, i ga asansi
haj nda cere ngi zuraa bande.

NB : Nongu kaj ra moobil ga duwandi, alfagaa ga moobil
ceeci ka duu ka zankey fahamandi.

Zaari hinkantoo :

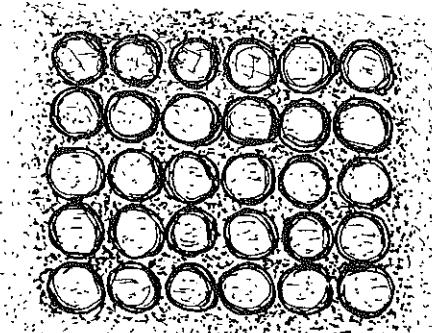
Bonjhawaa : Adullaahi hun Buram guuru 9 ga ka koy Gaawo
kaj goo kilomeetar 95. Kaj a hun Buram, liitar 8
asansi bara mootaa ra. A too Gaawo guuru 10
nda mn 30 ga. A laasaabu kaj liitar hinza asansi
ka cindi mootaa ra.

Kuray jinaa :

- Wa bonjhawaa caw, war ma tuuru hāayaney se.
- Leera marje no Adullaahi n'a tee fondaar ra.
- Asansi liitar marje no mootaa n'a haj.

Kuray : - Wa bonferra caw, war ma tuuru hāayaney se.

- Wa asansi liitar hinnaa kaj hajandi zaa kuray jinaa
do; asansi liitar foo, kilomeetar marje no a ga zuru ?
- Asansi liitar marje no ma kilomeetar 76 zuru.



Deli

Wali karkey : Boro hinka.

Wali - izey :

- Bundu-ize woy cindi hinka.
- Kangaw- - guli-ize woy cindi hinka wala tondi-
ize woy cindi hinka.

Takaa kaj nda waloo ga tee :

- boro foo ma bundu-izey zaa, boro foo ma kangaw guley zaa ;
- hugu waranza ma hun laboo ga sanda taka kaj nda a goo
biyoo ga ;
- boraa kaj kone bundu-ize goo no ma jin ka dam hugu foo ra;
boraa kaj goo nda kangaw guley ma dam dumaa ga ;
- waati kaj affoo dam kul, affaa ga dam bandaa ga.
- waloo kararoo ga sintin waati kaj ize waranka cindi taacaa
kul duma.

Nda kararoo sintin boro foo kul mma cee ci ka ize hinza
hangandi cere bande, a ga lakkal nga nkuwaa* masih ihinza
hangandi cere.

- Wali karkaw kaj hin ka ihinza tenjendi kul mma ηaa.

- ḥaaayanoo ti ma izoo kaj n'ga bag'a zaa ni nkuwaa wali-izey ra.

- Waloo si kay kala waati kaj wali karkaw foo mongandi wala a si hin ka yee ka nga wali-izey manandi cere.

NB : - Nda wali karkey ga duma, boro foo kul si hima ka ize hinza hangandi cere hala ize woy cindi hinkaa ma ben.

- Nda n'na ni nkuwaa ganji a ma ḥaa, woo din ti <<mijiga>> : farkay hinka no. Nda waloo ben ni ḥaa a ga ti farka foo.

- Waloo si ben kala farka iyye ga.

Nkuway : Walikasine (adversaire).

Porože

Deegari donkaw se :

Goyjinawey	Kaddasu, maasu, zeeribundu, kanje neesiji, kalam bibi, tuusiji, kalam noonanteyaj, dawa kalam, dawa.
Goyoo daliloo	Taalibey ma hin ka zanzanj* deegari tee.
Nafawey	Ka hin ka zanzanj deegari tee donkaw se.
Yaamar	Wa hawgay maasoo masi war dunbu, kaddasoo ma tee isenda.
Hanseyanoo	
Kuray 1- naa	War ma maasoo nda zeeribundoo nda kanje neesijoo nda kalamoo zaa. War ma kaddasu dunbu k'a fasal a ma tee muulubii kanante. Kuuyanoo, ma sawa nda meetar foo, hayyanoo meetar jere. War ma muulubii tana foo tee ijinaa gundoo ra, ma santimeetar 5 nan gamey ra caraw foo kul here.
Kuray 2-ntoo	War ma goyoo senni hantumantaa tee. War ma zeeribundoo nda kalam noonantey sanbu.

Izekayna

Ize kayna, kaa ka dii ham !
A warra a ma too dawoo.
Nd'ay n'a warra a ga liibi.
Nd'a liibi ay g'a jumay.
Nda n'n'a jumay a ga tar.
Nd'a tar ay ga ciiri dam a ra.
Nda n'na ciiri dam a ga ni dii
Nd'a n'ay dii, ay ga jumay
Nda n' jumay n'ga hargu
Nd'ay hargu ay ga cankan *
Nda n' cankan n'ga ton
Nd'ay ton ay ga safaray
Woo ti izekayna lakkal beeri !
Woo ti arkusu ηaa baakaw !

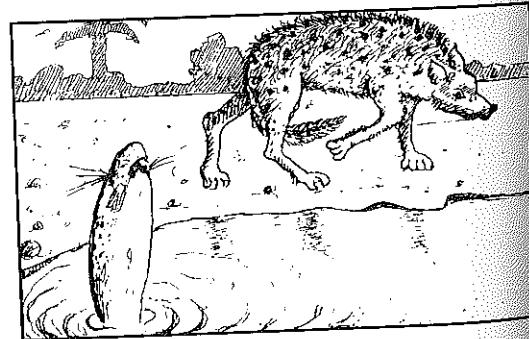
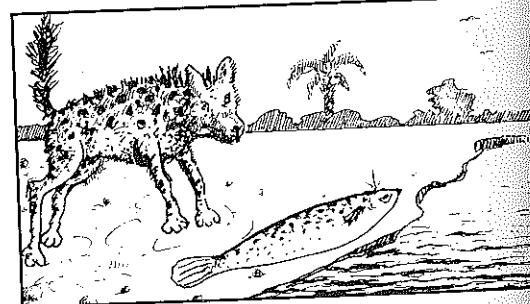
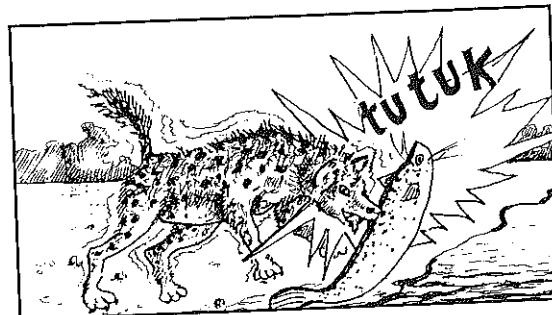
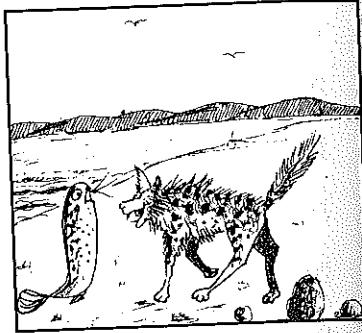
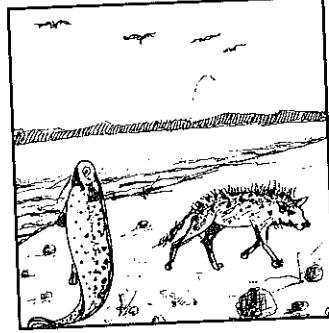
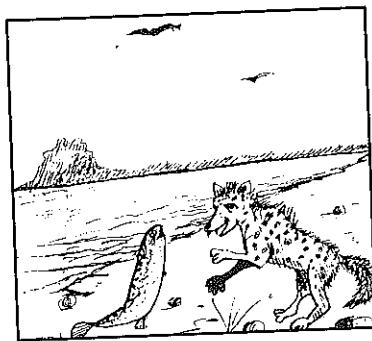
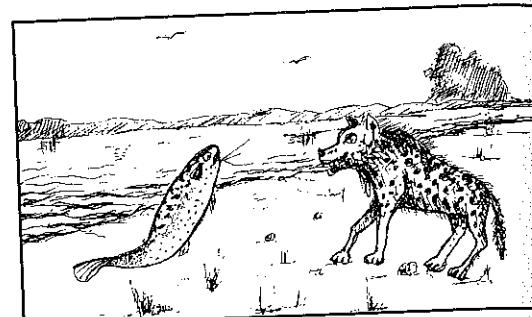
Kuray 3-ntoo :

War ma muulubiyoo zemna ihinka nda
zeeri kayante.
Kanba guma here wanoo : kuuyanoo ti :
sm 50 ; hayyanoo, sm 40.
War ma donkaw bii tee a ra kanj miikoro
goo a kone.
War ma biyoo noona.
War ma goyoo senni hantumantaa tee.
War ma kalam noonantey zaa.
Kanba wawa zemnaroo ra.
War ma donkaa sifa : maajnoo,
nonguroo, zaaroo, alwaatoo, nda
huruhayey kul m'i hantum.
War ma goyoo senni hantumantaa tee.

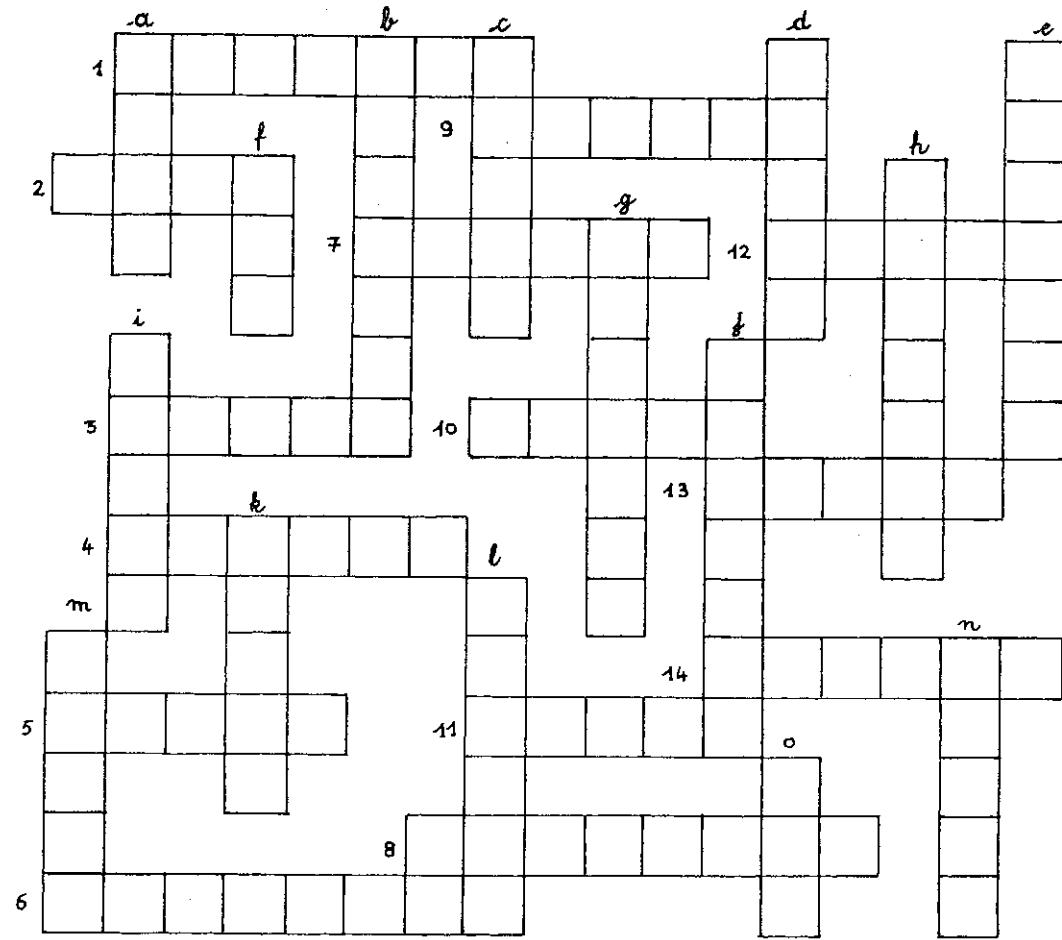
Bilal BUJUMA

cankan : cencen

Koro nda Hani



IV. Harfey hangandi cere, ma kalimawey hantum dogey ra :

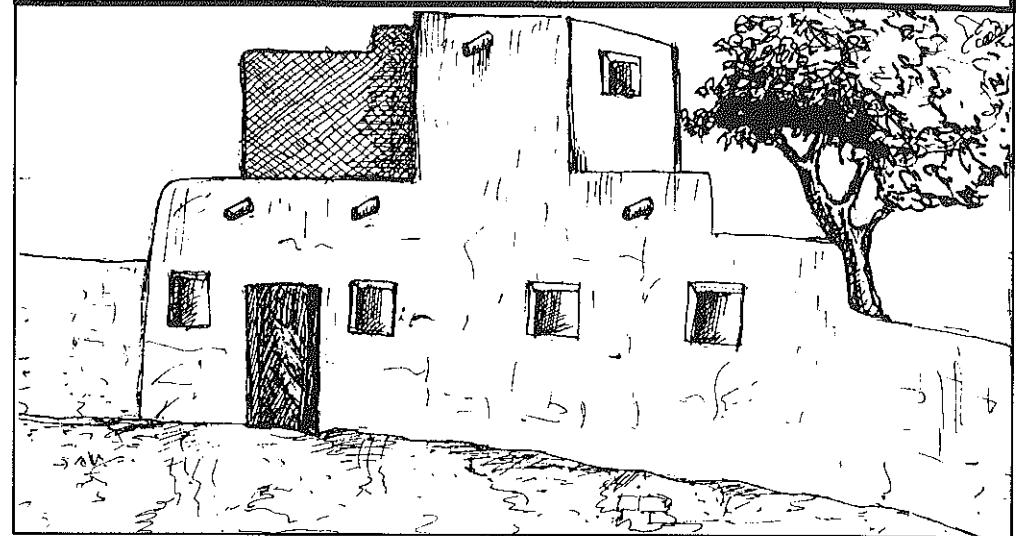


ZUU DAARANTEY

ZUU SUKANTEY

1. AKWANIK	a. KUIR	10. TAAGL	j. FITANAL
2. MAAR	b. INUKUNK	11. RAMAT	k. GURUC
3. IRAZA	c. ALAAW	12. IRJIAA	l. CARETI
4. CIWIRA	d. JNIZI	13. TUFTA	m. RAKUA
5. NAKGA	e. MIATATA	14. ABATUT	n. RUBUG
6. GABULA	f. RAU		o. JAA.
7. LAMAKI	g. ATAGIMA		
8. AIJHIUR	h. MATINIJ		
9. LAENIY	i. WAAZA		

CAWGANDÉ 7 - GORODOO (HUNADOO)



Muusa windoo

Muusa man'ti kala izaaru kañ gar jañoo nda baaboo kul goo nda alman. Amma a mana jañoo wanoo boonay, a mana baaboo wanoo boonay.

A sintin ka taabal neere hala a kaa a ga hebey danj, a mana fay woo ra hala a na bitijiyan cin. Hanoo kañ alman kay ka boori Muusa kaboo ra, a na windi cin ngi koyraa ra. Windi kul kañ goo Biya koyraa ra, Muusa windoo ka boori nd'a. Nda looro ra boro goo wala hari hii ra n'goo nga ti windi jinaa kañ ga ni moyoo ga kay. A sii kala koyraa hawsa kaboo ga, jiddara-ize foo boñ. Diray kayna goo nga nda isaa game. Hanoo kañ windoo woo ga cina loorawey kañ na laboo zigandi mana hun kala Buram. Jirbi hinka no i na tee i ga labutaasi nda labudiini zumandi. Ba haroo kañ ga laboo diibi, looro no m'a zaa kate.

Handu foo no borey na tee i ga feraw kar, Muusa ga i bana.

Albanney kañ kaa ka garey cin mana hun kala Gaawo. Za subbaahi kañ i ga sintin ka goy kala aluula. Muusa ga albanney nda goykaw-izey kul bana ; woo kul si ganji a ga borey gaakasinay nda ñaayan, nda attay. Hala a ga too jirbi iyye albanney na garey cin hala i too meebundu ga. Muusa windoo goyoo hanse ka baa Biya koyraa borey se. Zanka nda boro-beeri, boro foo kul ga goy a ga duu nga hawraa. Kañ garey cina ka bisa mijney ga, Muusa huru bundu cee ra. Handu foo banda ga garey cina, i daaba, windoo cetaa cinandi, haya mana cindi kala garey sanfaroo nda gundey hanseyanoo.

Garoo kañ Muusa n'a cin nga boj se hugu-ize taaci bar'a ra. A na hugu-ize hinka garu cin ñajoo se. A filla ka mangasa nda hina hugu nda yaw hugu nda salanga cin windoo ra. Albanney mana fay i ga hugey gundey yanta* nda kayna-kayna, i ga koy i ga willi ka kaa i ga hala goyoo ben.

Hala goyey wey kul ga tee ka ben, Muusa mana haya hasara kala miliyonj hinza. Woo kul banda ga hala hugey ma hanse ka gay Muusa na sima dam gandey ra, a yee ka a farsi cetawey ga. Hugey gundey ma boori se, a n'i kaarandi. A na tuuri duma windoo gandoo nda cerawey bande. Muusa na day fansi* nga windoo ra hala ngi ma duu ka hun isaa haroo ga.

Muusa hugey, gundey ga hanse ka boori. Kañ i n'i kaarandi kul, a na daari nda mataala danj hugu foo kul ra. A filla ka taabal nda gorohaya danj barraku hugoo* ra.

Za Muusa na windoo woo cin Biya koyraa ra,nga no arey sintin ka cense. Jiri kul garu henna ga cinandi koyraa ra. Boro fooyaj ga ba windi danj ngi garey ga.

Kalima sendey :

- | | | |
|---------------------|---|-----------|
| Ka yanta | : | ka yaaru. |
| Fansi | : | faani. |
| Barraku hugu | : | salonj. |

Denden

1. **Häayaney wey zaabi.**
 - May ti Muusa ?
 - Macin no a n'a cin ngi koyraa ra ?
 - Marje ti almusakkaa kañ huru nga hugoo cinaroo ra ?
2. **Kalimawey wey danj cere ga ka duu kalimanaayañ.**

Taalibey	- ga day-dayyanj neere yooboo ra.
Muusa	- goo balkar farroo ra.
Anna	- ga ir jinawey zaa diraa se.
Ir	- na nga kaynoo foo nga koyjineyanoo se.
3. **Wa kalima ceeci kañ nda kalimawey affoo kul ti maana foo.**
 - Garu
 - Koyra
 - Gorohaya.
4. **Wa kalimananjey wey timmandi.**
 - Muusa mana ti - baaboo goo nda.
 - Albanney kañ kaa - Gaawo.
 - Hala goyey wey kul ga tee, Muusa mana haya hasara kala....



Majna hugu taagaa

Majna hiijaa tee za mannafoo, a duu nga gunde jinaa ; a ga woytaaci* jina a ma willi kurjoo do. Agayšatu kañ ti jañoo, hawandi nga ma Majna hugoo ciñ, a ma timme cewoo woo ga. A na Ducca woybeerey kul bayrandi kañ Majna hugoo ga cina alhadoo, a ga jaaje atinnoo hane.

Agayšatu n'alman gurunbay hijiandi tuu beeriyan ra, a na bundu sinjey dam haroo ra ; nga nda zankey koy dooru ciray kaa. Jirbi hinka banda ga, bundey hun haroo ra, dooroo durandi, a huru alman gurunbaa haroo ra, za a ga ciray hal'a kom. Agayšatu na bundu sinjey nda šerey kul cirandi.

A na banbani aroo jeroo wanzata, a na cindoo dam gaaruuraa ra. Asibtoo subbaahoo ra, a na bundey nda šerey nda tarmaa nda hugoo jinawey cindey kul jerandi zankey se, i m'i too Isayan do kañ ti Majna kurjoo. Za aluula jingar banda

ga, woy beerey na cere kubay Isa jaa hugoo do ; affoo kul kate cendi wala ndoso. Zaliha kañ ti fasalkaa na wangari foo tee hugoo ma cinandi a bande. Woy fooyan dii nga beeriyan, cindey dii nga kaccayan; Agayšatu nee i ma tonton a ga.

Hutto na guusu hinka fansi wangaroo ga hawsa, a na ihinka kaa i tenje gurma. Zaliha na cee ka botoley gamey neesi i masi cere hoo. Woyey na cendey nda ndoosawey zaa, ka botolyan fansi wangaroo bande. Botoley gamey kul ga sawa.

Caraw hinkaa woyey ga tarmaa mijney dii k'a hanse hal'a kay ka boori hugoo gamoo ra. I filla ka taari caaray kanandi tarmaa se hawsa nda gurma. Taari caaray foo kul i na meeceesi* daaru a boj i na lenja* daaru tarmaa boj. Woo kul banda ga, i na taari caaray fur daabandey kul boj. I na banbani ka daabandey kanji, i filla ka kursal* cendi i boj. Woyey kaa ka suti caarawey dan kuna here, i n'i kanji bundu sinjey ga. I na daari kar hugoo caraw faa ra, i na kosonda* dan mijnoo bande. Daaroo mana tee kala nda baani ganji caaray nda gatal, nda šeri nda kaala. I na teega* kar daaroo banda ga kañ ra jinawey ga jisa, kuuru furkanga caaray ga fura daaroo boj, cindey ga deega teegaa nda hugoo ga ; deegaray hinka ga hawa dobawey ga. Woyey na fetti* kanji hugoo mee foo kul ga, jina i duu ka jaa, ka haj, ka hunanzam. Aluula, i na hugoo gandoo nda taraa kul haabu.

Agayšatu na woyey foo-nda-goy, a na albarka dam i se.

Kanj guusey fansa ka ben, i na cendey ndandoosawey fur ganda ka bundu sinjey zaa; bundu hinka wala ihinza ma suka botol foo ra, koomawey ma koy taray here, i ma labu yeeti hundey ga botoloo ra. Tinda beerey nda soowey kul i n'i marga ; banbanoo ga hiji soowey ra, tindawey boj woyey ga kay ka bundey haw. Woy zeeney huuga nda banbanoo guliroo.

Zaliha na dobo hinka zaa, k'i tanj Adiiza nda Hutto se kanj goo tindawey boj. I na i sasawandi nda bundu sinjey, woyey cindey ga i dii bundey ga. Zaliha koy kay hala banda, a ga mojoo ka dobo foo kul neesi wala bundu sinji hinkaa ga tenji. Kanj woyey hakiika bundey goro ka boori, i na banbani ka dobawey mijney haw bundey mijney ga. Woy hinka kaa ka tiboo* dii cere se, ka bojey haw bundu sinji hinkaa ga ; woy hinka koy tonton Zaliha ga k'a guna wal'a goro ka boori.

Woyey n'alaasara i ga botol kaa, i ga bundu sinji, i ga dobo haw. Hala waynaa ga kanj, dobawey kul hawa ka ben, tiitawey* sinja.

Za nda hinay, Isa na gaaru foo jindoo kaa, a n'a fooru, k'a dunbu-dunbu, k'a hamoo too jaajoo do. A filla ka kate sukar nda fita nda teenay nda maatiga cinakey se.

Kanj adduhaa jindoo ga jer, woyey na cere marga hugoo do ; woy foo kul na nga sulbaa kanbe. Isa woymey huuga nda teeyanoo nda hinaroo, jaajoo koy tonton cinakey ga.

Woyey jin ka ſeroo haw hal'a ben, i na tarmaa daaru tiboo bande ; wey kanj goo tindawey boj hugoo ra ga tarmaa jer-jer.

Kalima sendey :

Guliroo	: Gulli.
Kosonda	: Taaroo kanj ga gaaru daaroo nda hugoo gandoo game.
Teega	: Jisidoo kanj ra woyey ga ngi jinawey dam.
Fetti	: Hugu daabirji.
Kawoyaaci	: Ka jirbi woyaaci tee hayyan banda ga.
Ndooso	: Barmin.
Tibi	: Hugu bundu gaaru.
Tiita	: Bundey kanj ga suka hugoo kanje taakaa ga.
Meeceesi	: Suti taka kanj ga tee nda karja wala fiyaw.
Lenja	: Tarma kanj si caaray.
Kursal	: Karfey kanj ga daabandey haw.
Za nda hinay	: Za subbaahi :

Denden

1. a) Hugu dumi foo no Ducca woyey n'a cin Majna se ?
b) Cimi wala taari ?

Zaliha na wangari foo tee hugoo ma cinandi a bande.
I na taari caaray fur daabandey kul boj.

2. I na teega kar daaroo banda ga kanj ra jinawey ga jisa.
Duu cawhayaa ra

Maa hinka kanj ga iboobo cebe.

Maa hinza kanj ga woy damiira* silbay.

Maa hinza kanj ga aru damiira silbay.

3. Duu kalima foo kanj nda sinji kul ti almaana foo.
- Bankanjey kanj ga hima dam cin nda haw ga ;
Sanda : tun : tunandi, tunyan, tunkaw, tunandikaw.

Manja hugu taagaa (I)

Agayšatu : Munna, koy Hutto nda Adiiza nda Zaliha do, ma nee i se ay nee Majna hugoo ga cina alhadoo hane, a ga jaaje atinnoo. I ma alhabaaro har koyraa woyey kul se.

Munna : Ay jaaa, ay na a har i se. I nee Irkoy ma ngi cebe han din.

Agayšatu : Saadu, kokondaa zaa ka alman gurunbay kate ya ne, Munna ma soowaa zaa ka hari gur k'a dam tuwey ra.

Saadu : Anna alman gurunbaa ne. Y'a doori tuwoo ra wala?

Agayšatu : Hala tuwey too gamey ga de ma sintin ka jere bundey ra ka doo isaa ga hala Munna ga kaa.

Munna : Ay na tuwey kul too. Ya koy Saadu faaba wala

Saadu : Bundu hawari foo fur ya ne beene.

Agayšatu : Wa zaa de woo kaj war ga hin a, war masi koy war boj maray.

Saadu : Ir na bundey kul doori isaa ga.

Agayšatu : Wa koy feraw zaa ka ay kubay isaa ga hala y'a fur bundey boj haroo ra.

Munna : Buruweetoo kayandi ir ma ferawey taj Anna se.

Saadu : Bundey wey, han foo no i ga hun haroo ra ?

Agayšatu :

Ay ga biya k'i zigandi alhamiisaa hane. Saa din han din aluulaa, ma ni cerey kul marga war ma i too ya ne hugey do hala agay nda Munna ga dooroo dur ka a diibi.

Munna :

Zankey na bundey zigandi ka ben.

Agayšatu :

Dooru ciraan da tinda kayraa zaa kate, ma sintin ka dooroo dur hala ay ga wanzataa nda gaaruraa kusey deke.

Munna :

Anna, ay na dooroo kul dur ka ben.

Agayšatu :

A naj noo din da tuwey do, ma kaa ka dii banbaney wey, ma jerey dan wanzataa ra, ma cindey dan gaaruraa ra.

Manja hugu taagaa (II)

- Saadu :** Anna, ay cerey ne ka kaa ; kaa k'ir cebe jinawey kañ ga koy Manjnayan do.
- Agayšatu :** Sintin ka jere bundu cirawey ra hala ay ga tun.
- Saadu :** Ariyaa wa kaa ne da here, bundey wey da nd'ir ga sintin.
- Agayšatu :** Munna, k'ir ma daabandey kaataray za zankey mana willi ka kaa.
- Munna :** Ay jaa, tarma taagaa woo da no ay g'a kaataray wala ?
- Agayšatu :** Ayyo, nga nda suti caarawey nda kosandaa nda kaalaa nda baani ganjey kul ma fatta.
- Zaliha :** Wa hoy baani, Agayšatu mana kaa wala ?
- Agayšatu :** Agay ne, ay jinoo de ra n'goo.
- Zaliha :** Woo ya ga wasa jiyaw hugu ra.
- Hutto :** Woo kay hanse ka beeri de !
- Adizza :** Man hugu beeroo. Woo man'ti kaydiya hugu.
- Agayšatu :** Zaliha, tonton a ga, a ma baa takaa woo.
- Zaliha :** Adiiza, guusu hinka kaa gurma, Hutto wane hinkaa tenje, hala ay ga gamey neesi i ma sawa.
- Hutto :** Sohō kañ hugoo mijney hun, wa cendey ndandoosawey ka guusey kaa wangaroo bande ; war ma kookari guusey gamey masi cere hoo.

- Zaliha :** War masi kay yaada, woyey kañ kaa ma sintin ka bundu sinjey suka.
- Adiiza :** Woy foo ma dobaa din dii ya ne hugoo mijoo bundoo ga.
- Zaliha :** Adiiza, war dobaa goro ka boori, wa a haw. Hutto ni wanoo din ma waasu nda dandi here kayna, de war m'a haw hala ay ga tiboo guna woyey se.
- Hutto :** Wa banbani gulante tañ ir se.
- Zaliha :** Wa batu ir ma dobawey hendi haw ka ben.
- Agaysatu :** Waatoo kañ dobawey hawandi, tiitawey sinjandi, wa goyoo kayandi yaada, kala Irkoy ma ir cebe suba.



Manja hugu taagaa (III)

Isa : Ay jaa, cinakey maafaa ne. Salma, ni nda Haday, moo foo goo no ay na a kaa. Wa koy a zaa ka a safaa.

Zali : De man ngi fitaa nda ngi sukaroo?

Isa : Ay ga koy kat'ey.

Haday : Wa fay nda sennoo din, ay ga maa woyey jindey i goo kaa.

Agayšatu : Wa kani baani.

Zali : Nda baani , Salma, wa daabandey kaj goo garoo ra too taray.

Zaliha : Wa kani baani. Cin goray ra war goo ? Borey kaj kaa ma goy. Hutto šeri bojoo din zaa kate ir ma sintin.

Haday : Ay jaa, kaa ; ir goy ka ben,ir ga baa ir ma deke.

Adizza : Sohō kaj šeroo hawa ka ben wa tarmaa tanj a ma kaa.

Agayšatu : Taari caaray hinkaa hendi ma huru tarmaa mijney cire.

Hutto : Wa taarey kanandi i ma boori hala ir ma duu ka meeceesey fur i boj.

Zaliha : Woyey cindey ma sulbawey zaa ka sintin kanjaroo ra. Hutto, banbani gulante tanj i se

Adiiza : Zaliha, fay nda woyey ma kanja, de ma kaa ir ma suti caarawey dam.

Hutto : Kanjaroo ya ben, ba suttey kaj huru sohō da ir na i kanji.

Agayšatu : Zali, de ma kursaley dii ya ne hala ir ma i cendi hugoo boj.

Zaliha : Hutto, ni nda Adiiza, wa koy ganjey guusey kaa hala ir ga deegarawey haw.

Salma : Ay jaa, ḷaahayaa nin, kaa ir ma a taasu.

Adiiza : Irkoy ma Majna ka nga hugoo daame.

Zaliha : War masi dira hala war ma hugoo gandoo haabu.

Agaysatu : Wa foo - nda - goy, Irkoy ma war bana.

Denden

1. Wa willandoo woo zente war cerey se wala yawey se.
2. Wa willandoo woo senni hantumantaa tee.
3. Wa willandoo woo biyey tee.



Taariki : Zaman bayray

Taariki bayray ra, zamaney nd'i ga waatoo neesi. Zaman ga hin ka kuu wala a ma duura.

Zaman kukey, i g'i neesi nda jiiri zenberboj. Annabi Isa jiiri zenber jinaa bisa. Haraj 1998, a cindi jiiri hinka Annabi Isa jiiri zenber hinkantoo ma ben.

I ga zaman kaccey kabu nda jiiri zangu-zangu. Isa ma bangay ka kaa hō, jiiri zanguboj hala waranka no. Cee fooyaj i g'i kabu nda jiiri woyboj. Cee fooyaj mo i g'i kabu nda kuray (wadde). Borey kañ hay, i hooray zaman foo ra ti alwadde foo. Sanda : Amadu, jiiri 70 ; wandoo kañ ti Zali, jiiri 60 ; izoo kañ ti Isa, jiiri 20. Wey affoo kul nda nga alwaddoo.

Denden

- 1- Annabi Isa ma bangay ka kaa hō jiiri marje ?
 - 2- Ni jiiri marje ? De ni baaba ? De ni jaa ?
 - 3- Woy guu nda aru guu maayey har ni alwaddey ra.
 - 4- Modibo Keyta hinoo ti jiiri marje ?
- Muusa Taraware hinoo zamanoo too jiiri marje ?
De ATT wanoo ?

Porože : Garu cinayan

Jinawey : Hāayaney

Porozewoo daliley : Ka taalibey bayrandi hinnaa kañ ga garu cin.

Cawandoo dirandoo :

Kuray jinaa : Wa koy Amadu do k'a hā nda hinnaa kañ nda a na dawtaasi nda labu zumandi ka nga garoo cin.

- W'a hā nda funeetarey nda ganbey nda fandu-fandu hinnewey nda ngi hayey.

Wa senni hantumantaa tee.

- Wa koy Amadu do k'a hā nda hinnaa kañ nda a na dawtaasi nda labu zumandi ka nga garoo cin.

W'a hā nda funeetarey nda ganbey nda fandu-fandu, hinnewey nda ngi hayey.

Wa senni hantumantaa tee.

Kuray hinkantoo :

Kuray hinzantoo :

- Wa Amadu hā nda albannawey hinnaa nda goykey hinnaa kañ na garoo cin.

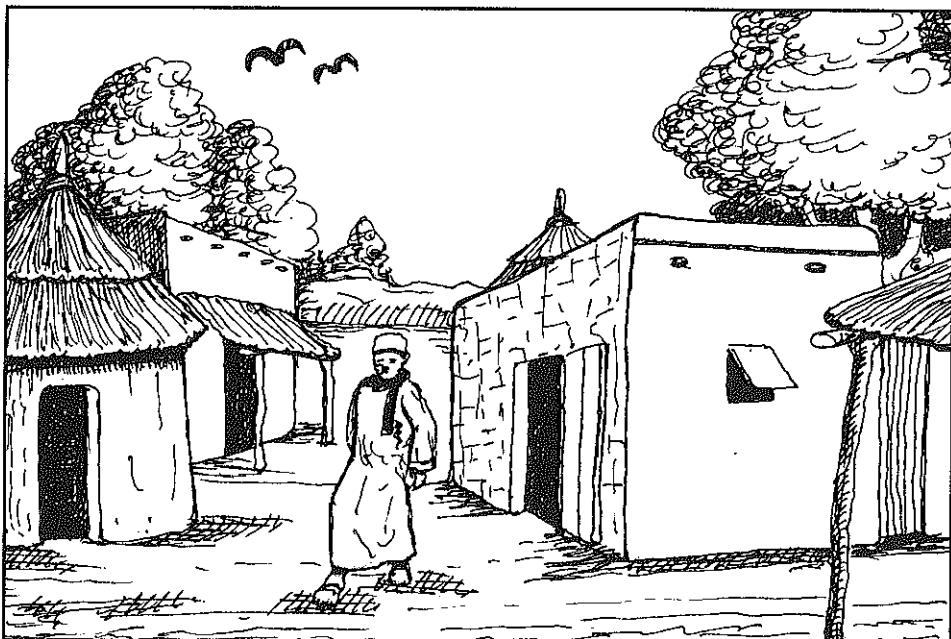
- Wa albanna foo kul goy hayoo bay.

Kuray taacantoo :

- War ma goykaw foo kul goy
hayoo hinnaa bay.
Wa senni hantumantaa tee.
- Wa koy Amadu do k'a hāa nda
bundoo hinnaa kañ a n'a day* nga
garoo se, nda bundu foo kul
hayoo.

Kuray guwantoo :

- Wa kuray bisantey sifawey zaa.
Wa Amadu garoo cinaroo sifa
timmantaa tee.



Kunfakaari : Koyrateji

Koyrateji ti Isaboro koyra foo kañ goo hawsa, Gaawo laamaa ra. A ga sendi ma dii isaboro koyra kañ sii nda gurma nda hawsa, amma Koyrateji laamaa si deñ gurma.

A goo isaa bande kañ goo a se nda gurma : nga kuuroo ga too kitomeetar guu, nga hayroo si bisa kilomeetar hinza. Koyraa kañ goo a se nda waynahunay ti Karjiba, woo kañ goo a se nda woynakanjay ti Gomnikoyra. Nga hawsaa ti saaji.

Koyrateji sii kala isa beeroo mijoo ga. Amma gaaniya foo goo isaa se nda gurma here. Gungu beeri goo isaa nda gaaniya gamoo ra ; a kul ti faari kañ ga goyandi.

Koyrateji borey, ba kañ alfariyan no, i ga hanse ka baa alman biiriyen, woyey mo ga kanbe goyyañ tee sanda kongu kayyan nda janbu damyan.

Subu nda tuuri dumi booboo cindi ka zay Koyrateji saajoo ra sanda : kokoye, nda garbay, nda daaray, nda celli, nda kangaw, nda saabay, nda bisaw, nda menne, nda horgay, nda gunguni, nda kuubu. Borobeerey sennoo ga, koyrateji saajoo cindi ka ti saaji komante foo kañ ra ganjihaylayañ, nda hondayyañ, nda suwayyañ nda jeeriyaañ, nda tatagayyañ, nda burayañ, nda koobayañ nda maaruyañ, nda kooroyañ nda nzoñoyañ, nda nzunguyañ, nda minayyañ, nda hamkarjiyañ, nda ntabayyañ, nda akugunyañ cindi.

Zaman moora foo, koogay foo tee, kañ na Koyrateji saajoo wii. Woo se hõ, n'si dii haya kul nga hawsaa ra kala hondu farkayañ nda tuuri foo-fooyañ.

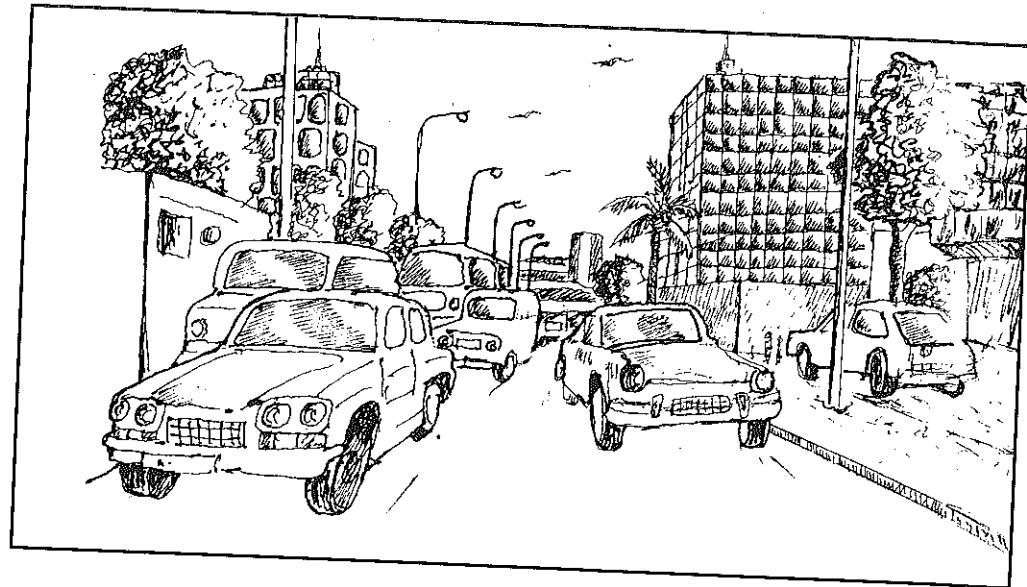
Azayra janja se, Koyrateji borey na tuuri dumayan nda hondu kanjiyan tee ngi bon se goy beeri.

Ay bay ka jiiri foo tee Koyrateji ra. Ay laasaaboo ra, nga waatey alhaaloo ti woo kañ goo Gaawo laamaa kul ra kañ ti, konni, nda hew, nda hargu, nda ncirpi foo-fooyañ kaydiya waate.

Koyrateji ti koyra kaana kañ ga wan yaw kubayyan, amma fonda henna jañay ga diray sendandi borey se. Woo se i ga dira hii ra, wala farka ga, wala bari ga, wala cee ga.

Denden

- Wa cawhayaa woo senni hantumantaa tee.
- Wa cawhaya foo hantum war koyraa ga kañ ga hima nda Koyrateji wanoo.



Niimaga hugoo

Hõ zaaroo Bamako barmay, a beeri ; nga jamaa hanse ka booboo : boro miliyon foo nda haya. Soorohugu taaga booboyañ cina a ra ; fondo beeri taagayañ bangay a ra ; gooto beeri hayayañ hun fargandey kul ra. Fargandi taagayañ cina kañ kul ti kuurañ. Nda n'huru Bamako ra cijin here ma nee de zaari, ba sana kañ, n'g'a kurma.

Mamadu Niimaga, boro no kañ na Bamako tee gorodoo. Maamalakaw no, almankoyni beeri no Maali ra. A na adujnaa kul dira. A koy Faransi, a koy Amerik, a koy Hong-kong, a na Afiriki koyra beerey kul tee. A na alman wiri, a duu a, a n'a ka willi nga gandaa ra.

A mana nga almaanoo gar nga baaboo ga.

Borey kul na Niimaga maayoo bay, Irkoy nda nga hugey sabbu. I nee mo kañ Niimaga goo nda borotaray, a ga hinna.

Niimaga goyey ga hanse ka booboo. Sohõ da nga goyey

ibeeroo man'ti kala hugu cinayan Bamako ra. Amma nga hugoo woo sii kala Bamako, fargandoo kañ se i ga nee Bamakokura, hije-kaa-doo beeroo jere. Nda n'ga hun Jikoroni para here ni ga kaa koyraa gundoo ra, za ma na too Ministir Jinehunoo goy dogoo ra, no n'ga a honnay.

Sooro yaaha ti hugoo woo. Jiiri hinza, itaacantoo ra, a cina ka ben. Albannawey kañ n'a cin hun ganda booboyañ ra : Senegal, Šin, Kuduwar nda Maali hunday. Hugoo mana cina kala dawoo cire ka fatta taray.

Hugoo gundoo hugu-izey hinnaa mana bayrandi jina. I kul ti kaaro nda haya neranteyan kañ ga deega i ra. Nda konni goo taray a mma yay ; nda yayni goo, a mma koron. Waati kul hugoo gundoo ga hima nda zaari, kuuraj goo nongey kul here, taray mo ga ti takaa din da cijin here. Biro, caw do, safar do, ñaa doo, hañ doo nda hunanzam doo g'a ra. Amma ñaa hayey nda hañ hayey mijney si faala noo din. Nda n'koy ñaa noo din, ma hää jina, waaniwaani nda n'si wan cawyan.

Hugoo salangawey nda jumay dogey ga boori, i ga henan, i kul ti diji. Zijiji* no ma boro zigandi soorawey boñ, kali-kali mo goo no kañ nda borey ga hin ka ziji. Hugoo funeetarey nda ganbey kul ti diji nda teme kañ ga ganji ndenjey, nda hamney ma huru. Ni saku foo n'ga dira a ra.

Marrakoray* goo hugoo boñ kañ ga ganji beene tondoo ma kañ a boñ.

US-AID borey no ma goy noo din ra.

Hugoo ga hima nda koyra. Moobil mma a kuubi, a ga a

bere ; boro mma huru a ga fatta ma nee hebu. Goy ga tee a ra cijin nda zaari.

Hugu beeri henna booboyañ goo Bamako ra sanda "Grand Hotel", "Hotel de l'Amitié", "IOTA", "ENSup", nda ngi ciney. Amma wey kul si too Niimaga hugoo, agay hunday se.

A man'ti hugoo woo de no Niimaga n'a cin ; a n'i henna booboyañ cin Bamako sanda woo kañ goo Bamako hebu beeroo ra. Nga hugey iboobaa ti sooro huguyañ. Jerey, borey ga gor'i ra, cindey ga ti biro, bitigi wala goydo tanayañ.

Niimaga hugoo cine ma booboo Maali ra. Woo din ga ir gandaa boryandi.

Kalima sendey :

Zijiji : Marsin kañ ga boro zigandi sooro hugu boñ.

Marrakoray : Jinay kañ ga ganji beenetondoo ma kañ hugu boñ.

Denden

1. Hääyaney wey zaabi :

- Ganda fooyaj ra Niimaga bay ka koy ?
- Ganda fooyaj albannawey ka Niimaga hugoo cin ?
- Macin ti Niimaga goy beeroo sohõ da ?
- Cin ti US-AID goyoo ?

2. Wa kalimawey tabatandi, i ma booboo kalimajaayañ ra sanda : hugoo funeetarey nda ganbey kul ti diji... Ni saku foo n'ga dir'a ra.

Yolo, guuru, albanna, arsus, bitigi, goydoo.

3. Macin no war ga hin k'a tonton cawhayaa woo ga?

Suwoy

Mira - miraa* kaj ga waynaa dii
Ay katoo nd'ay yuwoo nd'ay barkuraa
Bangu-ize alhinna, loomasa bibi
Boori ti sillii soobu ti boori
Ay jimintaa nd'ay namtoo
Sobbondu sorko, Waalo kaado
Tagaarasu woy taagaa, Cooki woy kaasoo
Buram hondiyaa, Waakoray bibi !
Isasawante boryo hinzaa kaj imaryu hinza g'i tangu,
Nda boori ka ni taka ni
Boori taka haya kaj boori hunday g'a boonay
Nda Irkoy ka ni taka mo
A na haya taka kaj boori mana bay k'a taka.
Suwoy ay bine tiiraa, ay bine karfoo wura korbaa
Mookore de gari ma menne
Mumusu de kumandaaj ma yaawa gaani*
Selanj de danaw ma moo fersay
Haaru de gorgo ma kaati
Man de kankani ma tissaw
Ay taaru de isa ma mun, hew ma kay
Tondi ma fata, waynaa ma haasum
Suwoy, ay baani nd'ay ciraw,
Gariibu – izoo hargu nuunaa cire me !

Suwoy ay tungu biboo

Alfazar me too ka gar cijinoo mana guusu !

Ibrahima Albarka TARAWARE

Mira - mira : miri - miri ngondiya (à Gao).

Yaawa gaani : Fara senda kaj i n'a dam boro ga.



BOROTARAY KADDASEY

Ladabu : Borotaray kaddasey

Adama-ize misey ga baa. Mise fooyaj kala seede. Boro ga ti seede, kaddasu mo ga hin ka ti a. Kaddasey kañ ga ti seede, affoo kul goo nda nga tee dogoo.

Nda zanka kaa adujnaa ra, nga seede jinaa ti borey. Woo din bandaa ga nga hayandi kaddasoo.

Hayandi kaddasu : Boro ga hin ka hayandi kaddasu tee nda fondo hinka.

- **Ijinaa :** Nda zanka hayandi lotokor, ceboo banda ga boro ga hima ka koy zankaa maajoo noo lotokorey se. Lotokorey ga kaddasu hantum kañ ga zankaa maawoo nda hanoo kañ ra a huru adujnaa ra nda nga hayragey maajey nda ngi tuujadogoo nda ngi goyey goo. Cebe kaddasoo din ga sanbandi hinoo do, kañ ga haytiiraa hanse.

- **Ihinkantoo :** Nda handu foo bisa zankaa hayyanoo mana bayrandi kubaa* kañ ga hima ra kul, hayandi ciiti kaddasu no ma tee. A si duwandi kala tirkinal. Nda n'ga baa k'a tee kala ma damandi hantum. Wiritiiraa din no, hinoo g'a sanba tirkinal.

Hijay kaddasu : Nda hijay ga tee kala seede. Tiirafeeroo hinne si wasa kala kaddasu ma hansandi kañ ti hijay kaddasu. Kaddasoo woo ga boro faaba kaddasu tanayañ hansaroo ra sanda tubu wala, hugu, wala nooru garaw misey ra.

Aroo nda woyoo nda ngi seedawey mma koy hinoo do. A ga ti gar hinoo duu hiijaa alhabaaroо jirbi woy cindi guu hiijaa jine. Han din no hiijay kaddasu ga hansandi.

Buu kaddasu : Nda boro buu kul alhabaaroо ga hima ka too hinoo do, kaј ga hima ka buu tiira hanse bukaa borey se. Buu kaddasu nafawey ga boobo : alkaasi si banandi bukaa se ; tubu misey ra mo a ga alwaazibi...

Kalima sendey :

Kube : Biro.

Denden

- 1 Wa cawhayaa woo mee sennoo tee.
- 2 Wa tiira tana fooyaŋ hanseyanoo filla.
- 3 Haytiira dumi marje no war g'i bay.
- 4 Wa tiira dumey filla kaј ga hansandi tiira hanse dogoo ra.

Porožе :

- Koy tiirawey jisidogoo ra.
- Manda karti foo zaa.
- M'a caw nda lakkalkanay.
- M'a timmandi.

NB : Kaddasey wey dumey ga baa :

Manda karti ; hay tiiraa ; hiijay tiira ; banki kaddasu, posta nooru jisi kaddasu...

Cawandikaa ga hin ka fondo follokaa gana ka kaddasey wey timmandiyanoо tee porožе.

Leetara fasal

Koyra, han	
Boraa kaŋ do leetaraa hun maayoo	Nkaŋ ga hima nda leetaraa, maayoo.
Sintinoo.	
Kunturoo.	
Timmandoo.	
Hantumkaa kanbafuroo.	

B.D.M.S.A

Nooru jisi kaddasu

Bankoo	Han -----
	Hinnaa (kabu-ize ra) -----
	Jisikaa -----
	Tuujidogoo -----
	Kontoo L-a -----
	Koyoo maayoo -----
	Nooro hinnaa -----
	1) Nooro hinnaa ma hantumandi nda harfu-ize -----
	Jisikaa kanbafuroo.

Areezon -----

Maali Laamaa

Sarkil -----

Jama foo - Anniya foo - Addin foo

Arandisimanj wala

Komin -----

Komin jineboraa ---

Hijay kaddasu L.^a

Jiiri zenber foo nda zangu yagga, nda

Han-----

Maa -----

Zammu-----

Hayyan hane-----

Koyra-----

Tuujidoo-----

Assana-----

Baaba-----

Na-----

Hiji

Maa-----

Zammu*-----

Hayyan hane-----

Hayandi koyra-----

Areežon.....	Maali Laamaa
Sarkil	Jama foo - anniya foo - addin foo
Arandisimanj wala komin	

Hayandi kaddasu L - a

Jiiri zenber nda zangu yagga nda.....

Han

Koyra

Hayandi

Maa

Zammu

Aru wala woy.....

Baaba

Tuujidoo.....

Assana

Jaa

Tuujidoo.....

Assana

A tendi

Maa nda zammu

Hinoo goykaa

Kanbezeeri

A tee asiloo bande

Jiiri

Areežon.....	Maali Laamaa
Sarkil	Jama foo - anniya foo - addin foo
Arandisimanj wala komin biro	

Buu kaddasu L - a

Jiiri zenber foo nda zangu yagga nda

Han

Koyra

Buu

Maa

Zammu

Aru/woy

Hayandi jiiri

Hayandi doo

Tuujidoo

Assana

Baaba

Jaa

A tendi Koyra

Maa Hinoo goykaa

Zammu..... Kanbezeeri

A tee asiloo bande L-a

jiiri koyra

Kupoj	!	Maali Laamaa
	!	
	!	Manda karti
	!	
Manda	!	Nooroo hinnaa (harfu - ize ra)
A ga banandi	!	
..... se	!	
Bana doo	!	A ma banandi :
Han	!	Aru se.
Waati	!	Wala woytaafehaw se.
Kartidanti L-a...	!	Wala woysoogo..... se.
	!	
Nooroo hinnaa	!	
	!	
Sanbakaa maayoo	!	
nda dogoo	!	
	!	
	!	Posta goykaa no ma hantum ne ra
Sanbakaa -----		
Diikaa -----		

Maali posta hugu beeroo

L-a 517-1 : Jisi kaddasu	L-a 517-2 : Seede kaddasu
Sanbaraa L-a 6040	Sanbaraa L-a 6040
Sanbakaa m'a hantum, zeeri masi tee a ga, a masi ziibi.	
	Diikaa
Sanbakaa	
Maa -----	Maa -----
Tuujidoo-----	Tuujidoo-----
Diikaw -----	
Tuujidoo-----	
Maa -----	
	Tijaa
Sanbaraa dumoo	
Sanbaraa alkadaroo	Saala
	Saala
Jisiroo Jisiroo posta goykaa	
Lanbaa lanbaa kanba furoo	

Wiriyan kaddasu fasal

Wirikaa maawoo	Nkaŋ ga i gá wiri maawoo nda goydogoo.
Wiriyanoo daliloo	Sintinoo.
	Kunturoo.
	Timmandoo.
Nongu -----Han-----	
	Wirikaa kanbafuroo

Kalima sendey

- Apolo**: Conjonctivite appelée Apolo
- Arbu** (hari dullu) : Vapeur d'eau
- Arja** (ahāy, ahak) : Cri pour faire avancer l'âne
- Arkabu** : Waati senda kaŋ ra arzaka ga ḥaa hondoo ra, a ga hari haŋ isaa ga.
- ka** **baala feeri** (ka batuma tee) : Faire un cercle
- Baggu** (guuru hii kaŋ ga loorawey deñandi) : Bac
- Bam** : Mauvais joueur
- Bangu leera** (bangu tuu) : Milieu d'une mare
- Barraku hugu** (bisimilla hugu, salon) : Salon
- Bee** (sabbi-ize) : Ronier
- Beenaa ga taram** (beenaa ga kaati) : Le tonnerre gronde
- Boko** (ay bone, ay boko) : Malheur à moi ; s'en est fait de moi
- Cankan** (cencen) : Se rechauffer au feu
- Cawzuu** (caw haya dunbo) : Paragraphe
- ka** **cere hužža** (ka cere kakaw) : Discuter
- Cijin fersi** (cijin zemna) : la nuit très avancée (minuit).
- Deli** (arba-wa-ašarin) : Jeu à pions comme dans le damier
- Diiyan** (ton) : Combustion
- Dir** : Bonne place pour prendre le pion de l'adversaire.
- ka** **donsu** (ka zoora, ka jooru) : Se présenter aux autres en dansant
- Dula-ize** (gaawo) : Fruit du laptadenia
- ka** **fansi** (faani) : Creuser
- Fetti** (hugu daabirji) : Fermeture d'une case
- Fundur** : Très bon joueur, pro.
- Funsu haya** (tuuri, denji...) : Combustible.
- Gaagaaru** : Squelette
- Gaaham** (assobon) : Corps humain
- Gidiga** (bidiga) : Biguine.
- ka** **gongoli** (ka jollu) : être tordu.
- ka** **googandi** : Ka goro hari janjay ra alwaati dunba se.
- Guli** (gulli) : Noeud.

Gumcere	Placement de pions	Kulba	Bonne place pour prendre le pion de l'adversaire.
Gungutu	Onomatopée imitant le son de calebasse renversée sur de l'eau.	Kursal	Karfey kaj ga daabandey haw.
Guureybaaba (boro kaj ga zabba dirandi)	Celui qui dirige le labour rythmé.	Kutukurya (boosu)	Fleur.
Haabay (haabandi)	Galop.	ka... lem	Ka... lab, ka hanse ka naaga : tordre, tresser.
Hari (albaha)	Bénéfice.	Lenja	Tarma kaj si caaray.
Haryan kalimajaa (kalimajaa kaj ga haya tabatandi)	Phrase déclarative / affirmative.	Lenkabundu (maasabundu)	Bundu kaj nda boro ga nuuna tan a ma hansa ka dii : attisoir
ka... hayla (ka... kubay-kubay, ka... wanga)	Encercler quelque chose, quelqu'un.	Lokuloku	Haw woy suubari kaj g'a naasandi kalala se.
Heeji (yeeji)	Boeuf-porteur.	Loti (tolli)	Goutter.
Hewtarya (hew dumi)	Gaz.	Maarasu (wirci kaj jaayan janay ti nga sabboo)	Maladie due à une carence alimentaire.
Hihew (hewoo kaj ga ir gaahamoo faaba nda ir ga hunsar)	Oxygène.	Maka (ceeham)	Cuisse.
Hommo (saba)	Sorgho.	Marrakoray	Paratonnerre.
ka hooħā	Ka haw-izoo ka jaajoo hoorandi.	Meecesi	Suti taka kaj ga tee nda karja wala fiyaw.
ka hooraadoori (ka hoora sinji, k'a waasandi)	Engager la danse.	Mijiga	Victoire qui vaut deux manches.
Hoy baani (too nda baani)	Bonne journée.	Minay	Subu dumi.
Hunahew (hewoo kaj ga adujjaa wanga)	Air.	Mira-mira (miri-miri ngondiya)	Cormoran.
Hungusihew (hew dumi kaj ga kate boro ma hungusi)	Gaz carbonique.	Moozajay na gandaa huure (moozajay say gandaa ra)	La conjonctivite s'est propagée.
Jebel	Disposition de pions.	ka morro (ka tonton)	Se dilater.
Kabara	Disposition de pions.	ka nay (ka marra, ka bir)	donner une décharge électrique.
Kalala	Konkassa, subayan.	Nbohiri	Hawjii wakil.
Kanjebaa (deli-ize furayan dumi)	Disposition de pions.	Ndooso (barmin)	Barre à mine.
Kara (windilahew)	Atmosphère.	Nitorozin (azooti)	Azote.
Kolo	Petit canari couvert de peau et qui sert de tambour.	Njiwa-baa-nга-koy (deli-ize furayan)	Disposition de pions.
Konniyay (hayey yaynoo wala ngi konnoo)	Température.	Nkanj (boro kaj)	Celui qui, qui = sujet absolu indéterminé...
ka koroku (ka hanse ka kuu)	Durer trop longtemps.	Nkuway (boro kaj ni nda ga cere dii haya ga)	Adversaire.
Kosonda	Taaroo kaj ga gaaru daaroo nda hugoo gandoo game : claié d'intérieur	ka jaaga (nefe)	Repugner.
Kube (biro)	Bureau administratif.	ka jnomti (ka haya dii kabe-ize hinka game ra)	Pincer.
		ka saatu (ka seetu)	Frapper à l'aide d'une baguette, d'une verge.
		SAK	Salaamu Alaykum.
		Say-say-ka-marga	Placement de pions dans un jeu.
		ka sira (ka hungusi)	Asphyxier.
		ka soko (ka buka)	Décortiquer par pilage.

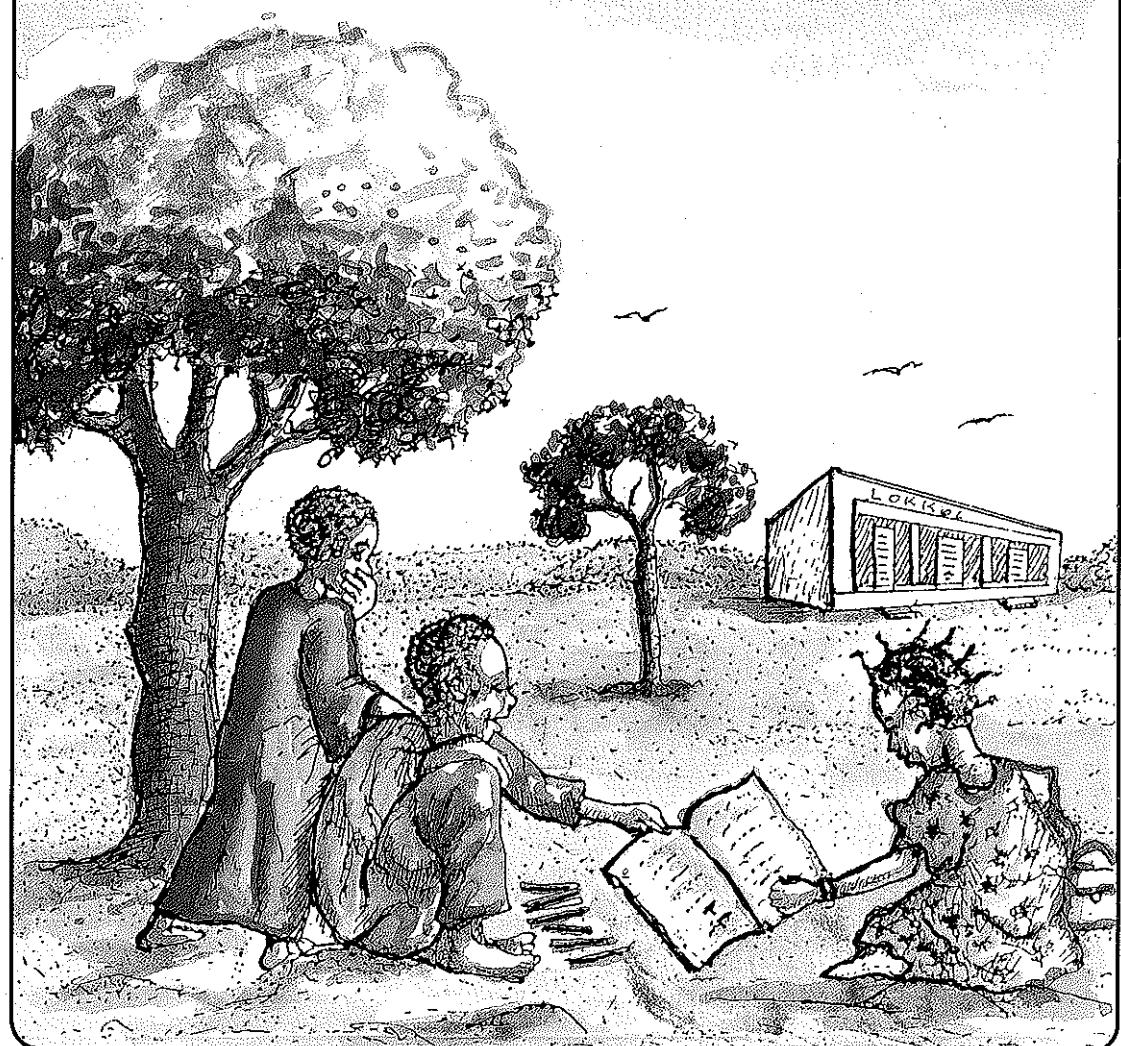
LOKKOL KACCEY NDA
BOJFEERA MINISTEROO

MEN – CNE

MALI
Jama foo – Anniya foo
Addin foo

CAW TIIRA

5



MEN – CNE

EUROpress
PORTUGAL